Seksualiteit in groep 8

De beleving, kennis en waarden van seksualiteit in groep 8 en de houding en waarden van leerkrachten ten opzichte van leerlingen wat betreft seksuele uitingen



Anne Steeds – van Herwijnen
Studentnummer: 080255
Christelijke Hogeschool Ede
Afstudeeronderzoek Leraar Basisonderwijs (Pabo)
Juni 2012
Afstudeerbegeleidster: Annemarie ten Have

VOORWOORD

Nog zie ik het voor me; de bonte avond waarin vier meiden, uit mijn stageklas van toen, dansten met bewegingen die naar mijn mening veel te seksistisch waren. De jongens die vulgaire opmerkingen maakten en keken naar schaars geklede 'vrouwen'. Meisjes die zich afvroegen of ze wel sexy genoeg er uit zagen en jongens die vroegen of meisjes bepaalde blikken en bewegingen wilden herhalen.
Ik zag en hoorde het en het voelde niet goed. Hoe er over seks gepraat werd en hoe de leerlingen zich er naar gedroegen, stond mij niet aan. Het was niet passend. Seks is volgens mij een heel bijzonder iets, gegeven door God, om te beleven samen met de echtgenoot. Toen deze 'heilige' gedachtes bij mij opkwamen, besefte ik ook dat de kinderen er zelf misschien niets aan kunnen doen, weten zij wel wat normaal is (of weet ik dat niet)? Ik ging bij mezelf na hoeveel er op de leerlingen afkomt en ik vroeg me af of wij als volwassenen nog wel weten hoe we kinderen op seksueel gebied moeten opvoeden en of wij nog wel ingrijpen wanneer het dreigt mis te gaan.

Zelf was ik 4 jaar toen ik seksuele voorlichting kreeg. Het broertje of zusje, dat ik zou krijgen, was de aanleiding daartoe. Mijn moeder had een boekje dat ging over papa, mama en ik. Aan de hand van getekende plaatjes vertelde mijn moeder wat er gebeurde voordat er een kindje in een mama's buik kwam. Ik vond het erg interessant en mijn zus en ik wisten toen iets wat nog niet veel andere kindjes wisten.

Toen ik een jaar of negen was, deed ik iets waar ik me later erg voor schaamde. Nu lees ik in verschillende literatuur dat elk kind op een bepaald moment geïnteresseerd kan zijn in volwassen seksualiteit en dan nóg vind ik het raar dat ik dit als kind deed. Wanneer ik nu een kind zo'n spel zou zien spelen, is mijn eerste reactie misschien wel dat de desbetreffende kinderen zouden moeten stoppen met het spelen van dat spel.
Ik speelde bij mijn nichtje die vlak bij een bordeel woont. We wisten beide heel goed wat daar achter de deuren gebeurden (dachten we), en toen we hoorden dat een bekende daar naar binnen geweest was (dachten we), werd het helemaal spannend. Omdat we niet dichter bij dat geheimzinnige huis en geheim van die persoon konden komen, speelden we het na met de barbies. Het zogenaamde huis was gevuld met de barbies. Ken was de ondeugende man die naar binnen ging en hij deed de dingen waarvan wij dachten dat deze ook in hét huis gebeurden.

De klas (groep 8) waarin ik zat, als kind, was ook al behoorlijk bezig met seksualiteit. Er werden heel wat woorden gebruikt die men thuis waarschijnlijk niet uitsprak. Verkering was toentertijd ook al hip. Zelfs ik had verkering met een jongen. Deze jongen had, net zoals velen, al de nodige kennis en wilde met mij tongzoenen, dat deed zijn vriend immers ook met zijn vriendinnetje.

Ondanks dat ikzelf als kind veel hoorde en zag, hielden de gedragingen van de leerlingen in het heden mij bezig en ik stelde mezelf de vraag of het allemaal wel zo erg gesteld is met de kinderen van deze tijd en of de volwassenen van vandaag wel zo verkeerd handelen. Hier ontstonden nog een aantal vragen uit en mijn enthousiasme groeide om antwoorden te gaan zoeken.

INHOUD

INLEIDING 5
1. LITERATUURONDERZOEK 7
1.1. Wat is seks en seksualiteit? 7
1.2. Seksuele ontwikkeling 9
1.2.3. Als het even anders gaat 10
1.2.3.1. Gerichtheid 10
1.2.3.2. Misbruik 11
1.2.3.3. Masturbatie 12
1.3. Meisjes en jongens 14
1.3.1. De verschillen 14
1.3.2. Ervaring 15
1.4. Seksualisering 17
1.5. Seks overal verkrijgbaar 18
1.5.1. Seks en de media 18
1.5.2. Seksualiteit in de kinderliteratuur 19
1.5.3. Zelfbeeld 19
1.6. Praten over seks 20
1.6.1. Voorlichting op school 20
1.6.2. Met kinderen in gesprek 21
1.6.3. Ouders 21
1.6.4. Leerkrachten 22
1.7. De Bijbel en seksualiteit 24
1.8. Conclusie 27
2. ONDERZOEK 28
2.1. Onderzoeksopzet 28
2.2. Hypothesen 28
2.3. Soort onderzoek 29
2.4. Onderzoeksgroep 29
3. ONDERZOEKSRESULTATEN 30
3.1. Ondervraagden 30
3.2. Onderzoek leerlingen 31
3.2.1. Normaal 31
3.2.2. Belevenis 32
3.2.3. Verschil 35
3.2.4. Seksualiteit is.. 35
3.2.5. Vragen 36
3.2.6. Wie het bedacht 37
3.3. Onderzoek leerkrachten 38
3.3.1. Ingrijpen 38
3.3.2. Stimuleren 39
3.3.3. Seks in groep 8 39
4. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN 40
4.1. Algemene conclusie 40
4.2. Conclusie onderzoeksvragen 40
4.3. Conclusie hypothesen 42
4.4. Aanbevelingen 42
5. DISCUSSIE 45
5.1. Literatuur 45
5.2. Evaluatie 45
5.3. Vervolgonderzoek 46
6. SAMENVATTING 47
7. LITERATUURLIJST 48
8. BIJLAGE 50
8.1. Enquête leerlingen 50

8.2. Antwoorden leerlingen 57
8.3. Enquête leerkrachten 84
8.4. Antwoorden leerkrachten 91
8.5. In gesprek met de leerling 99

INLEIDING

Seksualiteit in groep 8, daar leest u over in het onderstaande stuk, mijn Pabo- afstudeeronderzoek. U heeft inmiddels kennis kunnen maken met de aanleiding van dit onderzoek. Onderstaande tekst geeft kort weer wat pleit voor dit onderwerp. Verder geef ik het verloop van het onderzoek weer en wil ik een dankwoord doen. (De samenvatting van deze scriptie kunt u vinden op pagina 47.)

Voordat ik mijn onderzoeksplan opzette en uitvoerde, hield ik me bezig met de literatuur over seksualiteit. Al snel kwam ik er achter dat ik een veel beschreven onderwerp gekozen had. Dit zorgde ervoor dat ik keuzes moest maken, niet alle literatuur kon ik verwerken in mijn theoriedeel. Naast boeken, heb ik veel gebruik gemaakt van het internet. Er staat zoveel geschreven over seksualiteit en het lijkt een onderwerp waar veel vraag naar is. Dat brengt mij gelijk bij de actualiteit en relevantie van dit onderzoek.
Actueel is seksualiteit in zijn geheel zeker. Op het nieuws worden we regelmatig geconfronteerd met seksueel buitensporig gedrag. Dit ontgaat zeker onze oudste basisschoolkinderen niet. Naast het nieuws zijn er op de televisie en het internet genoeg seksgerelateerde programma's en reclames die men bewust of onbewust ziet. Ook op straat worden de kinderen geconfronteerd met reclames en beelden die met seksualiteit te maken hebben. En dan een 'normaal' verschijnsel; de zwangere vrouwen, een heel zichtbaar gevolg van seksualiteit dat actueel blijft.
Dan naar de groep 8-leerling. Als je de groepen meemaakt, lijkt seksualiteit wel één van de belangrijkste dingen (inclusief verliefd zijn en dergelijke). Of we het nu willen of niet, het speelt en dus is het juist in groep 8 een actueel onderwerp.
Dit onderwerp en onderzoek is naar mijn mening van betekenis omdat er op deze manier een beeld kan worden geschetst van het kind in groep 8 met zijn kennis, mening en vragen. De vraag daarna is dan hoe we hierop in kunnen spelen. Want dat er op ingespeeld moet worden, is wat mij betreft duidelijk.
Dit onderzoek is echter ook bruikbaar ter aanvulling op de literatuur. Er is namelijk weinig onderzoek gedaan naar deze doelgroep, groep 8, op het gebied van seksualiteit of de onderzoeksresultaten zijn sterk verouderd. Ook het bredere beeld van de leerkracht ben ik in de literatuur niet tegengekomen, voor de leerkracht geldt dus hetzelfde. We kunnen door middel van dit onderzoek een beeld vormen van de leerkracht van nu.

Na het literatuuronderzoek en de onderzoeksopzet, werd een aantal hoofdvragen duidelijk, namelijk:

1a. Wat vinden de leerlingen in groep 8 normaal op het gebied van seksualiteit?
1b. Is er verschil van beleving tussen jongens en meisjes als het gaat om seksuele beelden die op de jonge tieners afkomen?
1c. Wat vinden leerlingen van seksualiteit?
1d. Wat zijn de vragen van leerlingen uit groep 8 of weten zij al genoeg/veel?
1e. In hoeverre koppelen leerlingen seks aan 'De Maker' van seksualiteit? (Toelichting op pagina 28.)

2a. In hoeverre grijpen volwassenen (leerkrachten) in tijdens seksuele gedragingen?
2b. In hoeverre stimuleren leerkrachten seksueel gedrag door eigen gedrag en gebruik van media bij kinderen in groep 8?
2c. Wat vindt de leerkracht normaal seksueel gedrag van een leerling uit groep 8?

Aan de hand van deze vragen heb ik enquêtes samengesteld, één voor de leerling en één voor de leerkracht. Deze enquêtes zijn breed georiënteerd om mogelijke vragen later voor een ander/vervolg onderzoek te gebruiken. (De enquêtes zijn te vinden in de bijlagen 8.1 en 8.3.)
Veel, heel veel, scholen heb ik benaderd en uiteindelijk ben ik bij vier scholen geweest om te enquêteren. Dit was een heel bijzondere ervaring en het was erg leuk om kennis te maken met de cultuur van deze scholen. Na het enquêteren, stelde ik vast welke vragen essentieel waren voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvragen. Deze vragen analyseerde ik en daaruit heb ik mijn conclusies kunnen trekken. De overige antwoorden (met name van de leerlingen) wil ik u niet onthouden, dit omdat het iets toe kan voegen aan uw beeld van groep 8 en dit kan mogelijk weer effect hebben op uw handelen. (De gegevens kunt u vinden in bijlage 8.2.)

Tot slot mijn dankwoord. Ik ben erg dankbaar en blij met deze scriptie; het resultaat. Na hard werken is dit het geworden, maar zeker niet zonder hulp van anderen. Ik wil daarom Annemarie ten Have, mijn

afstudeerbegeleidster, bedanken. Zij had vertrouwen in mijn werk en in mijn onderzoek en ze hielp mij op de weg die ikzelf wilde gaan.
Mijn dank gaat uit naar Andréa Maasdam, mijn tante, die mijn scriptie las en hierover kritische vragen stelde.
Ik dank Tobi, mijn man, die mij altijd de ruimte, tijd en middelen bood om aan mijn afstudeeronderzoek te werken. Ook heeft hij mij enorm geholpen bij het analyseren van de enquêtes en het uittypen van de gesprekken. Daarnaast heeft hij feedback gegeven op de bijna definitieve versie van deze scriptie.
En natuurlijk wil ik alle leerlingen en leerkrachten bedanken die enquêtes hebben ingevuld; de scholen waar ik welkom was. Ik waardeer het enorm dat scholen openstonden voor dit onderwerp en de vragenlijsten.
Als laatste noem ik mijn Hemelse Vader, God. Hij heeft mij door de jaren heen gevormd en mij de kracht gegeven om dit alles te voleinden.

1. LITERATUURONDERZOEK SEKSUALITEIT

Voordat ik inga op seksualiteit in de bovenbouw, wil ik een beeld schetsen van de seksuele ontwikkeling van het kind en de daarbij behorende termen, om zo te voorkomen dat er verwarring ontstaat tijdens het lezen van dit literatuuronderzoek. Vervolgens wil ik de meest voorkomende onderwerpen omtrent seks en seksualiteit kort belichten, hetgeen van invloed kan zijn op uw denken over de onderzoeksvraag en het vervolg van dit literatuuronderzoek. Tijdens de onderwerpen die aan bod komen, richt ik mij vooral op de kinderden van groep 8 van de basisschool.

1.1. Wat is seks en seksualiteit?

De woorden seks en seksualiteit worden regelmatig gebruikt en iedereen lijkt te begrijpen waar men het over heeft. Toch is het zo dat de definitie van de woorden moeilijk te vinden is wanneer je dit aan verschillende individuen vraagt.

Het woordenboek[1] (*Koenen Woordenboek*) zegt over *seks* dat het afbeeldingen, gegevens, verhalen over het geslachtsleven zijn. Daarnaast is het de daad op zich; geslachtsgemeenschap hebben/bedrijven met iemand. *Seksualiteit* is volgens het woordenboek groter; alles wat het geslachtsleven betreft. Hierbij gaat het om de seksuele gerichtheid.
Sanderijn van der Doef (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[2]) heeft het over kinderseksualiteit en omschrijft op haar manier wat seksualiteit is: “Alle gedragingen en gevoelens die te maken hebben met je eigen lichaam en dat van een ander en die dat speciale (spannende, opgewonden, prettige) gevoel bij jezelf of bij die ander veroorzaken, dat alles is seksualiteit.”
Interessant is de vraag of de schrijfster hier spreekt over de werkelijkheid of ook over de invloeden van de televisie en reclamecampagnes waarin bloot te zien is.
Van der Doef gaat verder en vindt dat seksualiteit meer is dan dat speciale gevoel, het heeft ook een emotionele betekenis. Het is een vorm van communicatie. Tevens kan seksualiteit een stuk veiligheid bieden voor sommigen of het kan een manier zijn om te ontladen en te ontspannen. Het kan op heel veel verschillende manieren tot uiting komen, bijvoorbeeld in flirten, woorden, oogopslag, kleiding, een uitstraling, zoenen en strelen.
Seksualiteit is een heel breed terrein, volgens Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[3]). Iedereen heeft een bepaald idee bij seksualiteit, maar deze ideeën hebben, zo meent Brons, een aantal aspecten gemeen. Het heeft allemaal te maken met gevoel, met een lichamelijke reactie en met de spanning tussen man en vrouw.
Brons noemt hier nadrukkelijk *man* en *vrouw*. Anderen zullen van mening kunnen zijn dat die spanning ook aanwezig kan zijn tussen mensen van hetzelfde geslacht.
Maar seksualiteit is meer dan de aantrekkingskracht vindt Brons. Het heeft te maken met lust en intimiteit van het lichaam, het omvat je hele gevoelsleven en ook je hele lichaam. Daarin hoort heel veel thuis en Brons noemt dan ook heel uiteenlopende zaken zoals seksueel opgewonden raken, omgaan met je cyclus en een sms’je sturen. Opvallend is, in tegenstelling tot Van der Doef, dat Brons ook het aangetrokken voelen tot erotische beelden noemt en dit schaart onder seksualiteit.
Gijs e.a. (*Seksuologie*, 2004[4]) voegt nog andere aspecten toe aan het seksueel functioneren, zoals seksueel fantaseren, seksuele identiteit en genderidentiteit (het je man of vrouw voelen).

In *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding* (2001[5]) van o.a. Jos van der Wal zijn de schrijvers er van overtuigd dat de meest voorkomende opvattingen in Nederland over seksualiteit te verdelen zijn in drie modellen; orgastisch model; relatiemodel en het liefde- en voortplantingsmodel. De drie modellen verschillen erg qua vrijheid die men heeft binnen een (seksuele) relatie. Zo beschrijven de schrijvers dat het orgastische model het krijgen van orgasmen nastreeft en dat dit kan in een langere relatie en in *one night stands*. Het relatiemodel streeft meestal naar een duurzame relatie, maar daarnaast kunnen er meerdere contacten zijn waarbij lichamelijke intimiteit een rol kan spelen. Het laatste model, liefde- en voortplantingsmodel, lijkt op het huwelijk zoals christenen dat beleven. Twee personen, monogaam en hebben pas gemeenschap binnen het

[1] De Boer, W.Th., Koenen Woordenboek N/N Nederlands. Utrecht- Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2006, p. 987
[2] Van der Doef., KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 20 – 27.
[3] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 14-16
[4] Gijs, L., e.a., *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2004, p. 74
[5] Van der Wal, J., *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding, een praktijkgericht boek*. Bussem: Coutinho, 2001, p. 187-188

huwelijk.

Wanneer u verder leest, zult u vaker de woorden *seks* en *seksualiteit* tegenkomen. Seksualiteit gebruik ik in de brede zin van het woord, namelijk; seksualiteit is alles wat men seksueel prikkelt en de prikkels die men zelf afgeeft, ongeveer de uitleg die Brons er aan geeft. Wanneer ik het over seks of geslachtgemeenschap heb, dan spreek ik over de daad op zich (copulatie, vrijen of neuken).

1.2. Seksuele ontwikkeling

Om na te gaan wat bij kinderen en jongeren 'normaal' seksueel gedrag is, zouden we moeten kijken naar de ontwikkeling van kinderen, maar is deze ontwikkeling altijd zo duidelijk en hetzelfde bij ieder kind?
Marjan en Petra de Bil (*Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie*, 2006[6]) laten doorschemeren dat er geen definitie van de seksuele ontwikkeling kan worden gegeven en dat ieder mens hier weer anders over denkt. Ze menen dat iedere volwassene, leerkracht, ouder en hulpverlener, de seksuele ontwikkeling van jongeren bekijkt vanuit de eigen normen en waarden en referentiekaders.
Dit verklaart misschien ook waarom bepaalde dingen die ik niet juist vind, mij opvallen en dat een ander er geen 'kwaad' in ziet.
Het belangrijkste is volgens Marjan en Petra de Bil dat de volgorde van de seksuele ontwikkeling een opeenvolging is van ervaringen, ongeacht de leeftijd. Bijvoorbeeld meisjes die al heel vroeg geslachtsrijp zijn, hebben eerder behoefte aan gemeenschap dan een meisje dat heel laat pas ongesteld is.
Marjan en Petra vinden dat seksualiteit al heel vroeg zichtbaar is omdat seksualiteit niets anders is dan geslachtelijkheid. Ze gaan er vanuit dat kinderen van jongs af aan bezig zijn met geslachtelijkheid en vanuit deze optiek zou er toch een globale ontwikkeling weergegeven kunnen worden met leeftijdsgroepen.
Van der Doef (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[7]) heeft een ontwikkelingslijn met sprongen van twee jaren als indicatie.
De eerste twee jaren (babytijd) van een kind staan in het teken van het bevredigen van de behoeften van het kind. Het kind ervaart dat aanrakingen prettig zijn en leert zo dat aanrakingen een lekker gevoel kunnen geven. Het kind leert begrijpen dat zijn moeder hem ook aanraakt omdat zij van hem houdt. Na het eerste jaar treedt auto-erotisch gedrag op; bewust gedrag vertonen dat er op gericht is een lekker gevoel te krijgen. In de tweede fase, de peuters (twee tot vier jaar) worden de kinderen zich bewust van hun eigen lichaam en die van de ander. Sekserolgedrag is dan ook al vanaf drie jaar aanwezig. De kinderen van vier tot zes jaar verlangen net als baby's naar lichamelijk contact, dit vertolkt zich vaak in het spelen van doktertje en vader en moeder, buiten het gezichtsveld van volwassenen. Deze kleuters tonen echter wel hun grote belangstelling in het voortplantingsverhaal naar ouderen. Dit zien de kinderen echter los van de seksuele gevoelens. In de periode van zes tot acht jaar lijken de kinderen totaal niet geïnteresseerd te zijn in seksualiteit. Dit noemen we de seksuele latente periode. De seksuele ontwikkeling gaat echter gewoon door en rond het achtste levensjaar wordt het verschil tussen knuffelen, vrijen en verliefd zijn duidelijk.
Daarna, tot en met tien jaar, gaat de verliefdheid steeds een grotere rol spelen en is de groepsnorm erg gericht op heteroseksualiteit. In deze fase maken veel en steeds meer kinderen kennis met masturbatie. In de laatste fase (tien tot twaalf jaar) die Van der Doef hier noemt kan verliefdheid gepaard gaan met fervente emoties. De belangstelling voor seksualiteit zoals volwassenen dat doen neemt toe en kinderen kijken in deze periode naar erotische videootjes, tijdschriften en/of bellen speciale 06/0900-lijnen. De kinderen lijken veel te kunnen en te durven, maar zijn eigenlijk heel schaamtevol en preuts. Toch gaan de kinderen veel experimenten aan op het gebied van zoenen, tongzoenen en strelen. Lichamen gaan groeien en de meisjes kunnen hun eerste menstruatie krijgen.
Zodra een meisje ongesteld wordt, geef het lichaam aan dat het in wezen klaar is om kinderen te krijgen (*Alles over seks, liefde en relaties,* 2004[8]). De seksuele gevoelens van een jongen kondigen ook aan dat het lichaam volwassen wordt. De penis gaat een eigen leven leiden en 's nachts kunnen de jongens een onverwachte zaadlozing meemaken. Jongens ontdekken dan dat de penis op verschillende momenten stijf wordt.

Wat is menstruatie?
Jezelf een pleziertje geven
Leerling groep 8

De seksuele ontwikkeling wordt door Floor Looy en Klaas Houterman (*Gezond gedrag in de basisschool*, 2008[9]) in een schets weergegeven zonder er jaren van leeftijd aan te hangen. Interessant is dat deze schets het

[6] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie.* Soest: Nelissen, 2006, p 333 - 336
[7] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p.20 – 27.
[8] RUTGERS NISSO GROEP, *ALLES over SEKS, LIEFDE EN RELATIES.* Utrecht/Antwerpen: Kosmos-Z&K, 2004, p. 30
[9] Looy, F., Houterman, K., *Gezond gedrag in de basisschool*. 5e druk. Almelo: IKOconsult, 2008, p. 188-226

conformisme noemt dat kinderen hebben in de onderbouw, maar zeker ook in de bovenbouw. Er wordt dus bepaald wat 'normaal' is en velen proberen zich aan te passen. Dit zie je terug in het stereotiep rolgedrag van meisjes en jongens. Tegelijkertijd worden de kinderen in de bovenbouw kritischer en neemt de bereidheid toe normen ter discussie te stellen.

1.2.3. Als het even anders gaat

Wanneer kinderen gedrag vertonen wat volgens de hierboven beschreven volgorde normaal is, hoeft men zich volgens Marjan en Petra de Bil[10] geen zorgen te maken. Maar loopt het altijd bij ieder kind op deze manier? Verschillende onderwerpen geven aan dat seksualiteit complexe vraagstukken teweeg kunnen brengen, homoseksualiteit, masturbatie en seksueel misbruik zijn veel besproken onderwerpen.

1.2.3.1. Gerichtheid

De meeste kinderen en jongeren ontwikkelen een seksuele voorkeur voor iemand van het andere geslacht, maar in een aantal gevallen voelen kinderen/jongeren zich meer aangetrokken tot de eigen sekse. In verhouding zijn dit vrij weinig mensen. Schattingen lopen per onderzoek uiteen van twee tot vijf procent van alle mensen. Het kan daarom dus een schokkende ontdekking voor iemand zijn als hij/zij er achter komt dat hij/zij valt op iemand van hetzelfde geslacht[11].
Het gaat hier om de eigen geslachtsidentiteit of genderidentiteit. Vanaf het moment dat we weten dat een kind een jongen of een meisje is, behandelen we hem ook zo. Het genderneutraal opvoeden wordt door Marjan de Bil en Petra de Bil echter niet behandeld.
Rond het vijfde levensjaar komen kinderen tot geslachtsconstantie, het besef dat het blijvend is en meestal gedragen kinderen zich hiernaar. De meeste van deze gedragingen zijn onbewust en verlopen automatisch. Wanneer het kind andere gedragingen heeft, dus dat de geslachtsrol (gedragingen) niet overeenkomt met de geslachtsidentiteit, spreken we van genderdysforie[12]. Een kind met genderdysforie ervaart geen overeenstemming met de geslachtsrol die de omgeving van hem/haar verwacht en de eigen identiteit. In Nederland vertoont één op de 300 mensen naar schatting gerderdysforische kenmerken.
Genderdysforie kent verschillende verschijningsvormen; travestie (behoefte om soms het andere geslacht te zijn), transgenders (leven in een mengvorm van beide seksen), interseksualiteit (bij de geboorte is niet duidelijk of het een jongen of een meisje is, er wordt een keuze gemaakt met gevolgen van dien) en transseksualiteit (een niet te verdringen wens om het andere geslacht te zijn). Tegenwoordig is er ook aandacht voor jonge kinderen met genderdydforie. Ervaringen van deze klinieken wijzen uit dat ook zesjarigen al instaat zijn te verwoorden wat zij willen en voelen. We spreken bij kinderen van een genderidentiteitsstoornis als de wens om tot het andere geslacht te behoren herhaaldelijk wordt geuit, zij uitsluitend willen spelen met kinderen van het andere geslacht, stereotiepe spelletjes spelen en een sterke voorkeur hebben voor kleding van het andere geslacht.
Er zijn volgens Yean-Yves Hayez (*Ook kinderen hebben een lichaam*, 2005[13]) heel wat jonge adolescenten en preadolescenten die op hun beurt vragen hebben over hun gerichtheid, maar die er eigenlijk niet over durven te praten, behalve dan in chats en op forums.
Wanneer u op het internet surft, komt je veel sites tegen waarop kinderen en jongeren hun verhaal doen rond hun seksuele gerichtheid; de wereld van communicatie ligt voor hen open.
Wanneer de homoseksualiteit ontwikkelt, verloopt dit vaak in drie fases (Marjan en Petra de Bil[14]). Allereerst voelen jongeren zich anders dan anderen en kunnen er gevoelens optreden voor dezelfde sekse. In fase twee benoemen ze de seksuele ervaringen als homoseksueel en als laatste noemen ze zich homoseksueel en manifesteren ze zich ook als zodanig.

[10] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie.* Soest: Nelissen, 2006
[11] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie.* Soest: Nelissen, 2006, p. 337.
[12] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie.* Soest: Nelissen, 2006, p. 80-85.
[13] Hayez, J., *Ook kinderen hebben een lichaam*. Tiel: Lannoo nv, 2005, p. 157.
[14] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie.* Soest: Nelissen, 2006, p. 337.

Dit laatste kom je in de basisschool eigenlijk nog niet tegen. Op deze leeftijd zal homoseksualiteit niet geaccepteerd worden (Van der Doef[15]). Van der Doef vindt dit daarom alleen al een reden waarom er op jonge leeftijd over het bestaan van homoseksuele gevoelens gesproken moet worden.
Op de basisschool is 'homo' al een scheldwoord zegt Liesbeth van Beemen (*Ontwikkelingspsychologie*, 2006[16]), het zogenaamde 'mietjesgedrag' en 'anders zijn' wordt op die manier in verband gebracht met homoseksualiteit.
Gerry Velema (*SAVE SEKS*, 1997 [17]) haalt Walter Tropisch aan. Tropisch meent dat de meeste jongeren door drie fases gaan: De auto-erotische fase (ontdekken eigen seksualiteit), de homo-erotische fase (aangetrokken voelen tot eigen sekse) en de hetero-erotische fase (seksueel optrekken met iemand van het andere geslacht). In de homo-erotische fase is het mogelijk dat kinderen/jongeren tot de ontdekking komen dat zij homoseksueel zijn. Maar uit het rapport van A. C. Kinsey blijkt dat dit slechts bij 5% is. Voorts houdt 37% van alle mannen zich in een bepaald stadium bezig met homoseksuele spelletjes.

Er valt dus heel veel te zeggen over homoseksualiteit en de gevoelens die daarbij horen. Duidelijk is dat de gevoelens bestaan en dat niet iedere jongen of ieder meisje met homoseksuele gevoelens ook daadwerkelijk homoseksueel is.

1.2.3.2. Misbruik

Ongeveer 2050 tot 2350 is het aantal misbruikzaken per jaar dat het openbaar ministerie behandelt[18].
Voor het onderwerp seksueel geweld groeide vanaf halverwege de jaren zeventig de belangstelling, alle vormen van seksueel misbruik verschenen in de media als 'seksueel geweld' (Gijs e.a. *Seksuologie*, 2004[19]). Vanaf de jaren negentig is er aandacht gekomen voor seksueel misbruik bij kinderen en zijn de mannelijke slachtoffers ook in beeld.

In de sociaal wetenschappen en de hulpverlening worden alle vormen van seksueel overschrijdend gedrag geschaard onder de noemer 'seksueel misbruik' of 'seksueel geweld' (Erika Frans en Thierry Franck, *Vlaggensysteem*, 2010[20]). Erika Frans en Thierry Franck hanteren de volgende definitie voor seksueel misbruik: "Elke vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag, in verbale, non-verbale of fysieke zin, opzettelijk of onopzettelijk, waar geen wederzijdse toestemming voor bestaat, en/of die op één of andere manier gedwongen is, en/of waar het slachtoffer veel jonger is of in afhankelijke relatie staat." Om deze definitie te begrijpen is het goed om te weten wat hier bedoeld wordt met overschrijdend gedrag. Frans en Franck spreken over zes criteria, wanneer aan één of meerdere criteria in een situatie niet wordt voldaan, dan is er sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De criteria zijn: wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, leeftijds- of ontwikkelingsadequaat, contextadequaat en zelfrespect.
Het *PPSI-informatieblad*[21] zegt dat er sprake is van seksueel misbruik als er macht in het spel is. Hieronder vallen ook kinderen of een groepje kinderen die onder dwang iets seksueels moeten ondernemen en ouders die hun kinderen betrekken in seksuele handelingen.

Het aantal meldingen van seksueel misbruik van kinderen is groot. *Facts for Families*[22] geeft aan dat het per jaar 80.000 keer gemeld wordt. Het aantal incidenten dat niet gemeld wordt is echter nog veel groter. Een

[15] Van der Doef., *Kleine mensen Grote gevoelens*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 25.
[16] Van Beemen, L., *Ontwikkelingspsychologie*. 3e druk. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff, 2006, p. 210.
[17] Velema- Drent, G., *SAVE SEKS Boekje open over seks*. Kampen: Voorhoeve, 1997, p. 69
[18] Annette, Annemiek., '*Cijfers'.* Hulppagina Seksueel Geweld. Geraadpleed op 3 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.seksueelgeweld.nl/linkinformatie/linkinformatieDetails.php?linkinformatie_id=27
[19] Gijs, L., e.a., *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2004, p. 281 – 306.
[20] Frans E., Franck T., *Vlaggensysteem*, *Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel overschrijdend gedrag*. Antwerpen, Apeldoorn: Sensoa en Garant, 2010, 34
[21] Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI/APS), INFORMATIEBLAD, *seksueel gedrag op de basisschool*. Utrecht: juli 2011
[22] Facts for Families., '*CHILD SEXUAL ABUSE.'* 2006: 2 pars. [online artikel by the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, No 9] Geraadpleegd op 5 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.aacap.org/galleries/FactsForFamilies/09_child_sexual_abuse.pdf

mogelijke reden is de angst die kinderen hebben om het aan iemand te vertellen.
Helemaal als het kind misbruikt wordt door één van de ouders. Het kind wil loyaal blijven aan de ouders en vertelt het dus niet aan derden.
Het artikel *CHILD SEXUAL ABUSE* noemt nog andere redenen waar kinderen bang voor kunnen zijn. Bijvoorbeeld voor woede van de 'dader', schaamte van (andere) familieleden en het kan bang zijn voor een breuk in de familiebanden. Hieraan voegt de schrijver stellig toe dat een kind dat langdurig seksueel misbruikt is, bijna altijd een laagzelfbeeld ontwikkelt, een gevoel van waardeloosheid krijgt en een abnormaal of een vertekend beeld heeft van seks en seksualiteit.

Scott Talley (*Met de kinderen in gesprek over de bloemetjes en de bijtjes*, 1992[23]) laat in zijn boek weerklinken dat het belangrijk is om te weten dat de meeste van de misbruikte kinderen, misbruikt worden door een kennis (75%). Van der Wal (*Identiteitsontwikkeling en leerling begeleiding*, 2001[24]) legt uit dat misbruik binnen de familie (ouders, broers, opa's, ooms e.a.) incest is. Met deze leden van de familie heeft het slachtoffer meestal een afhankelijkheids- en vertrouwensrelatie waar ongelijke machtsposities typerend zijn.
Van der Wal[25] geeft in zijn boek een overzicht van mogelijke signalen die een leerkracht kan opmerken. Deze signalen lopen enorm uiteen van lage zelfwaardering tot veel lichamelijke klachten. Van der Wal benadrukt dat wanneer er signalen worden waargenomen, dit met collega's besproken moet worden omdat anderen, zoals de gymleerkracht, misschien ook signalen hebben ontdekt.

Jean- Yves Hayez (*Ook kinderen hebben een lichaam*, 2005[26]) spreekt over pervers gedrag van kinderen. Kinderen kunnen zelf incidenteel of langdurig andere kinderen seksueel (agressief) misbruiken. Seksualiteit en agressie zijn in deze vormen onlosmakelijk. Sommige kinderen hebben een overdreven behoefte aan seksualiteit en vertonen te jong seksueel gedrag dat op volwassenengedrag lijkt. De seksuele handelingen zijn dan geen spelletjes meer, maar zijn een wezenlijk onderdeel van het leven van het kind geworden. De omgeving zal dit benoemen als oversekst gedrag. De kinderen die deze behoefte hebben, zullen zoeken naar anderen die hun seksuele verlangens bevredigen. Zij richten zich vaak op oudere kinderen omdat deze zich mogelijk op hetzelfde (seksuele) niveau bevinden. Volgens Hayez begint dit gedrag meestal bij een seksuele ervaring die erg aangenaam is, vervolgens leert het kind al snel om deze ervaring zelf op te roepen. Soms wordt dit gevoel een onweerstaanbare behoefte, dan spreekt men van een seksverslaving. Het kan ook ontstaan wanneer een kind per toeval een gebeurtenis van buitenaf op zichzelf betrekt, meegesleept wordt door anderen of uit verveling bij allerlei ideeën uitkomt.
Een mooi opgemerkte reactie op het grote aantal kinderen en families dat te maken heeft met seksueel misbruik van Scott Talley (*Met de kinderen in gesprek over de bloemetjes en de bijtjes*, 1992[27]) is dat hij vindt dat ouders of anderen op geen enkele wijze het kind zelf de schuld mogen geven, het kind heeft immers al verdriet en schaamte genoeg.

1.2.3.3. Masturbatie

Internet geeft genoeg informatie, tips over hoe men het beste kan masturberen en er zijn genoeg psychologen/seksuologen die hier een mening over hebben. Maar wat is normaal of wat wordt normaal gevonden?
Voorheen dachten mensen dat zelfbevrediging (soloseks, zichzelf seksueel bevredigen) een zonde of een vies karwei was. Ook kon je volgens *Zoenen en zo*[28] gestraft worden wanneer je betrapt werd op zelfbevrediging. Maar de boodschap van deze site nu, is dat het juist heel lekker is om met jezelf te vrijen en men verklaart het

[23] Talley, S., *Met de kinderen in gesprek over de bloemetjes en de bijtjes.* Best: Timothy books, 1992, p. 111-113
[24] Van der Wal, J., *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding, een praktijkgericht boek*. Bussem: Coutinho, 2001, p. 227
[25] Van der Wal, J., *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding, een praktijkgericht boek*. Bussem: Coutinho, 2001, p. 187-188
[26] Yves Hayez, Y., *Ook kinderen hebben een lichaam*. Tiel: Lannoo nv, 2005, p. 94-112.
[27] Talley, S., *Met de kinderen in gesprek over de bloemetjes en de bijtjes.* Best: Timothy books, 1992, p. 111-113
[28] Zoenen en zo., '*Over relaties en seksualiteit voor jongeren met een handicap*.' Geraadpleegd op 10 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.zoenenenzo.nl/index.html

als heel normaal. De site geeft zelfs uitleg over hoe men kan masturberen.
Ook *J/M voor ouders*[29] geeft naar aanleiding van een vraag aan dat het heel normaal is en dat het juist belangrijk is dat jongeren doen wat zij lekker vinden. "Belangrijk is dat je zoon moet masturberen op de manier die hij prettig vindt.", "Het is volkomen normaal dat je kind seksuele gevoelens ontwikkelt." en "Masturbatie is hierbij heel gewoon. [30]", zegt weer een andere site. Op internet dus genoeg aanmoediging om seksueel bezig te zijn met de eigen geslachtsdelen.
Hayes (*Ook kinderen hebben een lichaam*, 2005[31]) behandelt masturbatie in het hoofdstuk "Enkele 'bijzondere' situaties". Dit zou kunnen betekenen dat Hayes zelfbevrediging niet volledig als normaal ziet. Hij geeft namelijk in het behandelen van dit onderwerp duidelijk aan dat er nadelen aan zitten. Centraal staat volgens de schrijver bij masturbatie een vrijwillig contact van het kind met de genitale delen van het eigen lichaam (penis, vagina e.a.). Hayes beschrijft dat kinderen rond het 9de en 10de levensjaar de klassieke gebaren voor masturbatie ontdekken.
Een eerste nadeel is dat er kinderen en jongeren zijn die er mee zitten, die het vervelend vinden om zich continu te bevredigen. Voorstanders van masturbatie willen deze signalen niet horen. Masturbatie kan (evenals andere seksuele praktijken) ook wel de oorzaak zijn van angst, een negatief zelfbeeld, schuldgevoelens en van een intrapsychisch conflict (waar de innerlijke eisen en behoeften tegen over elkaar staan). Andere verschijnselen zijn verslaving en dat kinderen die zo'n genot met zichzelf ervaren, dit genot niet krijgen bij de seksuele handelingen met een ander (de partner) en dus hierin worden teleurgesteld.
Hayes noemt ook voordelen; opluchting voor stress, spanningen en frustraties. Maar het geeft echter nooit de oplossing en de waarschuwing luidt: raak er niet verslaafd aan!
Anne Velema (*EERLIJK GEZEGD*, 2009[32]) legt uit dat het mogelijk is dat masturbatie gepaard gaat met zonde (fouten), namelijk als men onreine seksuele fantasieën heeft, als het een verslaving is en als dit gepaard gaat met porno. Uit dit boek blijkt sterk dat Gerry en Anne schrijven vanuit een christelijke visie.
Het moge duidelijk zijn dat veel kinderen een ervaring hebben met masturberen. Opvallend is dat beide schrijvers (Velema en Hayes) van mening zijn dat dit geen verslaving/beheersing mag worden/zijn. Er zijn genoeg mensen die dit beamen, daarom ook genoeg sites die spreken over het breken met masturbatie als verslaving[33,34,35].
Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[36]) vertelt dat de verleiding om (weer) te masturberen groter is wanneer iemand zich minder prettig voelt of zich verveelt. De tip is dan om te zoeken naar afleiding, ga iets anders doen!
Ondanks de vele seksuologen die op het internet masturbatie aanmoedigen, is er dus een tegengeluid.

[29] Westenberg, L., '*Masturbatie (14 jaar).*' (2011) Online vragen. Geraadpleegd op 10 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.jmouders.nl/Themas/Gezondheid-11/Gezondheid-11/Masturbatie-14-jaar.htm
[30] Centrum voor jeugd en gezin, Midden – Drenthe. '*Masturbatie*.' Geraadpleegd op 10 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.cjgmiddendrenthe.nl/kind-Masturbatie
[31] Yves Hayez, Y., *Ook kinderen hebben een lichaam*. Tiel: Lannoo nv, 2005, p. 135-140.
[32] Velema - Drent, G., Velema, A., *EERLIJK GEZEGD ouders en jongeren praten over seks*. Kampen: Voorhoeve, 2009, p. 87, 88.
[33] Etsel, Seksualiteit (Mens en Gezondheid) '*Masturberen - zelfbevrediging: hoe er mee te stoppen*.' 2007 – 2011. Geraadpleegd op 10 oktober 2011. Beschikbaar via: http://mens-en-gezondheid.infonu.nl/seksualiteit/9489-masturberen-zelfbevrediging-hoe-er-mee-te-stoppen.html
[34] Real life. '*Zelfbevrediging: goed of fout?*' Geraadpleegd op 10 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.real-life.nl/rubrieken/seksualiteit/zelfbevrediging.html
[35] EO., *'Zelfbevrediging: ergens voelt het niet goed. Dingen die ik niet hardop durf te zeggen 3/8.'* Geraadpleegd op 10 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.eo.nl/blogs/eojongeren/2011/07/19/zelfbevrediging/
[36] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 134

1.3. Meisjes en jongens

Dat meisjes en jongens van elkaar verschillen, weten we allemaal. Maar wat verschilt er nu zo op het gebied van seksualiteit? In dit hoofdstuk probeer ik daar een beeld van te geven, kijkend naar de gegevens die er zijn als het gaat om de ervaringen van jongens en meisjes.

1.3.1. De verschillen

Zoals eerder aangegeven weten kinderen al heel snel of zij een jongetje of een meisje zijn en de omgeving reageert (meestal) op die manier op hen. Dit maakt ook dat kinderen vrij zijn zich te uiten in de verschillen. Toch beweert Liesbeth van Beemen (*Ontwikkelingspsychologie*, 2005[37]) dat er voor de puberteit, behalve de primaire geslachtsdelen, weinig verschil is. De meeste verschillen ontwikkelen zich tijdens de puberteit.

Uit een Amerikaans onderzoek (Bill Willes[38]) blijkt dat de puberteit steeds eerder begint, in 1840 begon de puberteit bij meisjes rond hun zestiende levensjaar en dat is nu ongeveer rond het twaalfde jaar. Mogelijk is dit in Nederland niet veel anders.
Bill Willes spreekt over waarom meisjes eerder groeien en geeft hier als verklaring voor dat stijgende androgenen (hormonen) eerder op gang komen dan bij jongens. Rutgers Nisso Groep (*Alles over seks, liefde en relaties*, 2004[39]) bevestigt dit en zegt dat meisjes meestal twee jaar eerder starten met de puberteit dan jongens. Een mogelijke verklaring kan volgens Rutgers Nisso Groep zijn, dat er veel meer moet gebeuren in het lichaam van een meisje dan in een jongenslichaam. Dit verklaart misschien ook waarom sommige meisjes verliefd worden op oudere jongens en mannen. Volgens Brons (*Blozen mag*, 2009[40]) kunnen meisjes namelijk een fase hebben waarin ze verliefd worden op oudere jongens of mannen.
Dick Baarsen[41] laat op het internet zijn visie en mening omtrent de verschillen op seksueel gebied weten. Het eerste en duidelijke verschil is al gelijk de start van de pubertijd. Een jongen komt vanzelf in aanraking met de overproductie die hij kwijt moet, de eerste zaadlozing. Volgens Baarsen is dit een prettige ervaring, de seksuele wereld gaat voor de jongen open. Meisjes hebben niet zo'n duidelijke seksuele start. Het begin van de menstruatie is namelijk helemaal niet zo fijn en bij de start van de cyclus blijven bijzondere seksuele ervaringen uit. Bij een meisje moet de seksualiteit volgens Baarsen worden ontwaakt. Ze heeft nog geen idee van haar gevoeligste plekjes. Bovendien zijn de geslachtsdelen van de jongen uitwendig en heeft hij deze bij het plassen meerdere keren per dag in zijn handen, waardoor de jongen eerder in aanraking komt met zijn seksuele gevoelige plekken (Sarina Brons – van der Wekken, *Blozen mag*, 2009[42]).
Een tweede verschil, dat Baarsen noemt, is dat een jongen heel erg visueel is. Hij reageert niet alleen emotioneel op wat hij ziet, maar ook lichamelijk. Een plaatje van een ontblote vrouw heeft bij een 'normale' jongen in een zeer korte tijd een heftige lichamelijk uitwerking. Meisjes weten intuïtief dat jongens reageren op uiterlijk en doen vaak daarom uit zichzelf hun best om er mooi en aantrekkelijk uit te zien. Ze zijn een beetje exhibitionistisch, dat is het fijn vinden om (seksueel) bekeken te worden. Niet alleen de meisjes regeren hierop, veel meer aspecten houden rekening met het visueel zijn van jongens, zoals de media. Hier in een volgend hoofdstuk meer over.
Meisjes worden seksueel geprikkeld door lijfelijk contact. Het lichaam van een meisje heeft dan ook meer gevoelige delen dan dat van een jongen. Wanneer een meisje de lichamelijke ervaringen beleeft, wordt haar seksualiteit normaliter aangewakkerd.

---

[37] Van Beemen, L., *Ontwikkelingspsychologie*. 3e druk. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff, 2006, p. 201
[38] Willis, B., '*Why do girls get taller First?*' 2001. Geraadpleegd op 13 oktober 2011. Beschikbaar via: http://worsleyschool.net/science/files/growth/facts.html
[39] Rutgers Nissogroep, kenniscentrum seksualiteit. '*Seksuele ontwikkelingsfasen van 0 tot en met 18 jaar*.', 2011. Geraadpleegd op 14 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.rutgersnissogroep.nl/professionals/voorlichting-en-preventie/opvoedingsondersteuning/seksuele-ontwikkelingsfasen
2. RUTGERS NISSO GROEP, *ALLES over SEKS, LIEFDE EN RELATIES.* Utrecht/Antwerpen: Kosmos-Z&K, 2004, p. 22
[40] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 157
[41] Baarsen. D, '*Het grote verschil*.' 2006 Geraadpleegd op 13 oktober 2011. Beschikbaar via: http://baarsen.com/nederlands.html
[42] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 151-153

Een ander verschil dat Baarsen noemt is het feit dat een jongen seksualiteit los van andere bezigheden en interesses ziet en dat een meisje alles in een eenheid ziet. Een jongen kan dat wat hij op seksueel gebied meemaakt loskoppelen van de rest van zijn leven. Een meisje neemt het mee in alles waar zij mee zit en mee bezig is.
Qua verliefdheid geeft Brons (*Blozen mag*, 2009[43]) een interessant verschil, namelijk dat een meisje in eerste instantie vooral emotionele verlangens heeft naar nabijheid, veiligheid en intimiteit. Pas als deze aspecten aanwezig zijn, ontstaan seksuele verlangens. Een jongen kan ook deze emotionele verlangens hebben, maar het zijn geen voorwaarden om de seksuele verlangens te kunnen uiten.

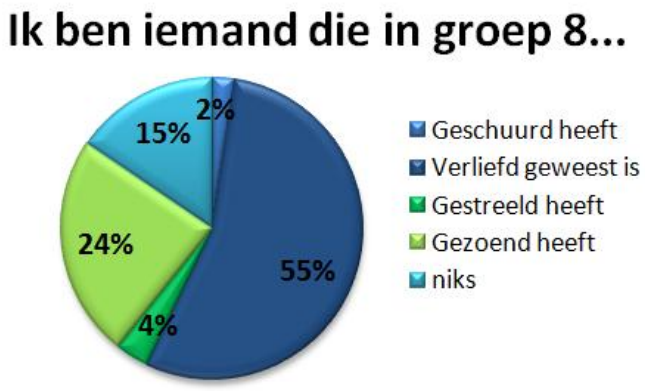
1.3.2. Ervaring

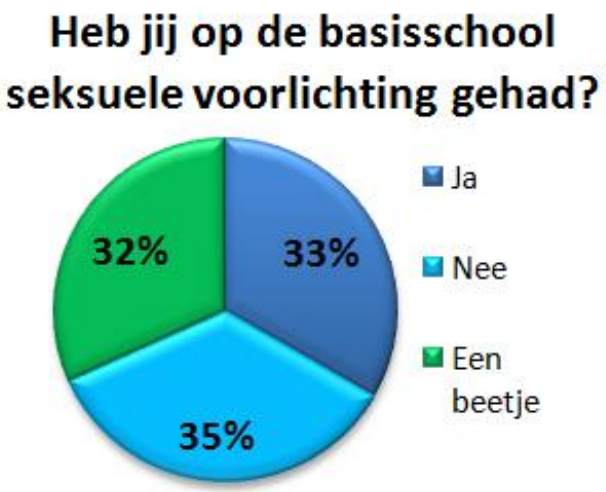
Onderzoek bij kinderen tot twaalf jaar over de beleving en betekenisgeving van seksualiteit is volgens Hanneke de Graaf en Jany Rademakers (*Seks in de groei*, 2003[44]) schaars. Redelijk veel studies zijn gericht op de seksualiteit bij kinderen/jongeren vanaf twaalf en tot 25 jaar[45], maar de attitudes ten aanzien van seksualiteit, interactievaardigheden en relatievorming van kinderen tot twaalf jaar is vrij weinig onderzocht.
Op een aantal domeinen op het internet worden uitspraken gedaan en resultaten genoemd die mogelijk iets zouden vertellen over de ervaringen van de kinderen in de bovenbouw.
Rutgers Nisso Groep[46] meent bijvoorbeeld dat de meeste leerlingen van groep 7 al één of meerdere keren verliefd geweest zijn en dat meer dan de helft al eens verkering heeft gehad. Ervaring met zoenen heeft ongeveer een derde van de leerlingen in groep 7 en 8 en een vierde deel van die leerlingen wilde eigenlijk wachten met zoenen of was hier nog niet aan toe. Rutgers Nisso Groep beweert dat maar een enkele leerling in groep 7 al ervaring heeft met tongzoenen en/of het strelen van een vriendje of vriendinnetje.
De opkomende vraag is dan natuurlijk hoe dat in groep 8 is.

Het expertisecentrum voor HIV/Aids en andere SOA[47] toont de resultaten van een onderzoek over seks voor het vijfentwintigste levensjaar dat gedaan is in samenwerking met Rutgers Nisso Groep.
De meeste ervaringen die worden beschreven, zijn van kinderen vanaf twaalf jaar. We kunnen ons hier dus afvragen of deze resultaten representatief zijn voor (heel) groep 8, een aantal kinderen wordt pas twaalf in de eerste klas van de middelbare school.
Ondanks dat, geef ik hier toch de opvallendste uitkomsten weer van de twaalfjarigen en ouder.
In de leeftijd van twaalf tot veertien jaar is 90% van de jongens en 95% van de meisjes wel eens verliefd geweest en de meeste jongeren (zeven van de tien) van twaalf tot veertien jaar hebben al eens 'verkering' gehad. Van de drie jongeren (twaalf tot achttien jaar) heeft er één wel eens geslachtsgemeenschap gehad en 14% van alle jongeren (twaalf tot 25 jaar) heeft ervaring met anale seks. De meeste jongens van rond de twaalf jaar hebben meer ervaring met tongzoenen dan meisjes, maar vanaf het dertiende jaar halen de meisjes de jongens in.
Een beginnende conclusie van dit onderzoek, volgens de onderzoekers, is dat het goed gesteld is met de seksuele gezondheid van de Nederlandse jongeren.
Er zijn dus in deze tijd kinderen/jongeren die seksuele ervaringen hebben, maar uit het rapport blijkt ook dat er een grote groep kinderen is die geen seksuele ervaring heeft. Dit kwam ook uit mijn (voor)mini-onderzoek, afgenomen in klas 1 van de (evangelische) middelbare school. Deze enquête is afgenomen in drie klassen van één school. Een andere tabel geeft een klein beeld van waar deze leerlingen over spraken in groep 8. Dit geeft

[43] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 151-153
[44] Graaf de, H., Rademakers, J., Seks in de groei, Een verkennend onderzoek naar de (pre-)seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen. Leiden: Eburon, 2003, p. 72.
[45] *Seks onder je 25ste II Participatief Actie Onderzoek.* Geraadpleegd op 14 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.seksonderje25e.nl/
[46] Rutgers Nissogroep, kenniscentrum seksualiteit. 'Persbericht 8 februari 2011 Relationele en seksuele vorming op jonge leeftijd zinvol.', 2011. Geraadpleegd op 14 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.rng.nl/overderutgersnissogroep/pers/persbericht-8-februari-2011-relationele-en-seksuele-vorming-op-jonge-leeftijd-zinvol
[47] Het expertisecentrum voor HIV/Aids en andere SOA Uitgangspunten: '*Uitkomsten van Seks onder je 25ste.*' Geraadpleegd op 14 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.soaaids.nl/veilig_vrijen/week_van_de_liefde/handleiding_voor_organisatoren/uitgangspunten

een indicatie, maar mag niet worden gezien als volledig onderzoek.







De keuzemogelijkheden waren beperkt; verliefd zijn, zoenen, stelen, vrijen, menstruatie, natte droom en zaadlozing.

1.4. Seksualisering

Seksualiteit is steeds meer zichtbaar en explicieter aanwezig in onze samenleving volgens PPSI. Dit wordt ook wel seksualisering en pornoficatie genoemd[48].

Isle Steel[49] schrijft over de eerste aanzet van de seksualiteit die veranderde in Nederland. Ze schrijft dat er voor 1960 veel ongewenste zwangerschappen waren en dat dit een enorme schande was voor het meisje en voor heel de familie. Seks voor het huwelijk was sowieso een taboe, maar ouders in die tijd waren niet instaat hun kinderen seksueel op te voeden. (Ik vraag me soms af of we als ouders/leerkrachten in deze tijd hier wel toe in staat zijn.) Over mannen werd anders gesproken. Zij zouden seksualiteit nodig hebben en was het dus niet raar dat zij hun behoefte ergens gingen halen. De vrouw echter die dit gaf werd minachtend bekeken. Steel schrijft over de pil die is uitgevonden door Gregory Pincus (Amerikaanse bioloog en endocrinoloog). In 1692 werd 'de pil' in Nederland geïntroduceerd. De pil werd in 1971 in het ziekenfondspakket opgenomen en gratis voor iedereen. Veel vrouwen maakte hier gebruik van en in 1977 waren er al meer dan een miljoen vrouwen aan de pil. U kunt zich misschien voorstellen wat dit deed met de seksuele vrijheid van velen.
Hoe voorheen seks een taboe kon zijn, kan dat het nu soms ook nog zijn meent Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[50]). Ze heeft het over een modern taboe met betrekking tot seksualiteit, gevolg van de seksuele revolutie; het taboe om te zeggen dat het op seksueel gebied bij jou allemaal niet zo lekker loopt. Brons laat doorschemeren dat door de revolutie en de media de seks als makkelijk gezien wordt, overal. Het moet altijd lekker en leuk zijn en beiden hebben altijd evenveel plezier, probleemloos wordt het voorgespiegeld. Dit maakt het voor jongeren én volwassenen moeilijk om eerlijk te komen met problemen rond seksualiteit; het nieuwe taboe.

[48] Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI/APS), INFORMATIEBLAD, s*eksualisering en school*. Utrecht: juli 2011.
[49] Steel, I., SeniorPlaza. *De eerste aanzet tot een veranderende seksualiteit in Nederland*. Geraadpleegd op 15 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.seniorplaza.nl/6070_Revolutie.htm.
[50] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 16.

1.5. Seks overal verkrijgbaar

Billboards met lingeriereclame, televisieprogramma's waar men niet bang is voor bloot of seksgerelateerde grappen en wat te denken van de muziekteksten? De kinderen komen het allemaal tegen.

1.5.1. Seks en de media



Het achtuur journaal, van 6 oktober 2011, meldt dat Nederland koploper is wat betreft internet aansluitingen. Dimitri Reijerman[51] verklaarde dit in 2010 al vanuit aangetoond onderzoek en vertelt dat ons land lijstaanvoerder is. Hieruit blijkt dat veel kinderen beschikking hebben tot het World Wide Web. In het *Vlaggensysteem* (Erika Frans en Thierry Franck, 2010[52]) wordt dit bevestigd en er wordt beweerd dat de kinderen en jongeren tegenwoordig massaal gebruik maken van nieuwe communicatie media. Op het internet is veel te verkrijgen als het gaat om seksualiteit[53,54,55]. Ik surfte wat rond en kwam zelfs een site[56] tegen die d.m.v. filmpjes leert hoe men seks moet hebben. De site is dan wel voor achttien jaar en ouderen, maar slimme gebruikers kunnen er makkelijk bijkomen. De introductiefilmpjes, die te zien zijn, zijn overigens uitnodigend genoeg voor verder onderzoek, desnoods op andere sites.
Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[57]) vindt dat de media niet de waarheid vertelt. Er moet een tegengeluid komen. Ze geeft in een tabel weer wat de media zegt en hoe het volgens haar in werkelijkheid is. Een voorbeeld hiervan is dat de media zegt dat seks altijd lukt en leuk is. De waarheid is volgens Brons dat gemeenschap niet altijd lukt en dat seks een moeilijk terrein is waarbij man en vrouw hun weg moet vinden. Ook bij diensten en producten die helemaal niets te maken hebben met seks, is seks commercieel heel interessant volgens Gijs e.a. (*Seksuologie*, 2004[58]). Seks wordt gebruikt om de aandacht te trekken.

En wat te denken van muziek. Ik was laatst bij een gezin waar een meisje van twaalf de televisie aanzette op SlamTV (ook live te zien op internet[59]). Later zag ik in C&A, waar deze zender aanstond, wat de zender inhield; muziekclips. Ik verbaasde me erover en besefte toen dat seks enorm geïntegreerd is, ook al bij de kinderen. Anne Velema (*EERLIJK GEZEGD*, 2009[60]) noemt de clips sterk erotisch. Volgens hem zijn er in de clips ongelijkwaardige relaties te zien tussen vrouwen, die seksueel uitdagend zijn en naar seks verlangen, en stoere mannen. De teksten liegen er volgens Velema ook niet om en hij citeert liedjes vertaald naar het Nederlands; ".. je kunt in mij komen, net als ik in jou."
Myrthe Hilkens (*McSex*, 2008[61]) vermeldt dat in 1995 het eerste muziekstation op de Nederlandse televisie te zien was; TMF. Hilkens sprak met Erik Kross, die verantwoordelijk is voor wat er wordt uitgezonden (muziekstations). Hij geeft aan dat bloot in clips de kijkcijfers verhoogt. Seks en geweld zijn voor platenmaatschappijen nog terreinen waar ze winst op kunnen behalen. Erik Kross verwacht dan ook dat videoclips nog seksistischer en gewelddadiger zullen worden.

Continu worden wij en kinderen geconfronteerd met seks, het is een commercieel middel. Het zou kunnen

---

[51] Reijerman, D. *Nederland in EU koploper met internetaansluitingen.* Geraadpleegd op 19 oktober 2011. Beschikbaar via: http://tweakers.net/nieuws/70219/nederland-in-eu-koploper-met-internetaansluitingen.html
[52] Frans E., Franck T., Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel overschrijdend gedrag. Antwerpen, Apeldoorn: Sensoa en Garant, 2010, p. 111,128.
[53] Geraadpleegd op 19 oktober 2011. Beschikbaar via: www.sexwoordenboek.nl
[54] Geraadpleegd op 19 oktober 2011. Beschikbaar via: www.vrouwonline.nl/seks-relatie/seks
[55] Geraadpleegd op 19 oktober 2011. Beschikbaar via: www.seksenzo.info
[56] Geraadpleegd op 19 oktober 2011. Beschikbaar via: www.hoehetmoet.nl
[57] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 99.
[58] Gijs, L., e.a., *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2004, p. 209.
[59] Geraadpleegd op 26 oktober 2011. Beschikbaar via: www.slamfm.nl
[60] Velema - Drent, G., Velema, A., *EERLIJK GEZEGD ouders en jongeren praten over seks*. Kampen: Voorhoeve, 2009, p 87, 88.
[61] Hilkens, M., *McSex. De pornoficatie van onze samenleving*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen, 2008, p. 64-69

betekenen dat dit niet meer verandert en zoals Kross zegt, misschien alleen nog maar meer wordt.

1.5.2. Seksualiteit in de kinderliteratuur

In het artikel *SEX IN KINDERBOEKEN*[62] staat dat de laatste jaren een groeiend aantal jeugdboeken is uitgekomen waarin erotiek een belangrijke rol speelt. Volgens Rindert Kromhout, in hetzelfde artikel, heeft het jeugdboek tussen 1970 en 1975 een puberteit meegemaakt. Zelf is hij blij dat alle onderwerpen open worden beschreven zoals bijvoorbeeld homoseksualiteit.
Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[63]) zegt dat je door te kijken en te lezen in jongerenbladen, gratis dagbladen en in jeugdliteratuur er achterkomt hoe ouderwets het is als je seks wilt bewaren totdat je getrouwd bent. En ouderwets zijn is niet stoer!
In Strelen, een boek van Haye van der Heyden (*Strelen,* 1996[64]) lees je over een jongen die in de zomervakantie zijn liefde weer zal ontmoeten, net zoals zijn zus. Jeroen, de jongen, droomt al over Pauline, zijn vriendin, en hij droomt dat zij hem uitkleedt. Een stukje uit de droom: “Hij duwt zijn lichaam op het hare en komt in haar. Hij duwt zich in haar. De vrouw (zijn vriendin) zucht in zijn oor, ze zucht van genot. Nog dieper zakt hij in haar weg, nog dieper, nog dieper.” Later in het boek is te lezen dat Jeroen en Pauline in de vakantie ’s nachts samen naakt zwemmen en zich tegen elkaar aandrukken tijdens het kussen. Volgens de schrijver is dit een boek voor kinderen vanaf 11 jaar.

1.5.3. Zelfbeeld

Hanneke de Graaf en Jany Rademakers (*Seks in de groei,* 2003[65]) geven aan dat de media seksualiteit erg eenzijdig belicht. Er is altijd hetzelfde beeld van hoe mannen en vrouwen er uit moeten zien.
Dit zou kunnen betekenen dat wanneer het kind er niet zo uitziet, afwijkt en niet ‘goed’ is.

Vooral meiden kunnen flink oordelen over zichzelf en anderen, zeggen Marjan en Petra de Bil (*Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie,* 2006[66]) en het bekijken en bekeken worden is door jongeren een veel voorkomende bezigheid. Meisjes hebben volgens deze schrijfsters een negatiever zelfbeeld dan jongens.
Myrthe Hilkens (*McSex*, 2008[67]) haalt een onderzoek aan van Ter Bogt waaruit blijkt dat meisjes die seksuele beelden hebben gezien, een sexy uiterlijk voor vrouwen belangrijker vinden dan voor dat zij die beelden zagen. De meisjes leggen dus de norm van de meidia op zichzelf (en anderen).
Wanneer jongens onzeker zijn, gaat dit vaak over de vorm en uiterlijk van de penis[68]. Veel jongens zijn bang dat een meisje de piemel te klein of te dun vindt. Maar Marjan en Petra de Bil beweren dat een jongen zelden tot nooit een relatie beëindigt vanwege te dikke bovenbenen of te kleine borsten. Zo zal ook een meisje een relatie niet beëindigen omdat de jongen een te kleine of een te dunne penis zou hebben.

[62] *SEX IN KINDERBOEKEN* HpDeTijd, boekenweek 2002Geraadpleegd op 20 oktober 2011. Beschikbaar via: pjdsmit.home.xs4all.nl/SexInKinderboeken.doc.
[63] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 98.
[64] Heyden van der, H., *Strelen*. Amsterdam: Leopold, 1996.
[65] Graaf de, H., Rademakers, J., *Seks in de groei, Een verkennend onderzoek naar de (pre-)seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen*. Leiden: Eburon, 2003, p. 42.
[66] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie*. Soest: Nelissen, 2006, p 332 – 333.
[67] Hilkens, M., *McSex. De pornoficatie van onze samenleving.* Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen, 2008, p. 117
[68] Mirjam. *Grote penis, kleine penis, dunne penis?* Gepubliceerd in Seksualiteit (Mens en Gezondheid) op 30-10-2009. Infonu.nl Geraadpleegd op 20 oktober 2011. Beschikbaar via: http://mens-en-gezondheid.infonu.nl/seksualiteit/45340-grote-penis-kleine-penis-dunne-penis.html

1.6. Praten over seks

Dat volwassenen het moeilijk vinden om met kinderen te praten over seksualiteit ligt voor de hand en volgens *ouders online*[69] liegt het aantal ingezonden probleemvragen er niet om.
Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[70]) zegt dat het van alle tijden is om niet over seksuele gevoelens te praten. Heel veel mensen moeten een grote barrière over. Schaamte om preuts gevonden te worden is hetgeen waar men bang voor is.
In dit gedeelte wil ik dieper ingaan op het gesprek met het kind over het, voor volwassenen, gevoelige onderwerp; seks.

1.6.1. Voorlichting op school

Uit onderzoek van de GGD blijkt, zo beweert *kinderspul*[71] (net zoals Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ) (2007) (*Gezond gedrag in de basisschool*, 2008[72])), dat het aantal basisscholen dat aan seksuele voorlichting doet, zorgwekkend laag is. Een aantal scholen zegt wel voorlichting te geven wanneer daar aanleiding voor is, maar Saderijn van der Doef meent dat je er met incidentele aandacht niet komt.
De kinderen zijn volgens Martine Delfos (*Ontwikkeling in vogelvlucht*, 2003[73]) aan het einde van hun basisschooltijd volop bezig met seksualiteit en het giechelen over dubbelzinnige opmerkingen. Deze fase, tot de (pre)puberteit, is volgens Delfos geschikt om voorlichting te geven. Hier bouwt zich de kennis van seksualiteit op.
In het denken en praten over seksualiteit neem je volgens Brons (*Blozen mag*,2009[74]) altijd je eigen geschiedenis en ervaringen mee. Zo kan het zijn dat ouders of leerkrachten over seks praten een taboe vinden. Vaak willen zij dit taboe wel doorbreken, maar durven dat niet.
Ik sprak laatst met een docent (voortgezet onderwijs) en hij vertelde dat je van alles een taboe kunt maken, het ligt er helemaal aan hoe men omgaat met het betreffende onderwerp. Hij noemde een bloemkool als voorbeeld. Als men in een gezin altijd giechelig doet over bloemkolen, deze niet eet en het eten ervan als raar verklaart, zijn de kinderen daar buitenshuis ook giechelig over en zijn de mensen die bloemkool eten, volgens deze kinderen, raar.
Maar naast de negatieve houdingen binnen gezinnen, zijn er volgens Brons (*Blozen mag*, 2009[75]) ook mensen, die (wel) een positief beeld hebben meegekregen wat betreft seks, maar toch last van schaamte hebben om erover te praten.
Dit verklaart misschien waarom er op school weinig voorlichting wordt gegeven.
Maar er is nog een verklaring te vinden. NIGZ heeft na onderzoek ontdekt, zo meldt *Blik op nieuws*[76], dat ouders en leerkrachten bang zijn om de kinderen juist aan te zetten tot seksueel gedrag.
Dit is onzin volgens Sanderijn van der Doef (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[77]). Ze zegt dat uit onderzoek is gebleken dat seksuele voorlichting de kinderen juist wapent tegen eventuele gevaren zoals misbruik, loverboys, geslachtsziektes en ongewenste zwangerschappen. Ze zijn dus na seksuele voorlichting volgens Van der Doef beter voorbereid en ze zijn beter in staat verantwoorde keuzes maken.
Baarsen[78] geeft daarentegen aan dat het wél mogelijk is dat voorlichting kinderen en jongeren aanzet tot seksuele handelingen en dat het belangrijk is om op de goede manier seksuele voorlichting te geven. Hij vertelt over een uitzending van het IKON met een seksuoloog. De seksuoloog vond de meisjes maar zielig. Jongens

[69] Geraadpleegd op 20 oktober 2011. Beschikbaar via www.ouders.nl/lseks
[70] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 16.
[71] Geraadpleegd op 21 oktober 2011. Beschikbaar via: http://kinderspul.blog.nl/basisschoolleeftijd/2007/03/17/seksuele-voorlichting-op-scholen-schiet-ernstig-tekort
[72] Looy, F., Houterman, K., *Gezond gedrag in de basisschool*. 5e druk. Almelo: IKOconsult, 2008, p. 188-226
[73] Delfos, M., *Ontwikkeling in Vogelvlucht. Ontwikkeling van kinderen en adolescenten.* Lisse: Swets & Zeitlinger, 2003, p. 208-210.
[74] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 11.
[75] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 11.
[76] Gepubliceerd in het AD. Geraadpleegd op 20 oktober 2011. Beschikbaar via http://www.blikopnieuws.nl/bericht/45493
[77] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 42.
[78] Baarsen. D, '*Het grote verschil*.' 2006 Geraadpleegd op 13 oktober 2011. Beschikbaar via: http://baarsen.com/nederlands.html

kunnen zomaar vanzelf allerlei lustgevoelens krijgen wanneer de puberteit begint en bij meiden is dat niet zo. De seksuoloog gaf de meisjes het advies om te experimenteren met hun eigen lichaam om de gevoelige plekjes te ontdekken. Volgens Baarsen is dit een onnatuurlijke en onpersoonlijke manier om seksueel actief te worden. In het *relatiemagazine van Drieslag Educatief*[79] meldt Steef de Bruijn dat door deze gemoderniseerde wereld met allerlei internetmogelijkheden voor de kinderen het juist van groot belang is dat ouders en leerkrachten al vroeg de kinderen een (Bijbelse) visie op seksualiteit voorhouden.
En ook Marjan de Bil en Petra de Bil (*Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie,* 2006[80]) noemen de noodzaak van het geven van voorlichting. Ze menen dat jongeren heel wat gewend zijn, denk aan de openlijke seks op tv. Maar ondanks dat, praten jongeren niet openlijk tegen en met elkaar en anderen over seks.
Volgens Floor Looy en Klaas Houterman (*Gezond gedrag in de basisschool*, 2008[81]) kiezen sommige scholen bewust de 'makkelijke' weg (geen voorlichting) om zo een vertrouwensbreuk tussen ouders en de school te voorkomen. Gelijk er achteraan vermelden de schrijvers dat je door zo'n keuze de kinderen te kort doet.

Het mag duidelijk zijn dat seksuele voorlichting een belangrijke rol zou moeten spelen, maar dat velen dit, voor hen gevoelige onderwerp, ontwijken.

1.6.2. Met kinderen in gesprek

Praten over seksualiteit is volgens Sanderijn van der Doef (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[82]) iets wat mensen moeten leren, kinderen maar ook volwassenen. Ze geeft het advies om dit te oefenen en dat betekent, hoe vaker je er over praat hoe makkelijker het gaat.

Het taalgebruik wordt in verschillende literatuur behandeld als het gaat om seksuele opvoeding. De reden hiervan zou kunnen zijn dat er veel verwarring is over de benamingen van verschillende lichaamsdelen en volgens mij ook over de handelingen.
Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[83]) meent echter dat het voor een kind veel minder geheimzinnig is als hij duidelijke namen heeft voor de geslachtsdelen van hemzelf en voor die van het andere geslacht. Brons vindt het van belang dat de opvoeder/leerkracht woorden kiest waar hij/zij zich prettig bij voelt en durft te gebruiken.
Volgens Sanderijn van der Doef (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[84]) maakt het ook niet uit hoe het genoemd wordt, maar belangrijker is dat uitgelegd wordt wat het is en hoe het eruit ziet. Naast de woorden die gekozen worden, is het volgens Van der Doef ook goed dat kinderen weten wat de gangbare woorden zijn, zoals vagina, kut(je), penis, pik en neuken. Het gaat dus om omgangstaal en volgens Floor Looy en Klaas Houterman (*Gezond gedrag in de basisschool*, 2008[85]) voorkomt een duidelijke omgangstaal onnodige drempels bij het praten over seksualiteit.

1.6.3. Ouders

Uit een grootschalig onderzoek in 2005, zo vermeldt Anne Velema (*EERLIJK GEZEGD*, 2009[86]), blijkt dat ouders slecht scoren als het gaat om voorlichting en dat jongeren in de eerste plaats hun informatie buiten het gezin halen.
Als het aan de ouders ligt, wordt het seksueel opvoeden aan de leerkrachten overgelaten. Namelijk 80% van de

[79] Bruijn, de S., Seksuele vorming. Niet overlaten aan. *Drieslag #4* 6e jaargang. November 2011, p. 11.
[80] De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie*. Soest: Nelissen, 2006, p 332.
[81] Looy, F., Houterman, K., *Gezond gedrag in de basisschool*. 5e druk. Almelo: IKOconsult, 2008, p. 188-226
[82] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 41.
[83] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 43.
[84] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 47.
[85] Looy, F., Houterman, K., *Gezond gedrag in de basisschool*. 5e druk. Almelo: IKOconsult, 2008, p. 197.
86 Velema - Drent, G., Velema, A., *EERLIJK GEZEGD ouders en jongeren praten over seks*. Kampen: Vooorhoeve, 2009, p 43.

ouders, volgens *kinderspul*[87], vindt het een goed idee om de voorlichting te laten geven door leerkrachten en 84% vindt dat diezelfde leerkrachten de kinderen moeten informeren over anticonceptie.
Leerkrachten krijgen op deze manier aardig wat verantwoording als ouders zich hier volledig aan onttrekken.

Anne Velema (*EERLIJK GEZEGD*, 2009[88]) geeft aan dat menig ouder niet weet wanneer men moet beginnen met seksuele voorlichting. Volgens hem is dit niet de juiste vraag, maar moet men zich meer afvragen of de band tussen opvoeder en het kind kwaliteit heeft.
Hoe dan ook, ouders zijn belangrijk met het oog op het seksueel opvoeden van kinderen. Gerry Velema (*EERLIJK GEZEGD*, 2009[89]) bevestigt dit en voegt hier aan toe dat tieners door hun niet volgroeide hersenen niet voldoende in staat zijn hun eigen gevoelens te overzien. Ouders zullen hun pubers dus nog moeten sturen en moeten helpen in een moeilijke periode.
Sanderijn van der Doef (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[90]) gaat nog verder naar ouders toe, maar ik vind dat je dit net zo goed kunt betrekken op de leerkracht van het basisonderwijs. Van der Doef beweert dat seksuele opvoeding veel meer is dan een gesprekje of misschien wel twee gesprekjes. Het is het doorgeven van de boodschappen die belangrijk wordt gevonden. Dit wordt gedaan door o.a. de manier van praten over seksualiteit, maar vooral ook door de dingen die men doet en hoe de reacties, van de opvoeder, zijn in verschillende situaties. Volgens Van der Doef is de ouder (opvoeder) jarenlang het belangrijkste voorbeeld voor het kind. De schrijfster noemt in haar boek een voor mij heel bekend voorbeeld, namelijk dat ouders die elkaar regelmatig knuffelen en aanraken, tot een bepaalde hoogte, in het bijzijn van de kinderen, laten zien hoe mensen doen die van elkaar houden. Toch blijft praten de beste manier (Van der Doef[91]). Het gesprek is duidelijk, er kunnen toelichtingen geven worden, er kunnen verschillende woorden gebruikt worden en de opvoeder geeft informatie en krijgt informatie.

1.6.4. Leerkrachten

Sanderijn van der Doef (Kleine mensen grote gevoelens, 2007[92]) pleit voor een samenwerking van school en ouders als het gaat om de seksuele opvoeding van kinderen. Zij stelt de ouders allereerst verantwoordelijk, maar vindt het verstandig dat school, de leerkrachten, hierbij een handje helpt. Ze zegt dat de leerkracht iets moet met vragen die vanuit de kinderen komen en daarbij komt dat de school de tweede opvoeder is.
In mijn voorwoord suggereer ik dat leerlingen van groep 8 al heel veel weten als het gaat om seksualiteit, doordat zij erover praten en er zo naar lijken te handelen. Floor Looy en Klaas Houterman (*Gezond gedrag in de basisschool*, 2008[93]) menen echter dat men (ik) zich daardoor niet moeten laten misleiden en zeggen juist dat de kinderen van de bovenbouw geen idee hebben waar zij over praten. Volgens deze schrijvers hebben de leerlingen iets gehoord (en dat gebruiken ze), maar weten ze niet waar het werkelijk om gaat. Dit bevestigen zij met het onderzoek dat is gedaan in de jaren negentig waarbij kinderen uit groep 7 en 8 hun vragen anoniem mochten stellen rond de onderwerpen verliefdheid, vrijen, puberteitsverschijnselen en dergelijke. Interessant is de vraag of de leerlingen anno 2012 nu dezelfde vragen zullen stellen.

Sanderijn van der Doef geeft in haar boek (*Kleine mensen grote gevoelens*, 2007[94]) tien tips voor seksuele opvoeding. Drie leerkracht toepasselijke tips wil ik er uitlichten. Allereerst dat de leerkracht niet alles hoeft te weten. Hij/zij kan gerust vertellen aan het kind dat hij/zij een antwoord niet weet. Wel belangrijk is dan de stap erna. De leerkracht zoekt het op en koppelt het weer naar het kind/de klas terug. Als tweede kan de leerkracht

[87] Geraadpleegd op 21 oktober 2011. Beschikbaar via: http://kinderspul.blog.nl/basisschoolleeftijd/2006/11/29/seksuele_voorlichting_dat_doet_de_school_maar
[88] Velema - Drent, G., Velema, A., *EERLIJK GEZEGD ouders en jongeren praten over seks*. Kampen: Voorhoeve, 2009, p 99-104
[89] Velema - Drent, G., Velema, A., *EERLIJK GEZEGD ouders en jongeren praten over seks*. Kampen: Voorhoeve, 2009, p 99-104
[90] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 39.
[91] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 41.
[92] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 39.
[93] Looy, F., Houterman, K., *Gezond gedrag in de basisschool*. 5e druk. Almelo: IKOconsult, 2008, p. 192.
[94] Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007, p. 40.

de leerlingen aanmoedigen om een eigen mening te vormen. De leerkracht kan kinderen uitdagen om in gesprek te gaan en te verwoorden wat zij vinden. En als laatste, het is belangrijk dat de leerkracht op de hoogte is van wat er speelt. Wat zien de leerlingen op televisie, wat lezen zij, wat spreken zij allemaal uit?

1.7. De Bijbel en seksualiteit

Als we zojuist de wetenschappelijke zijde hebben belicht (de literatuur), vind ik het op z'n plaats, omdat ik zelf overtuigd christen ben, ook de Bijbel te raadplegen en daarmede degenen die menen dat de Bijbel iets te zeggen heeft over seksualiteit.

Op de openbare school waar ik mijn voortgezet onderwijs gevolgd heb, wisten mijn klasgenoten (niet gelovig) allemaal heel goed te vertellen dat ik geen seks voor het huwelijk mocht hebben. Medeleerlingen vonden het maar belachelijk. Hieruit blijkt hoe belangrijk zij de seksualiteit in hun leven maakten en dit zegt tegelijkertijd wat over heel onze maatschappij. Veel christen jongeren vragen zich dan ook af of je echt geen seks voor het huwelijk mag hebben volgens de Bijbel.
Willem J. Ouweneel (*Seks in de kerk*, 2006[95]) durft hier heel duidelijk over te zijn en zegt dat de Schrift (andere benaming voor de Bijbel) streng oordeelt over alle buitenechtelijke seks (in welke vorm dan ook, dus ook gemeenschap voor het huwelijk), maar daarentegen; de Bijbel is enorm positief over seksualiteit bínnen het huwelijk. Dit laatste is iets dat Ouweneel herhaaldelijk benadrukt in zijn boek. Hij beweert daarom ook dat het welbekende boek Hooglied uitsluitend gaat over een man en een vrouw die getrouwd zijn. De man in Hooglied noemt zijn geliefde zijn bruid. Bijzonder en opvallend vindt Ouweneel dat er in Hooglied niet gesproken wordt over kinderen (waar in die tijd doorgaans de seksualiteit voor gezien werd). Dit betekent dat de seksualiteit die in het boek beschreven wordt, puur de uitdrukking van liefde is tussen (pas)getrouwden.



J. Ouweneel (*Seks in de kerk,* 2006[96]) (en anderen, zie hieronder) zegt dat mensen die getrouwd zijn en seks binnen het huwelijk hebben volgens de Bijbel bejubeld worden. Wanneer de Bijbel wel veroordelend spreekt over seksuele handelingen, gaat het niet om de handelingen op zich, maar om het kader waarbinnen dit plaatsvindt. Hij bevestigt dit met de woorden van Paulus, namelijk: dat seksuele verlangens alle ruimte mogen krijgen als dit tenminste binnen het huwelijk plaatsvindt[97]. Later vermeldt Ouweneel[98] dat hetgeen Paulus zegt, niet de mening van Paulus zelf is, maar dat het Gods woorden zijn.
Toch staat er volgens Ouweneel nergens in de Bijbel een duidelijk verbod op seks voor het huwelijk[99].
Dit laatste maakt het volgens mij wel eens moeilijk voor christenen om op één lijn te zitten en voor volwassenen om duidelijk te zijn naar jongeren en kinderen toe.
Volgens Ouweneel, zo gaat hij verder, staat er geen duidelijk verbod in de Bijbel omdat het in die tijd logisch was dat je geen seks voor het huwelijk had. En als een vrouw geen maagd meer was (voor het huwelijk), zou ze moeten worden gestenigd. Men bedacht zich dan nog wel een paar keer voordat hij/zij onwettige seks had.
Dit is in onze tijd heel anders. Nu gaat het er meer om of je het wel veilig doet[100] (zie afbeelding).
Ook Sarina Brons – van der Wekken (*Blozen mag*, 2009[101]) valt het op dat er in de Bijbel over seksualiteit vooral gesproken wordt in de context van het huwelijk. Seksualiteit is helemaal Gods plan en ook bedacht door God, al gelijk in het begin, in het Paradijs. Het is ook Gods bedoeling dat man en vrouw naar elkaar verlangen. Er is dus helemaal niets mis met de seksuele gevoelens van de mens, inclusief de gevoelens van het kind. "Voor God is het zo belangrijk dat de mens zich voortplant, dat Hij ervoor heeft gezorgd dat het voor de mens heerlijk is om de liefde te bedrijven.", aldus Esther Kaper (*Hot issues. Eerlijk over seks*, 2011[102]).
In heel de Bijbel komt volgens Brons het woord seksualiteit niet voor, er worden andere benamingen gebruikt (tot één vlees zijn, bekennen, tot haar ingaan, slapen met), deze benamingen kunnen voor de jeugd/kinderen

[95] Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006, p. 23-27.
[96] Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006, p. 23-27.
[97] Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006, p. 39.
[98] Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006, p. 68.
[99] Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006, p. 110.
[100] Creatie. *Vrij veilig campagne 2011.* Geraadpleegd op 23 november 2011. Beschikbaar via: http://www.creatie.nl/creatie/select/expression/71974.do
[101] Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009, p. 105.
[102] Kaper, E., *Hot issues. Eeerlijk over seks.* Heerenveen: Medema, 2011, p. 137.

lastig te begrijpen zijn. Uitleg is dus een vereiste. Brons legt uit dat het doel van seksualiteit is dat twee mensen een eenheid vormen en met elkaar door het leven gaan. En ze noemt seksualiteit een bijzondere gave van God. God wil dat we de seksualiteit rein bewaren; schoon. Dat is moeilijk. Zo beschrijft ze de Satan, als tegenstander van God, die alles wat mooi en goed is lelijk wil maken en wil verpesten. De Satan gebruikt verschillende manieren om de mens, zeker de kinderen en de jeugd, te verleiden. Dit doet hij o.a. door: verleidelijke beelden, persoonlijke overtredingen en door mensen ontevredenheid, onzekerheid en twijfel bij te brengen.

De Bijbel zegt nog meer volgens *Got Questions Ministries* [103]. Op de vraag of cybersex een zonde is, wordt na een korte uitleg duidelijk beweerd dat het een zonde is. De tekst die zij aanhalen is Matteüs 5:27-28[104].
Als we ons hier aan vasthouden, komt het heel dichtbij. Gerry Velema – Drent (*SAVE SEKS*, 1997 [105]) haalt ook diezelfde tekst aan om zo juist leefregels van God concreet te maken.

Ondanks de, voor mij en anderen, velen aanwijzingen uit de Bijbel over hoe om te gaan met seksualiteit, beweren derden (ook christenen) dat seks voor het huwelijk helemaal niet zo verboden is zoals gezegd en gedacht wordt. Uit een onderzoek van de EO (2008), beschreven door Jorien de Lege[106], blijkt dat de helft van de (christen) jongeren seks heeft, terwijl daarvan maar vijf procent getrouwd is. Daarnaast vindt 75 procent van de praktiserende gelovige jongeren seks voor het huwelijk geen probleem en 30 procent zegt dat de Bijbel seks voor het huwelijk helemaal niet verbiedt. De Lege voegt hier aan toe dat de verschillen tussen christen jongeren en niet-christen jongeren klein zijn en dat de leeftijd 'beginnen aan seks' nog geen jaar verschilt, namelijk; 17,2 jaar versus 16,6 jaar.
Op een andere site geeft een anonieme (waarschijnlijk christelijke) inzender[107] zijn mening en beweert dat samenwonen of een lange liefdesrelatie meer dan genoeg is om seks te hebben en dat het gaat om trouw.
Volgens de internetsite *jesusisthelight.net*[108] leven we in een tijd waarin de geboden van God niet meer centraal staan. Efeziërs 5:6 wordt aangehaald met de woorden dat christenen niet gelijk moeten worden aan de standaard van de wereld; laat je niet verleiden is de boodschap. Want hoeveel anders zijn 'wij' nog als we op dezelfde manier met seksualiteit omgaan als niet-christenen?

Over homoseksualiteit in relatie met de kerk is in de media ook al genoeg verschenen en het is in verscheidene kerken 'toegestaan'. Ook is een christelijke vereniging voor christelijke homo's, lesbiennes en biseksuelen[109]. En toch zijn er velen die beweren dat een relatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht volgens God niet de bedoeling is.
Evangelist Henk Herbold gebruikt voor zijn artikel op het internet een duidelijke titel: "God is tegen het homohuwelijk, lees de Bijbel." Deze evangelist meent dat seksualiteit in haar natuur gericht is op heteroseksualiteit en dat homofilie een stoornis is. Herbold meent dat God altijd al tegen homofilie was en dat Hij niet verandert.
Ook Willem Ouweneel spreekt over homofilie, maar is hier heel voorzichtig mee (*Seks in de kerk,* 2006[110]). Hij zegt heel veel maar uit alles spreekt zijn zorg naar de mensen die homoseksuele gevoelens ervaren. Hij keurt het af aan de hand van de Bijbel, maar zegt erbij dat het praktiseren van homoseksualiteit net zo goed een zonde is als andere 'overtredingen'.

---

[103] Geraadpleegd op 23 november 2011. Beschikbaar via: http://www.gotquestions.org/cyber-sex-sin.html
[104] *27 Gij hebt gehoord, dat er gezegd is: Gij zult niet echtbreken. 28 Maar Ik zeg u: Een ieder, die een vrouw aanziet om haar te begeren, heeft in zijn hart reeds echtbreuk met haar gepleegd* (NBG,1951).
[105] Velema- Drent, G., *SAVE SEKS Boekje open over seks*. Kampen: Voorhoeve, 1997, p. 5.
[106] Lege de J., *Seks voor het huwelijk mag*. 2008, Hart en Ziel. Geraadpleegd op 23 november 2011. Beschikbaar via: http://www.hartenziel.nl/artikel/seks_voor_het_huwelijk_mag
[107] Gods marketing. *Hoezo geen seks voor het huwelijk?* Geraadpleegd op 23 november 2011. Beschikbaar via: http://www.godsmarketing.nl/2011/05/24/hoezo-geen-seks/#comment-399
[108] JESUS IS THE LIGHT OF THE WORLD, *WHAT DOES THE BIBLE SAY ABOUT SEX AND LUST*? Geraadpleegd op 21 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.jesusisthelight.net/sexandlust.htm
[109] Geraadpleegd op 17 december 2011. Beschikbaar via: http://www.chjc.nl/
[110] Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006, p. 23-27.

Stichting Chris[111] biedt pastoraat, advies en preventie aan kinderen en jongeren. De stichting maakt veel mee op seksueel gebied met jongeren/kinderen en biedt hulp aan vanuit een christelijke visie. Chris[112] gaat rondom het thema seksualiteit terug naar het vroegste begin; God schiep de aarde met al wat daarin is en vond het goed, totdat Hij de mens maakte en zag dat de mens (Adam) alleen was (Genesis 2:18). God maakt vervolgens iemand (Eva) die bij Adam past. God neemt een rib van Adam (en formeert Eva), dat maakt Adam incompleet. Als Adam Eva ziet reageert hij en heeft hij eindelijk iemand die bij hem past, Adam werd compleet. Adam nam Eva tot vrouw en zij werden één.
Vanuit deze site zou je kunnen interpreteren dat een man pas compleet is als hij een vrouw bij zich heeft en dat niet kan zijn wanneer hij een man bij zich heeft. Hieruit kan worden opgemaakt dat God wil dat een man met een vrouw leeft en een vrouw met een man.
God ziet, volgens Chris, seksualiteit als iets heiligs en juist daarom is seksualiteit het gebied voor de Satan om actief te zijn.

[111] Geraadpleegd op 23 november 2011. Beschikbaar via: http://www.chris.nl/menu/30344/over-chris.html
[112] *Gods waarheid over liefde*. Geraadpleegd op 23 november 2011. Beschikbaar via: http://www.chris.nl/32406/seksuele-opvoeding.html

1.8. Conclusie

Een allereerste conclusie is dat er over het onderwerp seksualiteit veel geschreven is, zelfs zoveel dat ik sommige onderdelen niet of nauwelijks aan bod heb laten komen. Over seksualiteit gaan ook de nodige onderzoeken. Zoals eerder genoemd is het opvallend dat de kinderen van groep 8 (en groep 7) soms een vergeten groep zijn als het gaat om onderzoek.
Verschillende mensen zijn aan het woord geweest over seksualiteit in deze tijd; christelijke mensen en niet gelovigen, psychologen, ervaringsdeskundigen en hulpverleners op verschillende gebieden.

Een aantal aspecten is duidelijk geworden door middel van de bestudeerde literatuur. Als allereerst is er genoemd dat er geen duidelijke lijn is in de seksuele ontwikkeling aan de hand van leeftijden. Schrijvers menen dat de volgorde van de te doorlopen ontwikkeling belangrijker is.
Aangetoond werd dat seksualiteit gezond is en dat het bestaat in jonge levens, toch heeft seksualiteit ook haar keerzijde. Het kan veel pijn bevatten wanneer een kind seksueel misbruikt is, iemand worstelt met de gerichtheid, er schuldgevoelens zijn en wanneer er spijt is van de dingen die gedaan zijn en gezegd zijn. Daarnaast kan er pijn zijn door de onzekerheid en eenzaamheid die ervaren kan worden in een door de geseksualiseerde maatschappij waarin we leven.

Over seksualiteit hoort gepraat te worden, maar zoals een ieder misschien zelf al kon bedenken, blijft dit voor velen een lastig onderwerp. Toch is het praten met kinderen en jongeren over seksualiteit erg belangrijk. Op deze manier worden kinderen de juiste richting op gestuurd met de benodigde weerbaarheid. De angsten die er zijn om met kinderen over seksualiteit te praten, zijn eigenlijk van ondergeschikt belang als ik kijk naar wat de schrijvers overwegend mee willen geven.

Door ook te luisteren naar christelijke schrijvers, heb ik laten zien wat de Bijbel volgens hen over het onderwerp seksualiteit zegt. De Bijbel is positief over seksualiteit en de schrijvers menen dat God seks heeft bedacht. En omdat God het zo mooi bedacht heeft, laat een aantal van hen doorschemeren dat dit in de context van het huwelijk hoort. Heel anders dan dat wat de maatschappij ons vertelt en aanbiedt.

2. ONDERZOEK

2.1. Onderzoeksopzet

Voordat ik dit onderzoek startte, hield een aantal vragen mij al langere tijd bezig, deze vragen zijn de basis geweest van mijn onderzoek(svragen). In samenhang met de literatuur heb ik van deze vragen een ruime probleemstelling gemaakt, namelijk:
Ik onderzoek de belevingen, kennis en waarden van kinderen uit groep 8 en de houding en waarden van de leerkrachten omtrent het gedrag van deze leerlingen t.a.v. seksualiteit.
Ik onderzoek dit omdat ik wil weten in hoeverre het zichtbare gedrag van groep 8-leerlingen een realistisch beeld schetst van hoe zij denken, wat zij weten, wat zij willen en willen weten rondom seksualiteit. Daarnaast onderzoek ik dit omdat ik wil weten hoe leerkrachten denken over gedragingen van leerlingen, in hoeverre zij ingrijpen bij seksuele gedragingen en of zij dit gedrag stimuleren. Ten einde de leerlingen meer te begrijpen en aan te kunnen tonen hoe de houding van leerkrachten is en of dit overeenkomt met de taboehouding die door de literatuur nog als realiteit wordt beschreven.

De probleemstelling kwam tot stand door de volgende onderzoeksvragen:

1.	Wat vinden de leerlingen in groep 8 normaal op het gebied van seksualiteit?
1b.	Is er verschil van beleving tussen jongens en meisjes als het gaat om seksuele beelden die op de jonge tieners afkomen?
1c.	Wat vinden leerlingen van seksualiteit?
1d.	Wat zijn de vragen van leerlingen uit groep 8 of weten zij al genoeg/veel?
1e.	In hoeverre koppelen leerlingen seks aan 'De Maker' van seksualiteit?
2.	In hoeverre grijpen volwassenen(leerkrachten) in tijdens seksuele gedragingen?
2b.	In hoeverre stimuleren leerkrachten seksueel gedrag door eigen gedrag en gebruik van de media bij kinderen in groep 8?
2c.	Wat vindt de leerkracht normaal seksueel gedrag van een leerling uit groep 8?

Toelichting onderzoeksvraag 1e.
Het is interessant om te beseffen wat leerlingen weten en wat zij vinden. Vraag 1e lijkt alleen een vraag te zijn die niet binnen dit kader past. Ik wil deze vraag toch beantwoorden. Het zegt veel over de (seksuele) opvoeding die de kinderen hebben gehad en krijgen. Daarnaast beweert de (christelijke) literatuur dat God seksualiteit heeft bedacht, gemaakt en heeft ingesteld, maar zijn de leerlingen van groep 8 het daarmee eens? Bedenken zij überhaupt dat seksualiteit bedacht is door een persoon, een god? De vraag is in dit onderzoek op deze manier gesteld, omdat ik, net zoals de schrijvers, er van overtuigd ben dat God seksualiteit bedacht en gemaakt heeft en dus De Maker is van seksualiteit.

2.2. Hypothesen

Vanuit de probleemstelling met onderliggende onderzoeksvragen ben ik gekomen tot een aantal hypothesen.
Hypothese 1
Leerkrachten in het regulier basisonderwijs anticiperen niet of weinig op het seksueel gedrag van leerlingen.
Leerkrachten stimuleren leerlingen onbewust door het plagen, gebruik van de media en hun eigen gedrag tot seksuele gedragingen of houdingen van de leerlingen.
Leerkrachten in het regulier basisonderwijs vinden seksuele voorlichting en opvoeding op seksueel gebied van ondergeschikt belang en denken zelfs dat leerlingen in groep 8 het niet altijd nodig hebben.

Deze hypothese formuleer ik naar aanleiding van gesprekken met leerkrachten en ervaringen op het gebied van de manier en het tempo van ingrijpen van leerkrachten. Ook met een directeur sprak ik over het geven van

seksuele voorlichting en deze vertelde mij letterlijk dat de betreffende groep 8 nog geen seksuele voorlichting nodig had.

Hypothese 2
Leerlingen uit groep 8 ervaren veel seksualiteit zonder dat zij dit misschien zo zouden benoemen, dit nemen de leerlingen mee in hun gedrag. Leerlingen gebruiken regelmatig seks gerelateerde woorden (misschien zonder de betekenis er van te weten) en vinden 'bloot' op televisie of borden normaal, maar in wezen vinden zij het abnormaal.
De leerlingen uit groep 8 beleven verliefdheid, zoenen, verkering, homoseksuele gevoelens, strelen, maar een enkeling zou het vrijen hebben beleefd.
Leerlingen zouden graag seksuele voorlichting willen van de leerkracht en hebben veel vragen op het gebied van seksualiteit en zouden deze vragen graag beantwoord willen hebben.

De basis van deze vooronderstelling die ik hier noem, komt uit de praktijk, de klas. De leerlingen zagen veel bloot en deden hierover net alsof ze dat heel leuk vonden, maar wanneer iemand veel inkijk had, werd hier massaal op geprotesteerd; wat vinden zij nu eigenlijk? Verder zijn de uitspraken over wat de kinderen al beleefd hebben, puur een gedachte vanuit de theorie zonder nog enkele onderbouwing vanuit de praktijk. Het laatste wat ik noem in de hypothese, is dat de leerlingen graag praten over seksualiteit en vragen beantwoord willen hebben. Dit heb ik gezien toen een leerkracht een vragenbox maakte. De leerlingen mochten hier anonieme vragen instoppen en dit werd ruimhartig gedaan. Heel jammer vond ik het dat diezelfde leerkracht niets deed met de ingezonden vragen. Het lijkt me daarom gepast om de leerlingen de mogelijkheid te bieden hun vragen over seksualiteit te stellen. Op deze manier komen we te weten wat zij graag zouden willen weten over de onderwerpen van seksualiteit.

2.3. Soort onderzoek
Het uit te voeren onderzoek is allereerst een kwantitatief onderzoek. Ik ga op zoek naar een groot aantal gegevens door middel van vragenlijsten[113] bij leerlingen en leerkrachten. De vragenlijst is in dit onderzoek het hoofdzakelijke meetinstrument. Naast de enquêtes ga ik in gesprek met een klein aantal leerlingen om zo dieper op de onderwerpen en vragen in te gaan. Door kwantitatief onderzoek te combineren met kwalitatief onderzoek en door het aantal mensen in mijn onderzoeksgroep, kan ik een valide en betrouwbaar onderzoek neerzetten en is mijn onderzoeksgroep representatief voor de groepen 8 in Nederland en mogelijk voor de leerkrachten die werkzaam zijn binnen het reguliere basisonderwijs.

2.4. Onderzoeksgroep
Zoals al eerder vermeld, richt ik mij specifiek op groep acht en leerkrachten. De onderzoeksgroep bestaat dus voornamelijk uit leerlingen tussen de tien en dertien jaar. De plaats, ligging en religieuze overtuiging van de school zijn geen elementen die meegenomen worden in het onderzoek. Het is echter wel mogelijk om na dit onderzoek conclusies te trekken op deze gebieden voor vervolg onderzoeken.
De leerkrachten die ik enquêteer, zijn leerkrachten die lesgeven in de groepen 3 tot en met 8. Ik heb voor deze groep gekozen omdat de leerkracht van groep 3 tot en met groep 7 in principe ook bekwaam en bereid is om groep 8 les te geven.

Om het toch zo representatief mogelijk te maken en verder onderzoek niet uit te sluiten, heb ik ervoor gekozen scholen uit verschillende provincies te benaderen. Twee scholen in Friesland en twee in Zuid-Holland. Het aantal leerlingen per klas verschilt, daarom kom ik op een leerlingenaantal van 75.

[113] Bijlage 7.1 en 7.2

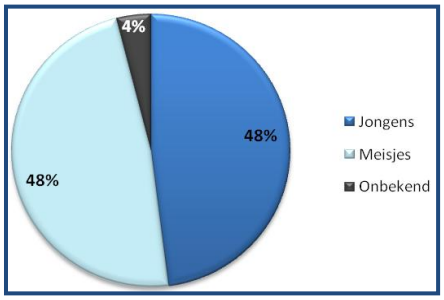
3. ONDERZOEKSRESULTATEN

3.1. Ondervraagden

Leerlingen

Van de 27 scholen die ik benaderde, kreeg ik van vier scholen een positieve reactie en was ik welkom. Dit betekent dat ik in vijf groepen 8 ben geweest. Een aantal klassen was klein en dit maakt dat ik in totaal 75 leerlingen geënquêteerd heb. Op een totaal van 75 zullen de percentages berekend zijn, tenzij anders wordt vermeld.

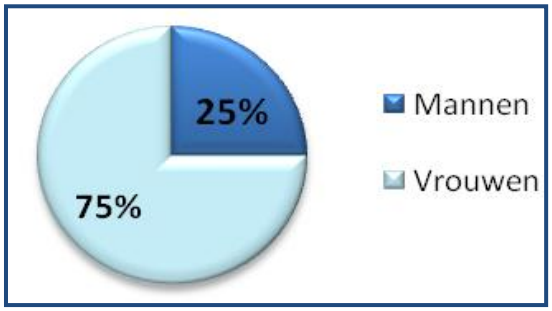
Figuur 1: Aantal deelnemende leerlingen (75 totaal)



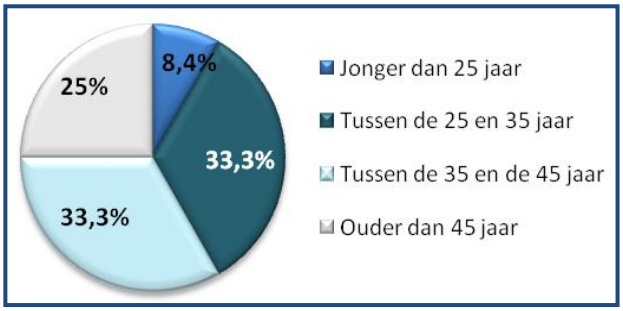
Leerkrachten

Van de vier scholen kreeg ik 11 enquêtes terug. Door contact te hebben gehad met een leerkracht over de enquête (een andere school), kreeg ik van hem ook een ingevuld exemplaar. Dit resulteert op een leerkrachtenaantal van 12.

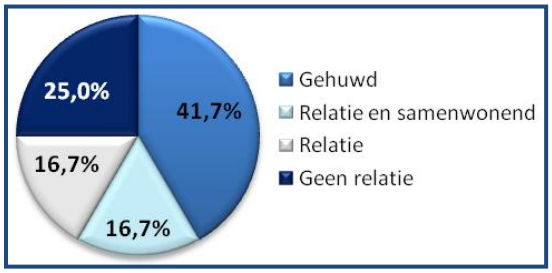
Figuur 25: Deelname leerkrachten. 12 totaal.



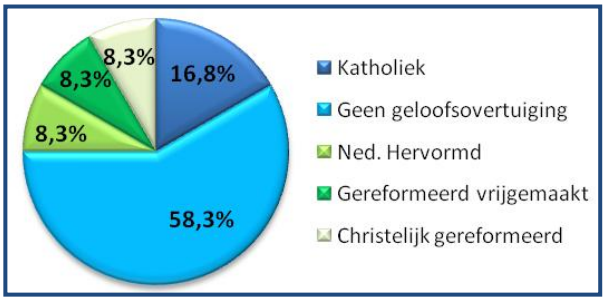
Figuur 26: Leeftijd deelnemers.



Figuur 27: Burgerlijke staat deelnemers.



Figuur 28: Geloofsovertuiging deelnemers.



Omdat iedere leerkracht die de enquête invulde heteroseksueel is, was dit geen cirkeldiagram waard.

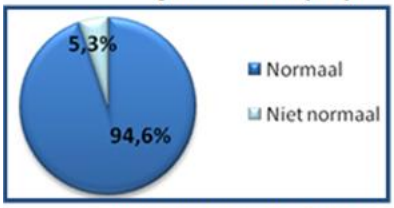
3.2. Onderzoek leerlingen

In elke klas was het anders, maar in iedere klas was het toch even gniffelen toen het onderwerp bekend was. Toen de leerlingen eenmaal aan het schrijven waren, deden zij erg hun best om de enquêtes serieus in te vullen. Ik was de juf en aan mij stelden zij vragen. Ze noemde me ook juf en dat gaf een leuke band voor die tijd dat ik in de klas was.

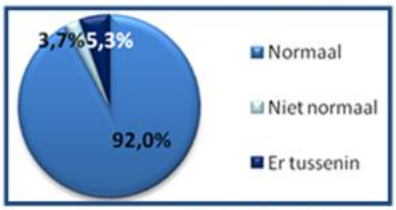
3.2.1. Normaal

Als ik kijk naar dat wat de leerlingen normaal vinden (*figuur 19*), is het opvallend dat er duidelijk verschil is tussen het normale en het niet normale. Voor het grootste deel zijn de leerlingen het met elkaar eens. Ruim 94% geeft aan dat verliefd zijn normaal is. Er worden mooie argumenten gegeven, zo menen veel leerlingen dat je verliefd zijn gewoon bent. Een ander schrijft: "Je mag blij zijn dat je van iemand houdt." Toch is er ook een interessant antwoord van één leerling die meent dat verliefd zijn in deze leeftijd nog niet echt is: "Je bent dan noch niet echt verliefd, je vind hem leuk. Het is niet de ware."

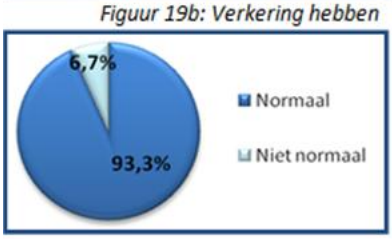
Figuur 19a: Verliefd zijn



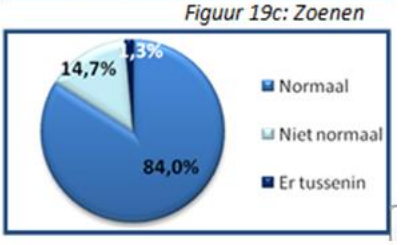
Figuur 19e: Muziekclips bekijken



Figuur 19b: Verkering hebben

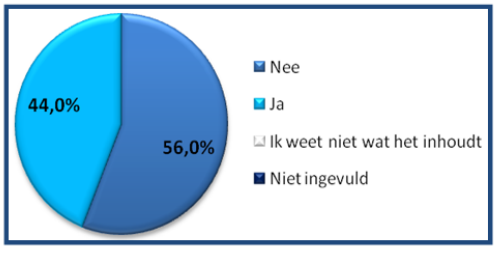


Figuur 19c: Zoenen

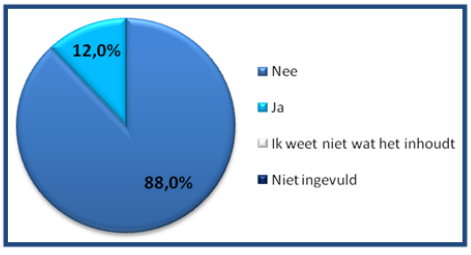


Het hebben van verkering (*figuur19b*) lijkt een verlengde van het verliefd zijn te zijn als ik kijk naar hoeveel procent dit normaal vindt; 93,3%. Veel leerlingen geven bij verliefd zijn en verkering hebben dezelfde onderbouwing. Verkering hebben wordt vooral gezien als iets dat erbij hoort, als iets leuks. Een typisch argument van een leerling: "Ja, omdat dat niet veel met seksualiteit te maken heeft." Interessant als ik denk aan de definities van seksualiteit op pagina 7, waar Sarina Brons – van der Wekken zegt dat seksualiteit met je hele gevoelsleven te maken heeft. Het merendeel vindt ook dat zoenen erbij hoort; 84% (*figuur 19c*), al zien we in de beargumentatie dat velen het tongzoenen dan weer niet normaal vinden. Is dit voor de leerlingen een soort grensgebied? In andere diagrammen (*figuur 18e en 18h*) kunt u zien dat er meer leerlingen gezoend hebben dan getongzoend. Waarschijnlijk zien kinderen zoenen als een kusje(s) geven, het zij op de mond of niet, terwijl zoenen ook geïnterpreteerd kan worden als tongzoenen.

Figuur 18e: Heb jij gezoend?



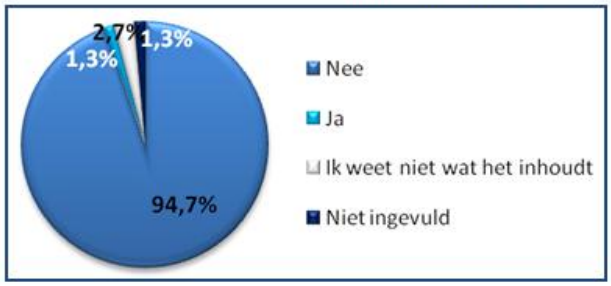
Figuur 18h: Heb jij getongzoend?



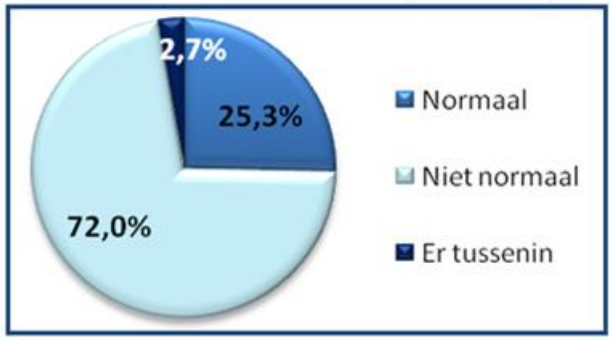
Vrijen lijkt voor de meesten duidelijk de grens te zijn. Met 72% vindt men vrijen in groep 8 niet normaal. Toch is daar die ruim 25% die het wel normaal vindt. Interessant is het dan om te kijken naar de ervaringen en de argumenten. Van de 75 leerlingen beweert er één gevreeën te hebben; 1,3%. Dit verklaart niet meteen waarom

25% het vrijen wel normaal vindt, maar bevestigt wel mijn hypothese op pagina 40, waar ik beweer dat een enkeling ervaring met geslachtsgemeenschap heeft.
Zeven van de zeventien leerlingen gebruikt argumenten die te maken hebben met het voortbestaan van de mens. Dit zou kunnen betekenen dat zij niet kijken naar kinderen van hun eigen leeftijd die vrijen, maar naar het vrijen in het algemeen. Maar dan nog zijn daar die tien argumenten die het over iets anders hebben, zoals dat iedereen het zelf maar moet weten en dat vrijen erbij hoort.

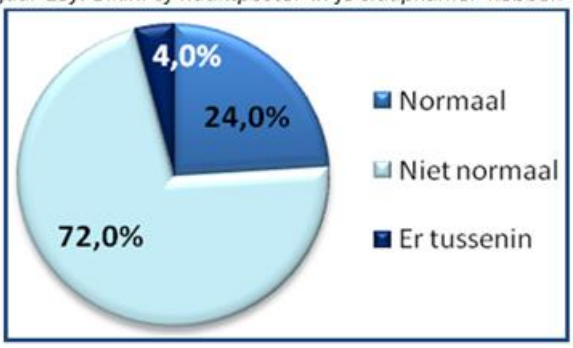
Figuur 18k: Ik heb gevreeën



Figuur 19d: Vrijen



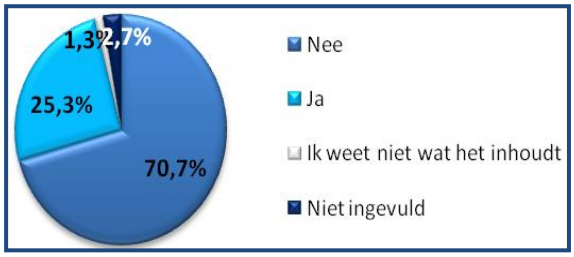
Figuur 19f: Bikini of naaktposter in je slaapkamer hebben



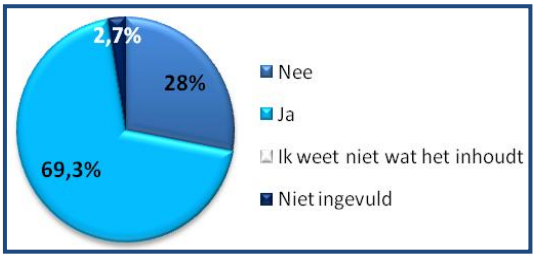
De muziekclips *(figuur 19e),* een heel bekend fenomeen bij de leerlingen. 92% vindt het normaal dat leerlingen in groep 8 kijken naar MTV en SlamTV en bijna 55% *(Figuur 4:* zie bijlage 8.2) van de leerlingen kijkt ook daadwerkelijk naar deze zenders. Op deze zenders verschijnen regelmatig blote en seksistische beelden, precies zoals Anne Velema[114] ook zegt. Sommige leerlingen geven aan dat je 'die vieze' dan niet moet kijken, maar wat volgens hen nu precies vies is? Duidelijk is dat zij weten wat er te zien valt.
Zo'n clip kan dan wel volgens velen, maar een bikini- of naaktfoto in je kamer vinden ze te ver gaan. Ook in de gesprekken kwam dit naar voren en vertelde een aantal mij dat je daar nog te jong voor bent. Pas als je 16 of 17 bent, dan is dit een beetje normaal. Dit geldt ook voor het vrijen, in de gesprekken gaven de leerlingen aan dat als je op je 16de of 17de gaat vrijen het wel normaal is.

3.2.2. Belevenis

Figuur 18a. Er is wel eens naar mij gefloten op straat

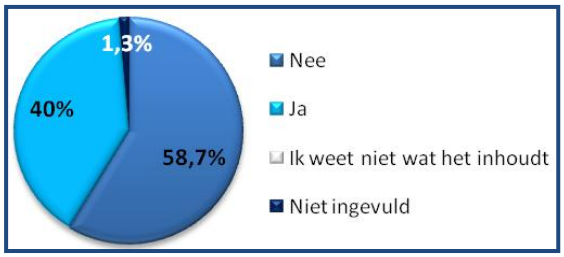


Figuur 18b. Ik ben wel eens voor verkering gevraagd

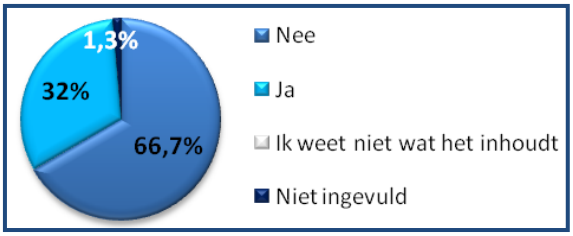


[114] Scriptie p. 30

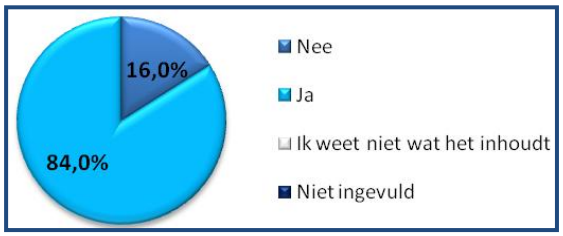
Figuur 18c. Ik heb wel eens verkering gevraagd



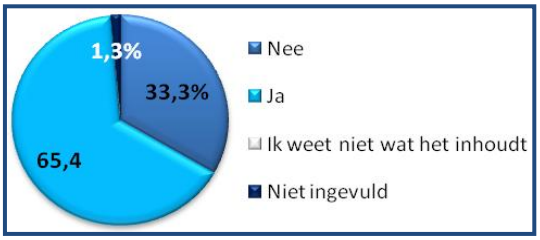
Figuur 18d. Ik heb wel eens een liefdesbrief verstuurd/gegeven



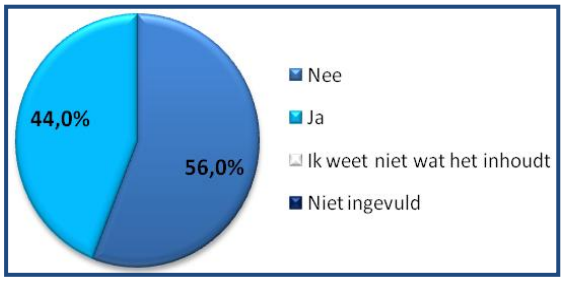
Figuur 18e. Ik ben verliefd (geweest)



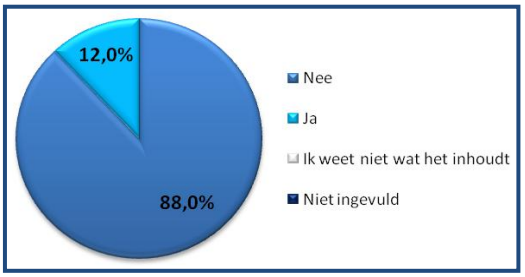
Figuur 18f. Ik heb verkering (gehad)



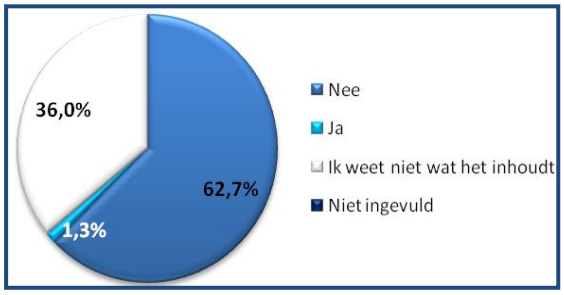
Figuur 18g. Ik heb gezoend



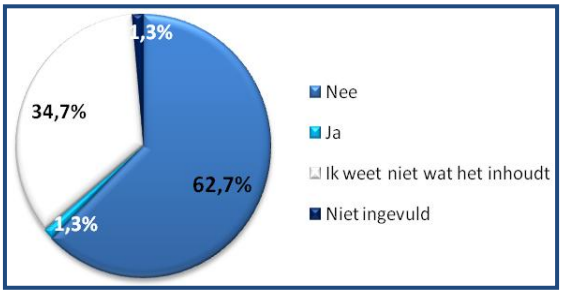
Figuur 18h. Ik heb getongzoend



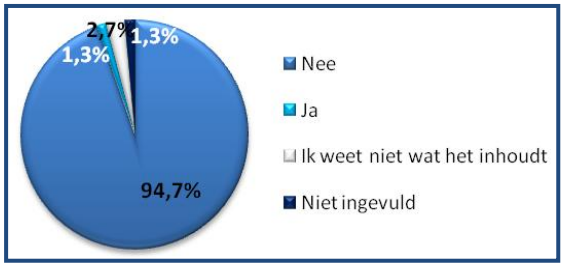
Figuur 18i. Ik heb gestreeld



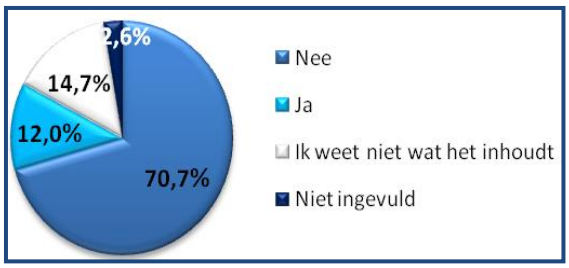
Figuur 18j. Ik ben gestreeld



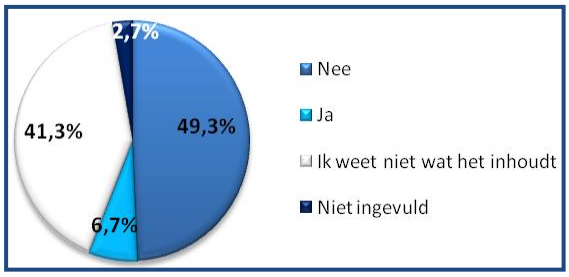
Figuur 18k. Ik heb gevreeën



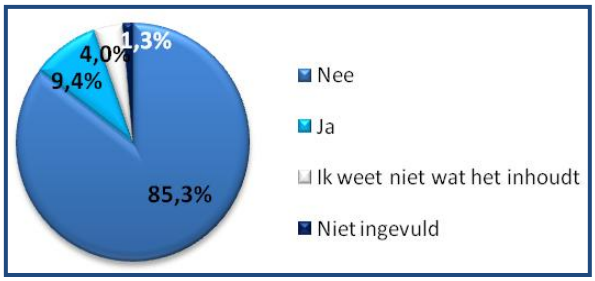
Figuur 18l. Ik heb geschuurd



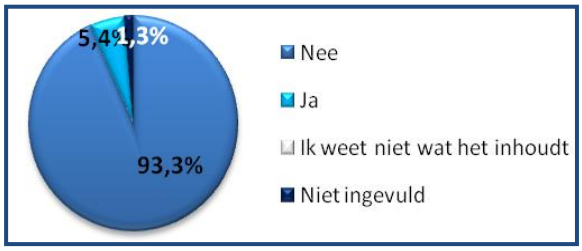
Figuur 18m. Ik heb mijzelf bevredigd



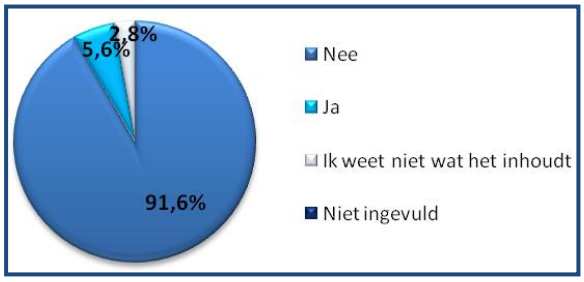
Figuur 18n. Ik heb eens verkering gehad met een jongen/meisje die meer wilde dan alleen mijn hand vast houden, terwijl ik dit niet wilde



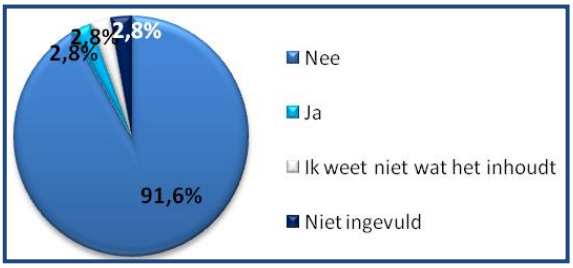
Figuur 18o. Bij mij is er wel eens iets gedaan op seksueel gebied wat ik eigenlijk niet fijn vond



Figuur 18p. Ik ben een jongen en ik denk dat ik voor jongens meer gevoelens heb dan voor meisjes



Figuur 18q. Ik ben een meisje en ik denk dat ik voor meisjes meer gevoelens heb dan voor jongens



3.2.3. Verschil

Dat kinderen beelden zien die met seksualiteit te maken hebben, is wel duidelijk, maar wat voelen zij hierbij en hoe vinden zij dat? Figuur 21 (bijlage 8.2) laat een overzicht van verschillende situaties en de gevoelens van de leerlingen zien.
Allereerst wordt duidelijk dat zowel de jongens als de meisjes ongevraagde beelden en of praatjes vervelend kunnen vinden, daar tegenover staat wel dat de jongens zich meer prettig en meer aangetrokken voelen bij het zien van seksuele beelden en het horen/voeren van seksgetinte gesprekjes dan meisjes. Dit getuigt van het visueel ingesteld zijn van de jongens[115]. Een site waar het alleen maar om seks draait vindt bijna 64% van de meisjes vervelend, terwijl dit bij de jongens een derde is.
Wat ook naar voren komt is dat iedere leerling wel eens mensen heeft zien zoenen op de televisie. Dit is de enige situatie waarbij niemand is uitgezonderd.
In z'n algemeen kan ik hieruit concluderen dat veel kinderen seksuele beelden niet fijn vinden, bij geen enkele situatie voelt meer dan 20% zich aangetrokken of prettig.

3.2.4. Seksualiteit is..

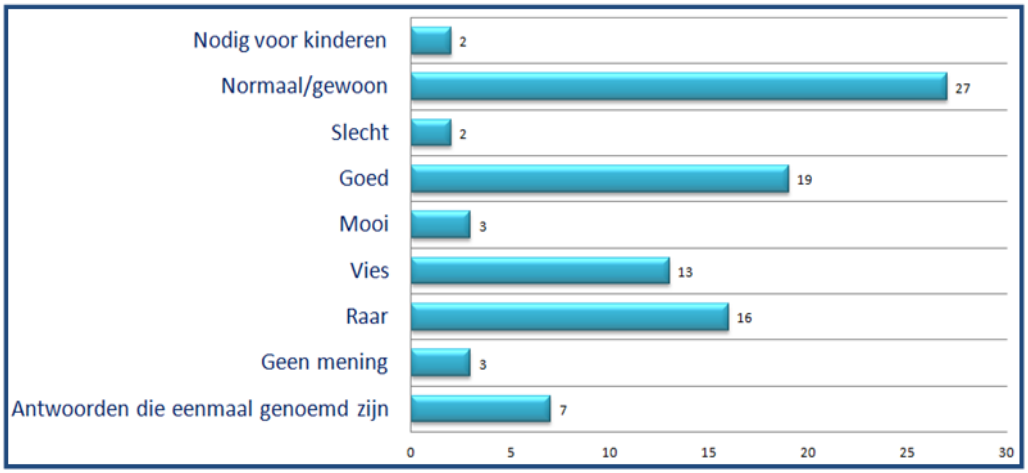
De reacties van leerlingen in verschillende klassen zeiden al erg veel over hoe sommigen over seksualiteit denken: vies, spannend, gek, van alles was van hun gezichten af te lezen. Maar wat vinden zij als niemand kijkt, wat vulden zij in? Opvallend is dat er zoveel leerlingen 'normaal' invulden.
Een andere grote groep is toch wat negatiever over seksualiteit. *Slecht*, *vies* en *raar* vormen samen een groep van 32 antwoorden. Echt heel normaal lijkt het dan toch niet. Iets opmerkelijks is dat er maar drie leerlingen seksualiteit als iets moois zien.

> *Het is eigenlijk bedoeld om kinderen te maken. Maar steeds meer mensen doen het voor de lol vooral jongeren tussen de 14 en 21.*
> Leerling groep 8

De reden van de hoeveelheid kinderen dat seksualiteit normaal vindt, zou kunnen zitten in de tabel die hierop volgt: waar is seksualiteit voor bedoeld *(Figuur 23)*? Bijna 80% van de kinderen brengt seksualiteit in verband met de voortplanting.

Figuur 22: De leerlingen geven aan wat zij van seksualiteit vinden. Totaal 92 antwoorden.

Antwoorden die eenmaal genoemd zijn: apart, handig, fijn en leuk, normaal op je 16, als je 20 bent normaal, als je 18 bent normaal en privé.



[115] Scriptie p. 17

Figuur 23: De leerlingen geven aan waar vrijen voor bedoeld is. In totaal 92 antwoorden. De percentages zijn berekend op het aantal leerlingen; 75.

De antwoorden van de kinderen bevatten een aantal steekwoorden, sommige kinderen gaven meerdere antwoorden.

Voortplanting	59	78,7%
Genot	17	22,7%
Verliefdheid	3	4,0%
Weet het niet	6	8,0%
Niks ingevuld	7	9,3%
Totaal aantal aantwoorden	92	
Totaal aantal leerlingen	75	

3.2.5. Vragen

Leerlingen lijken altijd zoveel te weten, maar is dat ook echt zo? Aan de hand van antwoorden op een aantal vragen schets ik een beeld van de kennis van de leerlingen. Voor een volledig overzicht van de antwoorden verwijs ik u naar bijlage 7.2.

Mij viel het op dat de leerlingen over bepaalde dingen, zoals de voortplanting, veel weten, dit in tegenstelling tot wat Floor Looy en Klaas Houterman menen[116].

> ***Wat is een condoom?***
> *Het zorgt ervoor dat je kinderen kan krijgen*
> Leerling groep 8

Bijna iedereen weet wel iets zinnigs te melden over waar een baby vandaan komt. Opvallend is hier dat jongens de woorden vagina en kut gebruiken, terwijl de meisjes het woord kut niet gebruiken. Ongeveer de helft van de leerlingen brengt deze vraag in verband met vrijen. Je ziet hier verschillende benamingen voor zoals: 'het doen, seksen en neuken'. Hier een mooie uitleg: "Een vrouw en een man gaan vrijen en dan komt de zaadcel bij het eitje van de vrouw en dan komt de baby uit de vagina of met een keizersnee."

Over de puberteit weten vier jongens niets te zeggen, maar de anderen noemen van alles. De haargroei die ontstaat op verschillende delen van het lichaam, sprong eruit, naast het ongesteld worden van de meisjes. Het valt op dat de jongens redelijk kunnen vertellen wat erbij de meisjes gebeurt, maar dat ze niet allemaal weten wat er met henzelf gebeurt. Zo wordt het krijgen van een natte droom of spermaontwikkeling maar zes keer genoemd. "Een meisje word soms ongesteld en een jongen weet ik niet.", zo schrijft een jongen.

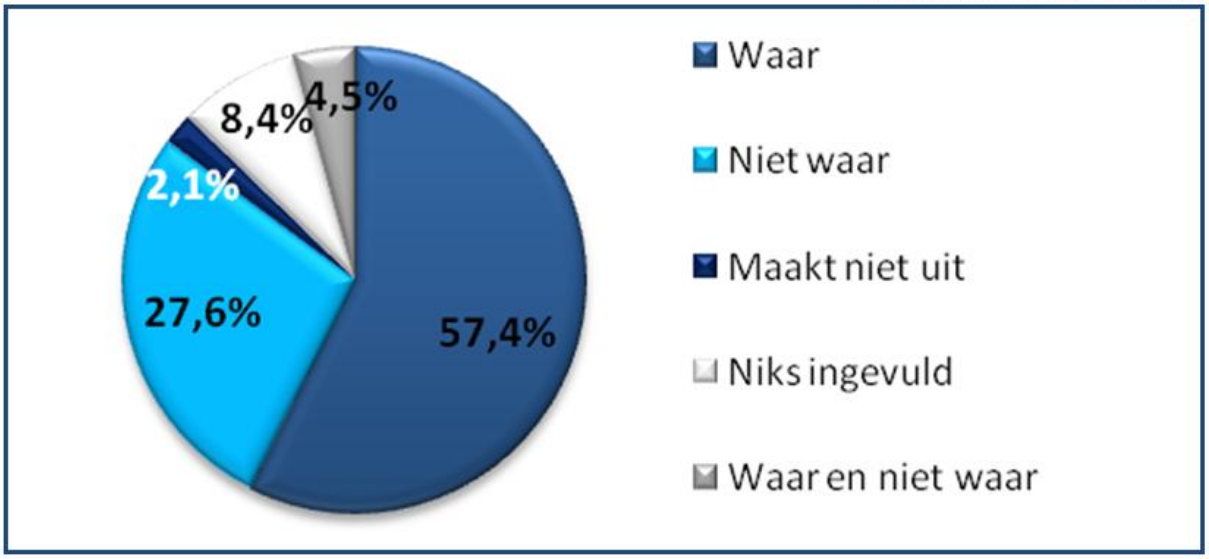
Als het gaat om een zaadlozing en het woord menstruatie is het toch niet te ontkennen dat velen er niet van weten. 23 meisjes en 20 jongens geven aan dat zij niet weten wat een zaadlozing is. Van de zestien jongens die een poging doen tot een antwoord, geven veertien jongens een antwoord dat dicht bij de waarheid ligt, bij de meisjes zijn dat er elf. Een heel bijzondere uitleg door een meisje gegeven: "Dat je je sperma gaat brengen bij een soort bank en dan vrouwen die een kind willen en geen man hebben in kunnen spuiten ofzo en dan zwanger raken."

Bij menstruatie is het helemaal opvallend hoeveel leerlingen niet tot een op de waarheid gebaseerd antwoord komen. 31 jongens menen het niet te weten en van de vijf die een antwoord opschreven, menen twee dat het hier om zelfbevrediging gaat. Waarschijnlijk verwarren zij menstruatie met het woord masturbatie. Dit werd in de gesprekken, die ik met verschillende leerlingen had, bevestigd. Elf van de veertien meiden weet te vertellen

[116] Scriptie p.34

dat menstruatie hetzelfde is als ongesteld zijn, geen van de meisjes verwart echter menstruatie met masturbatie.
Bij de uitleg van een condoom geeft het merendeel aan dat het iets is om een zwangerschap te voorkomen en een klein aantal geeft aan dat het beschermt tegen ziektes. Bij deze vraag vind ik maar drie antwoorden die totaal niet in de buurt komen van wat het werkelijk is en zijn er maar vijf leerlingen die er geen antwoord op wisten. Dit betekent dat 88% iets weet van een condoom.
Ook is het interessant te zien of leerlingen een ander woord kunnen geven voor woorden die met seksualiteit te maken hebben. Weer valt op dat er maar weinig een ander woord weten voor menstruatie (*figuur 11 t/m 17,* bijlage 8.2).
Vanuit de vragen die de leerlingen stelden kunnen we opmaken dát er vragen zijn. Een vraag die mij direct opviel was de vraag over hoe je moet vingeren (gesteld door een jongen). Dit was overigens met betrekking tot hoe iets moet de enige vraag. Een aantal leerlingen stelt een vraag met waarom, ze willen verklaringen hebben voor de kennis die zij hebben. Anderen willen juist kennis door middel van een 'wat-vraag': wat is een dildo en wat is een zaadlozing? Vanuit het eerdere onderzoek in de jaren negentig werd geconcludeerd dat velen zochten naar houvast en normen over wat wel en niet mag[117], de leerlingen die nu vragen stelden, vroegen minder naar wat mag en niet mag. In plaats daarvan zien we dat deze leerlingen meer vragen naar wat je wanneer wil, naar wat iets is, waarom iets zo is en naar hoe iets voelt.
Een aantal leerlingen is gevraagd of zij seksuele voorlichting in groep 8 vindt horen.

Figuur 19g. Ik vind dat er in groep 8 seksuele voorlichting gegeven moet worden (aan totaal 47 leerlingen gevraagd)



Duidelijk is dat de meesten dit in groep 8 vinden horen. De meeste leerlingen willen er over praten en vinden dat je dingen moet weten voor later. Hoe ver later dan is, is hier niet duidelijk.

3.2.6. Wie het bedacht

In het kader van de christelijke kijk op seksualiteit en de christelijke schrijvers die aan het woord gekomen zijn in het voorgaande gedeelte, is het interessant om te kijken of de leerlingen een link leggen naar De Maker van seksualiteit volgens deze schrijvers; God[118]. Allereerst is het goed en leuk om te weten dat ik bij dit onderdeel veel vragen kreeg, bijvoorbeeld: "Hoe moet ik dat nou weten?" Leerlingen hadden vaak geen idee welke richting zij op moesten denken. Sommigen stelden voordat zij een antwoord invulden eerst dezelfde vraag aan mij. Toen al had ik door dat velen het antwoord op die vraag schuldig zouden blijven.

[117] Scriptie p. 34
[118] Scriptie p. 34t/m37

Figuur 24: Wie heeft seksualiteit bedacht volgens de leerlingen?
In totaal 79 antwoorden. De percentages zijn berekend op het aantal leerlingen; 75.

Adam en Julia	1	1,3%
De eerste mensen op aarde	3	4,0%
Adam en Eva	10	13,3%
De mensheid	3	4,0%
Dieren	2	2,7%
Apen	2	2,7%
Mijn opa	1	1,3%
Niemand	2	2,7%
God	3	4,0%
Ik weet het niet	52	69,3%
Totaal aantal aantwoorden	79	
Totaal aantal leerlingen	75	

Ruim 69% van de leerlingen kon geen antwoord bedenken. Andere pogingen zijn interessant, maar duidelijk is dat God volgens de leerlingen niet De Maker is. Men, verschillende schrijvers, beweert dus wel dat God De Maker is van seksualiteit, maar de leerlingen hebben er geen weet van. Zelfs op de christelijke school was er maar één die 'God' opschreef. Een ander die God opschreef was vermoedelijk van Islamitische afkomst. Deze jongen betrok mij bij dat stukje van zijn enquête. Of het heel raar is dat de leerlingen seksualiteit niet linken aan God is nu de vraag. De leerlingen gaan overwegend naar een openbare school en de meeste leerkrachten hebben geen geloofsovertuiging. Bij de leerkrachten die wel een geloofsovertuiging hebben, is het nog maar de vraag of zij seksualiteit vinden passen binnen hun geloofsovertuiging en of zij hun geloof ook uitdragen naar de kinderen toe. Uit de enquête (van de leerkrachten) blijkt dat maar bij twee leerkrachten het geloof een rol speelt in de seksuele opvoeding en voorlichting.

3.3. Onderzoek leerkrachten

Zoals ik eerder noemde, was het lastig om voldoende leerkrachtenquêtes te verzamelen. Velen hebben het druk en zien het belang van zo'n enquête niet. Toch kan ik op basis van de verkregen gegevens voorzichtig conclusies trekken. Voor een volledig overzicht met percentages en getallen van de antwoorden verwijs ik naar bijlage 8.4.

3.3.1. Ingrijpen

Omdat ik in de praktijk gezien heb dat seksuele gedragingen oogluikend toegestaan werden, was ik enorm benieuwd of dit meer uitzondering dan regel zou zijn (*figuur 36,* bijlage 8.4).
Tijdens een bonte avond waar leerlingen dansen op een lied dat seksgetinte teksten bevat, meent 45% van de leerkrachten direct in te grijpen en 100% beweert erover met de leerlingen te spreken. Ook wanneer er seksgetinte bewegingen worden gemaakt, is het aantal leerkrachten dat ingrijpt en dat erover praat aanzienlijk hoog. Er is er dan maar één die meent er niet over te praten, maar ook deze zet het lied af.
Wanneer tijdens een creatieve les tijdschriften worden gebruikt en pagina's met pikant geklede/naakte vrouwen en mannen worden ontdekt, wordt er door leerkrachten verschillend gereageerd. Weer zegt 45% in te grijpen en het gesprek aan te gaan, terwijl een zelfde hoeveelheid leerkrachten luchtig over de plaatjes doet en zelfs kort meekijkt. Maar nog steeds gebruiken aanzienlijk veel leerkrachten de gelegenheid om het gesprek aan te gaan. Hetzelfde komt naar voren bij de andere situaties die worden genoemd; meisjes die uitdagend gekleed zijn en jongens die gluren bij de meisjes tijdens het omkleden.

Als ik kijk naar het handelen van deze leerkrachten, lijkt dit de theorie tegen te spreken[119], daar noemde ik eerder dat het voor de meeste volwassenen moeilijk is om te praten over seksualiteit.
Uit *figuur 38* (bijlage 8.4) blijkt ook dat het merendeel van de leerkrachten zich open en bekwaam genoeg vindt om seksuele voorlichting te geven en om met seksuele situaties en gedragingen van de leerlingen om te gaan.

3.3.2. Stimuleren

De vraag die hierbij mogelijk opkomt kan zijn: Wanneer en hoe stimuleer je leerlingen tot seksueel gedrag? Ik ben uitgegaan van een aantal gedragingen van de leerkracht die mogelijk invloed zouden kunnen hebben op het denken en handelen van leerlingen *(figuur 37,* bijlage 8.4*).*
In dit overzicht zien wordt duidelijk dat het gebruik van muziekclips in de klas overwegend niet gedaan wordt, daarentegen wordt de radio vaker gebruikt.
De leerlingen plagen met kusjes of verkering wordt gedaan, maar toch is er maar een enkeling die dit regelmatig doet. Velen geven aan dat zelden te doen. In de gesprekken die ik met leerlingen had, kwam echter naar voren dat dit toch regelmatig voorkwam (zie ook bijlage 8.5).
Valentijn is een onderwerp waar velen gebruik van lijken te maken. Het aantal leerkrachten dat hier altijd of regelmatig iets mee doet is groter dan bij welk onderdeel dan ook van deze tabel. Er is er maar één die op Valentijn nooit aandacht besteedt aan de liefde.
In figuur 38 (bijlage 8.4) wordt zichtbaar dat de leerkrachten het niet met elkaar eens zijn als het gaat over de invloed die de leerkracht heeft ten opzichte van de leerlingen, hun seksuele gedragingen en hun seksueel welzijn.

3.3.3. Seks in groep 8

De meeste leerkrachten zijn het er wel over eens dat seks in groep 8 nog niet de bedoeling is. Zij vinden seksuele ervaringen in groep 8 erg vroeg. Zoenen is daar een uitzondering op. Een enkeling meent dat dat voorkomt en dat het nog onschuldig kan zijn.
Een leerkracht geeft aan dat de ervaringen die leerlingen hebben met seksuele beelden nu eenmaal gebeuren en dat deze niet per definitie erg zijn, maar dat volwassenen (leerkrachten en ouders) hen moeten begeleiden hierin. Hij/zij vindt de beelden niet normaal en wil deze normen en waarden met de kinderen bespreken. Ook een andere leerkracht meent dat er ondersteuning van volwassenen nodig is, namelijk bij verkering. Alleen dan kan het in groep 8 goed zijn.
In groep 8 horen de leerlingen te ontdekken, zegt weer een ander, hij/zij meent dat schaamtegevoelens en het ontdekken dat je op het andere geslacht valt hierbij horen.
Opvallend is dat wat een leerkracht zegt over allochtonen kinderen. Seksbladen vindt hij/zij niet kunnen, maar de leerlingen van andere komaf moeten hier soms hun informatie vandaan halen. In die zin begrijpt hij/zij de interesse naar zulke beelden en bladen.
De ouders worden ook genoemd. Een leerkracht meent dat wanneer een leerling buitensporig reageert op seksuele beelden, het kind in de thuissituatie seksueel niet voldoende wordt opgevoed.
Als er dan al op de basisschool seksuele voorlichting gegeven moet worden, wie moet dat dan doen? Twee van de elf leerkrachten vindt het de taak van de leerkracht van groep 8, twee zijn er daarentegen helemaal niet mee eens. Zij vinden dat geen taak van de leerkracht van groep 8. Nog zeven leerkrachten die deze tabel invulden zijn dan over, deze zitten overwegend in het 'eens- gebied' *(figuur 38,* bijlage 8.4*).*

[119] Scriptie p. 31

4. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

4.1 Algemene conclusie

Zoals al eerder aangegeven benaderde ik 27 basisscholen en was ik bij vier van deze scholen welkom. Het viel tegen om scholen te vinden die bereid waren te werken. Iedereen had wel een reden waarom ik niet op hun school zou kunnen komen en natuurlijk stond iedere school in zijn recht om 'nee' te zeggen. Liever dat ze 'nee' tegen mij zeiden dan dat ze 'ja' zeiden en mij eigenlijk niet prettig of goed zouden helpen.
Verschillenden scholen hadden het te druk voor enquêtes of hadden het er te druk voor nadat zij hoorden over welk onderwerp mijn enquête ging. Ik weet natuurlijk niet of het dan in verband met het onderwerp niet doorging, maar zo leek het soms wel. Anderen gaven duidelijk aan dat zij het onderwerp seksualiteit niet zagen zitten. Zo belde ik een christelijke school in Friesland (een kleine dorpsschool waar ikzelf een keer stage liep) en vroeg hen of zij mee wilden werken. Ik deed heel mijn verhaal, maar uiteindelijk was het antwoord: "Nee, daar is onze bevolking niet aan toe, dat is in het westen allemaal heel anders, denk ik." Een school hier dichterbij (in het westen), ook een christelijke, had een soort gelijke reden: "Onze kinderen zijn nog zo kinds, ze zijn daar echt nog niet aan toe. En bovendien hebben we een meisje in de groep zitten die op dat gebied heel vervelende dingen meegemaakt heeft." Op deze school wordt er dan ook niet over gesproken en seksuele voorlichting vindt men daar uitzonderlijk een taak voor de ouders. Een rare situatie wordt het als de ouders dit een taak vinden van school, net zoals de ouders die beschreven staan op pagina 20.
Wat ook wel opmerkelijk was, was dat ik twee scholen belde van dezelfde brede school en uiteindelijk alleen mocht komen bij de openbare school.
Ik ben bij vier scholen geweest, waarvan drie openbare scholen. Ik was nog niet eerder in een openbare school geweest, maar ik werd er echt hartelijk ontvangen.
Al met al is het mij opgevallen dat openbare scholen meer open staan voor het onderwerp seksualiteit dan christelijke scholen.

Op pagina 8 beschrijft Van der Doef een mogelijke seksuele ontwikkeling en deze heb ik mogen herkennen in de klassen. Van der Doef meent dat de leerlingen (tien tot twaalf jaar) bezig zijn met seksualiteit en dat hun zoektocht toeneemt, ze gaan kijken naar tijdschriften en naar erotische beelden. Ik zal een extreem voorbeeld geven van een leerling waarover ik sprak met een leerkracht, een jongen uit groep 8. Zijn moeder kwam op de ouderavond, met de jongen, en het ging over het functioneren van de jongen. Hij deed het op school steeds minder goed en deze moeder zei: "Ja, thuis is hij ook niet te houden. Dan belt hij alleen maar de sekslijn. Hij had mij even een rekening bezorgd van honderden euro's!"
Door dit voorbeeld, er zijn er nog meer, concludeer ik voorzichtig dat er in een elke klas kinderen zitten die extreem met seksualiteit bezig zijn.

4.2. Conclusies onderzoeksvragen

Onderzoeksvraag 1a

Wat vinden de leerlingen in groep 8 normaal op het gebied van seksualiteit?
Leerlingen zien veel bloot, maar vinden dit eigenlijk niet normaal. Een enkeling vindt dit mooi en fijn zoals een paar jongens die een bikini/naaktposter in hun kamer hebben hangen. Vrijen vinden de leerlingen echt nog niet kunnen. Opvallend is wel dat zij zichzelf hier bekwaam en oud genoeg voor vinden als zij 16, 17, 18 of 20 jaar zijn. Zoenen is een twijfelgeval, de meeste vinden het normaal, maar tongzoenen is voor velen nog wat vreemd.
Veel leerlingen spreken in de zij/*hun*-vorm als het gaat om leerlingen van hun eigen leeftijd. Ze geven bij veel onderwerpen aan dat iedereen zelf moet weten wat hij doet.

Onderzoeksvraag 1b

Is er verschil van beleving tussen jongens en meisjes als het gaat om seksuele beelden die op de jonge tieners afkomen?

Het onderzoek bevestigt de literatuur als het gaat om een aantal verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens worden inderdaad eerder geprikkeld door wat zij zien, maar dit is niet de meerderheid van de jongens. Er is dus verschil tussen jongens en meisjes, maar er zijn ook nog jongens die menen dat beelden niks met hen doen. Veel jongens vinden verschillende (naakt)beelden of sekspraatjes vervelend, net als een grote groep meisjes.

Onderzoeksvraag 1c

Wat vinden leerlingen van seksualiteit?

Seksualiteit hoort erbij. Het is voor velen normaal, maar de link met iets speciaals, moois of bijzonder wordt niet gelegd. Figuur 23 bevestigt dat de meeste leerlingen seksualiteit zien als iets dat nodig is voor het voortbestaan van de mens. Genot, iets moois, wordt maar door een kwart van de leerlingen benoemd als de bedoeling van seksualiteit.

Onderzoeksvraag 1d

Wat zijn de vragen van leerlingen uit groep 8 of weten zij al veel?

Leerlingen weten veel. Ik heb zelfs woorden van hen mogen leren. De woorden 'poepstamper' en 'scharen' waren voor mij nog geheel onbekend. De vragen die de leerlingen hebben geven echter wel aan dat het leeft en speelt. Misschien zelfs op een hoger niveau. Als het gaat over een dildo, seks met dieren en vingeren, zijn de leerlingen wat mij betreft erg wijs.

Onderzoeksvraag 1e

In hoeverre koppelen leerlingen seks aan 'De Maker' van seksualiteit?

Niet. Leerlingen deden erg hun best een antwoord te bedenken, maar kwamen niet uit bij een God, op een enkeling na. Dit lijkt echter niet zo raar als we kijken naar de hoeveelheid christelijke leerkrachten die de enquête invulden.

Onderzoeksvraag 2

In hoeverre grijpen volwassenen in (leerkrachten) tijdens seksuele gedragingen?

Leerkrachten grijpen in. Elke leerkracht meent iets te doen met incidentele seksueel getinte gedragingen of situaties. Leraren lijken hier niet voor terug te deinzen en vinden zichzelf open en bekwaam als het gaat om het gesprek over seksualiteit.

Onderzoeksvraag 2b

In hoeverre stimuleren leerkrachten seksueel gedrag door eigen gedrag en gebruik van de media bij kinderen in groep 8?

Het lijkt erop dat de ondervraagden, de leerkrachten, de leerlingen niet tot bijna niet stimuleren tot seksueel gedrag. Wel opvallend is het gebruik van de radio. Omdat men muziekclips in de klas uitsluit en de radio wel regelmatig gebruikt, zou het een voorzichtige conclusie kunnen zijn dat men de beelden niet wil tonen (omdat deze te seksistisch zijn), maar de teksten van de liedjes, die men wel laat horen, daar los van kan zien.

Onderzoeksvraag 2c

Wat vindt de leerkracht normaal seksueel gedrag van een leerling uit groep 8?

De leerkrachten vinden seksueel contact van leerlingen in groep 8 niet normaal, verliefd zijn, verkering en het

ontdekken van wie je bent en of je op hetzelfde geslacht valt wel. Zoenen wordt hier soms aan toegevoegd. Dit komt eigenlijk overeen met wat de leerlingen zelf ook vinden. Juist dat zoenen blijft een grijs gebied.

4.3. Conclusies hypothesen

Hypothese 1 – de leerling

Leerlingen uit groep 8 ervaren veel seksualiteit zonder dat zij dit misschien zo zouden benoemen, dit nemen de leerlingen mee in hun gedrag. Leerlingen gebruiken regelmatig seks gerelateerde woorden (misschien zonder de betekenis er van te weten) en vinden 'bloot' op televisie of borden normaal, maar in wezen vinden zij het abnormaal.

Dat de leerlingen het in wezen niet normaal vinden is waar. Eigenlijk vinden zij helemaal niet dat er zoveel bloot op 'staat' hoort te liggen. "Dat zijn je edele delen en niemand, moet zeg, maar raar gaan doen." zie voor het hele gesprek bijlage 8.5. Toch is het duidelijk dát zij het zien (*figuur 21*).

De leerlingen uit groep 8 beleven verliefdheid, zoenen, verkering, homoseksuele gevoelens, strelen, maar een enkeling zou het vrijen hebben beleefd.

De leerlingen beleven inderdaad verschillende dingen. Verliefd zijn en verkering zijn veelvoorkomende gebeurtenissen. 'Gewoon' zoenen hebben vele leerlingen beleefd, maar tongzoenen een stuk minder leerlingen. Homoseksuele gevoelens worden bijna niet ervaren, Twee jongens geven aan dit gevoel te kennen en van de meisjes maar één. Velen weten niet wat zelfbevrediging is en maar 5,6 % van de leerlingen heeft het beleefd. Net zoals zelfbevrediging weten velen niet wat strelen is.
Als laatste het vrijen waarbij het klopt, zoals eerder genoemd, dat er maar een enkeling ervaring heeft hiermee.

Leerlingen zouden graag seksuele voorlichting willen van de leerkracht en hebben veel vragen op het gebied van seksualiteit en zouden deze vragen graag beantwoord willen hebben.

De meeste kinderen willen er graag meer over weten en vinden dat seksuele voorlichting hoort in groep 8. Ook tijdens het enquêteren kreeg ik veel vragen en wilden de leerlingen weten of zij antwoord zouden krijgen op de vragen die zij hadden opgeschreven op de laatste pagina van de enquête.

Hypothese 2 – de leerkracht

Leerkrachten in het regulier basisonderwijs anticiperen niet of weinig op het seksueel gedrag van leerlingen.
Leerkrachten stimuleren leerlingen onbewust door het plagen, gebruik van de media en hun eigen gedrag tot seksuele gedragingen of houdingen van de leerlingen.
Leerkrachten in het regulier basisonderwijs vinden seksuele voorlichting en opvoeding op seksueel gebied van ondergeschikt belang en denken zelfs dat leerlingen in groep 8 het niet altijd nodig hebben.

Deze hypothese moet ik op grond van de resultaten verwerpen. De leerkrachten grijpen wel in, stimuleren het seksueel gedrag van de leerlingen weinig tot niet en men vindt overwegend seksuele voorlichting thuis horen in groep 8 en dus op de basisschool.

4.4. Aanbevelingen

Ondanks het feit dat veel leerkrachten zich bekwaam weten voor het geven van seksuele voorlichting en opvoeding, zijn er toch een aantal zaken te noemen.

Op de hoogte

Door een aantal enquêtes van leerlingen en leerkrachten naast elkaar te hebben gehouden, kwam ik tot de ontdekking dat de leerkracht niet altijd op de hoogte is van wat er speelt en gebeurt in de klas. Wanneer de leerkracht wel beschikt over de kennis van wat de leerlingen zien, doen en horen, is deze beter in staat in te spelen op hun behoefte en in staat eventuele misverstanden en misstappen te voorkomen of eventueel recht te zetten.
Misschien zou de leerkracht van Stan (bijlage 8.5) dan weten dat er op het schoolplein heel veel over seks gesproken wordt achter het muurtje. Uit een andere enquête (van een leerling) blijkt dat deze leerling (dit meisje) regelmatig in haar kont geknepen wordt door een jongen uit diezelfde klas.
Het is dus van belang dat de leerkracht op de hoogte is van wat de leerlingen doen. Hier kan hij/zij achter komen door gesprekjes met verschillende leerlingen te voeren (eventueel in het kader van de kindgesprekken), door vragenlijsten in te laten vullen (het liefst digitaal) en door de leerlingen in hun gedrag, met name in vrije situaties, te observeren.
Wanneer de leerkracht de leerlingen vragen stelt, in een vragenlijst of gesprek, is het belangrijk om, als hij/zij feiten wilt weten, directe gesloten vragen te stellen. “Heb jij getongzoend?” Op die manier is de vraag duidelijk voor de leerling en zal de werkelijkheid boven tafel komen.
Soms willen leerlingen misschien niet praten met hun leerkracht in een persoonlijk gesprekje over seksualiteit en zou het voor de leerlingen niet heel prettig zijn om soms een spannend geheimpje te hebben? Dit is dus de andere kant. De leerkracht hoeft ook niet alle details te weten, maar moet wel zorgen dat hij/zij de grote lijnen in de gaten houdt om zo juist te kunnen anticiperen.

Seksuele voorlichting

Er is uit de enquête voor de leerkrachten gebleken dat er maar een krappe 17% wordt verplicht om seksuele voorlichting te geven. Het advies aan scholen ligt voor de hand: maak seksuele voorlichting verplicht na onderzocht te hebben gedaan naar de manier die bij de school past. Er zijn verschillende methodes, hier is in dit onderzoek geen aandacht aan besteed, maar er zal er zeker voor iedere school één bruikbaar zijn.
Bij het verplicht maken van seksuele voorlichting is de kans groot dat iedereen dat toch een beetje op zijn eigen manier gaat vormgeven, het is daarom noodzakelijk gezamenlijke afspraken te maken en de leerkrachten de gelegenheid te bieden om zich op dit gebied te professionaliseren.

Ook op de christelijke school zien de kinderen God niet als Maker van seksualiteit. Wanneer de school een christelijk identiteit heeft en van mening is dat God de Schepper is van seksualiteit, is het raadzaam om met het team standpunten in te nemen en in overleg te gaan met elkaar over de manier van invulling van een christelijk programma voor seksuele voorlichting. Ook hiervoor zijn speciale methodes ontwikkeld.

Normen en waarden

Wanneer een school besloten heeft open te zijn over seksualiteit en of seksuele te geven, is het voor de leerkracht raadzaam om van te voren al te bepalen wat zijn/haar normen en waarden zijn op het gebied van seksualiteit. De leerkracht zou kunnen/moeten zorgen dat hij/zij niet voor verrassingen komt te staan en het is daarom verstandig dat de leerkracht zich verdiept in de vragen die de leerlingen mogelijke gaan stellen. Zie voor de gestelde vragen van de leerlingen bijlage 8.2.

Positief

Spreek positief over seksualiteit. Waar veel leerlingen seksualiteit raar of gek vinden, mag een leerkracht en school, christelijk of niet, uitdragen dat seksualiteit iets moois is en iets waardevols. Het zou goed zijn als de leerkracht vanzelfsprekend spreekt over seksualiteit. Wanneer leerlingen zien en merken dat de leerkracht er ‘normaal’ over doet, gaan leerlingen dit ook eerder zien als normaal.

Voorkom verwarring

Zowel uit de literatuur als uit het onderzoek blijkt dat een juiste bewoording essentieel is. In het onderzoek was er verwarring over het woord menstruatie. De leerlingen zelf hadden hier een ander woord voor en de meesten kenden het woord menstruatie niet, hetzelfde gold voor het woord bevredigen. Om deze verwarringen in de klas te voorkomen, is het voor de leerkracht raadzaam om vooraf te bepalen welke woorden hij/zij wil gebruiken. De woorden kunnen vervolgend, met uitleg, bekend worden gemaakt bij de leerlingen.
Een andere mogelijkheid is om verschillende woorden bij de leerlingen aan te bieden en hen de woorden uit te laten kiezen die zij het prettigst vinden. Een nadeel hiervan is, dat er mogelijk veel verschillende wensen zijn. En ander nadeel hiervan kan zijn dat de leerkracht woorden gebruikt die totaal niet bij hem/haar passen. Een groot voordeel van de leerlingen zelf te laten kiezen is dat de leerlingen vanaf het begin af aan betrokken zijn bij het proces van seksuele voorlichting.

Ouders erbij betrekken

Verschillende leerkrachten schreven over volwassenen of leerkrachten in het algemeen, maar om welke volwassenen gaat het nu echt? Mijn antwoord is dat het gaat om de ouders en de leerkracht. Zorg daarom dat er contact is met ouders, juist over een onderwerp als seksualiteit.
Wanneer de school standpunten inneemt, is het raadzaam om dit (in een ouderbijeenkomst) te bespreken met de ouders. Als de school het bijvoorbeeld niet goedkeurt dat leerlingen kijken naar muziekclips (in schoolverband), is het belangrijk en voor ouders fijn dit te weten. Ook de reden van zo een keuze zou ouders interesseren. Sommige ouders hebben soms, net zoals de leerkracht, geen weet van wat hun kinderen zien en horen.

5. DISCUSSIE

5.1. Literatuur

Omdat het onderzoek dat ik beschrijf op pagina 27 gericht was op kinderen van twaalf jaar en ouder en er verder weinig onderzoek gedaan is naar leerlingen van tien, elf en twaalf jaar, is mijn onderzoek een aanvulling op de literatuur. Er is nu bekend wat de seksuele ervaring is van deze jonge pubers en welk beeld de leerlingen van groep 8 hebben, van iemand van hun eigen leeftijd met het daarbij horende seksuele gedrag.
Dit onderzoek bevestigt ook een aantal beschreven aspecten van leerlingen in groep 8, zoals dat wat Martine Delfos zegt[120]. Zij meent dat leerlingen er in groep 8 volop mee bezig zijn en dat klopt. Toen ik voor de verschillende groepen 8 stond, kon ik dat merken, maar ook in de gesprekken die ik voerde kwam het doordenkgedrag van de groepachters naar boven (zie bijlage 8.5).
Waar ik, net zoals de literatuur, dacht dat veel leerkrachten het moeilijk vinden om over seksualiteit te praten, blijkt dat toch in de praktijk anders te zijn. Ik gaf al eerder aan dat de meerderheid van de ondervraagde leerkrachten geen tot weinig moeite heeft met het voorlichten van de leerlingen.

5.2. Evaluatie

Wanneer ik terugkijk op het hele onderzoek en het daar bijhorende proces zou ik veel dingen een volgende keer precies zo doen. Één aspect van mijn onderwerp dat ik erg goed vond gaan, is het enquêteren zelf. Ik adviseer iedereen, die in de mogelijkheid is, enquêtes zelf bij de doelgroep te enquêteren. Ik legde de enquête zelf uit en lichtte het toe. De leerlingen konden aan mij de vragen stellen en ik gaf gelijk antwoord. Ik nam de enquêtes direct mee naar huis en ik kon de leerlingen persoonlijk bedanken door hen op dat moment te trakteren.
Bij de leerkrachten deed ik het anders. Ik gaf de enquêtes aan een leerkracht en haalde de ingevulde enquêtes later weer op. De hoeveelheid enquêtes dat ik terug kreeg was echter klein. Wanneer ik hen persoonlijk de enquête had gegeven en gelijk had laten invullen, waren er waarschijnlijk meer enquêtes teruggekomen. Misschien zou ik, als ik nogmaals leerkrachten zou willen enquêteren, 20 minuutjes van een teamvergadering willen krijgen. Dan is het net zoals bij de kinderen in de klas.
Wat ik voor een volgende keer ook prettig zou vinden is een leerkracht, iemand uit het werkveld, als meeleesmaatje en dan met name voor de enquêtes. Op een gegeven moment kwam ik in contact met een leerkracht die samen met mij de enquêtes doornam. Dit was een heel prettige ervaring. Hij keek heel constructief mee, ook met de ogen van de kinderen. Deze man had het echter druk en hoefde dit helemaal niet te doen, daarbij kwam dat ik hem ontmoette op het moment dat ik al bijna zou enquêteren. Het had leuk en handig geweest als zo iemand al eerder mee had gekeken en mee had kunnen denken.

Inhoudelijk op die enquête, van de leerlingen, had ik de termen menstruatie en zelfbevrediging willen verduidelijken. De meesten wisten niet wat zelfbevrediging was, maar misschien waren de woorden ‘masturbatie’ of ‘jezelf een pleziertje geven’ herkenbaarder, zo bleek ook uit dat wat de leerlingen opschreven. Als ik voor zelfbevrediging een ander woord gekozen had, hadden er misschien meerderen echt ‘ja’ of ‘nee’ in kunnen vullen bij de vraag of ze wel eens aan zelfbevrediging gedaan hadden. Menstruatie had ik graag willen toelichten omdat ik er later achterkwam dat bijna iedereen het woord ongesteld wel kent. De leerlingen hadden bij de vraag wat menstruatie is dan waarschijnlijk meer ingegaan op wat het daadwerkelijk is. Nu las ik vaak “ik weet het niet” of “ongesteld”. Als het woord ongesteld er al had gestaan hadden de leerlingen meer uitkunnen leggen. Terminologie is dus erg belangrijk.

[120] Scriptie p. 31

5.3. Vervolgonderzoek

Wat toch wel duidelijk naar voren kwam, is het verschil tussen de christelijke en openbare scholen. Het zou interessant kunnen zijn om te weten waar dat verschil nu precies in zit. Waarom staan meer openbare scholen open voor zo'n enquête dan christelijke scholen? In dit onderzoek kwam ik inhoudelijk geen grote verschillen tegen tussen de leerlingen van de christelijke en de openbare school, toch zou dit ook een interessant vervolgonderzoek zijn.

Ik heb mijzelf beperkt tot het beeld van de leerlingen en de leerkrachten, toch merkte ik dat ik zoveel meer zou willen weten. Heel boeiend lijkt mij bijvoorbeeld dat wat de invloed in de praktijk is van de media op het seksueel gedrag van de leerlingen of specifieker; wat is de invloed van een eigen televisie of computer op de kamer?

Waar ikzelf verder onderzoek naar zou doen, als ik hier een vervolg aan zou moeten geven, is het dieper ingaan op de leerkracht. Ik heb nu gezien dat het beeld dat ik had van de leerkracht niet klopt, maar is dit geen toeval of ligt het niet aan de vraagstelling of hebben de leerkrachten niet objectief genoeg naar zichzelf gekeken of moet ik mijzelf erbij neerleggen en gerust zijn op de adequaatheid van de leerkrachten.

Zoals ik eerder noemde, ben ik niet ingegaan op de mogelijkheden van een methode voor de seksuele vorming van kinderen. Toch zou het een onderzoek waard zijn. Welke methodes zijn er en welke zijn aan te bevelen voor een christelijke school, maar ook voor een openbare school.

6. SAMENVATTING

Door verschillende ervaringen in groep 8, vroeg ik mij af of het gedrag dat zij vertoonden volgens henzelf als normaal gezien werd. Ik heb het dan over bepaalde muziekclips bekijken, bepaalde bewegingen maken, het dragen van uitdagende kleding en het gebruik van bepaalde woorden. Ook vroeg ik me af waarom leerkrachten hier niks aan deden.
De vragen die ik mezelf stelde in dit onderzoek zijn geweest:

1. Wat vinden de leerlingen in groep 8 normaal op het gebied van seksualiteit?
1b. Is er verschil van beleving tussen jongens en meisjes als het gaat om seksuele beelden die op de jonge tieners afkomen?
1c. Wat vinden leerlingen van seksualiteit?
1d. Wat zijn de vragen van leerlingen uit groep 8 of weten zij al genoeg/veel?
1e. In hoeverre koppelen leerlingen seks aan 'De Maker' van seksualiteit?

2. In hoeverre grijpen volwassenen(leerkrachten) in tijdens seksuele gedragingen?
2b. In hoeverre stimuleren leerkrachten seksueel gedrag door eigen gedrag en gebruik van de media bij kinderen in groep 8?
2c. Wat vindt de leerkracht normaal seksueel gedrag van een leerling uit groep 8?

Hieruit ontstond de volgende probleemstelling:
Ik onderzoek de belevingen, kennis en waarden van kinderen uit groep 8 en de houding en waarden van de leerkrachten omtrent het gedrag van deze leerlingen.
Ik onderzoek dit omdat ik wil weten in hoeverre het zichtbare gedrag van groep 8-leerlingen een realistisch beeld schetst van hoe zij denken, wat zij weten, wat zij willen en willen weten rondom seksualiteit. Daarnaast onderzoek ik dit omdat ik wil weten hoe leerkrachten denken over gedragingen van leerlingen, in hoeverre zij ingrijpen bij seksuele gedragingen en of zij dit gedrag stimuleren. Ten einde de leerlingen meer te begrijpen en aan te kunnen tonen hoe de houding van leerkrachten is en of dit overeenkomt met de taboehouding die door de literatuur nog als realiteit wordt beschreven.

Door te enquêteren op vier verschillende scholen, ben ik aan mijn data gekomen. Naast de vragenlijsten heb ik verschillende gesprekjes met leerlingen gevoerd zodat zij het één en ander beter toe konden lichten.
Ik vond het bijzonder om verschillende scholen te ervaren en om te merken dat leerlingen heel veel helemaal niet zo normaal vinden. Het was interessant dat ik met dit onderwerp eerder welkom was op openbare scholen dan op christelijke scholen.

Antwoordgevend op de vragen en de probleemstelling kan ik zeggen dat de leerkrachten wel degelijk wat doen met de seksuele gedragingen van de leerlingen. Velen grijpen in en pakken de gelegenheid aan om met de leerlingen te praten.
Van de leerlingen kunnen we leren dat zij eigenlijk redelijk wat weten, maar over een aantal onderwerpen juist niets. De leerlingen vinden heel veel niet normaal en bij zoenen ligt zo een beetje de grens. Seksualiteit in zijn algemeen vinden de leerlingen voor een groot deel normaal, waarschijnlijk met name voor de voortplanting, maar wie seksualiteit bedacht heeft…., dat weten de leerlingen niet.

7. LITERATUURLIJST

Boeken

- Brons, S., *Blozen mag, met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009

- Bruijn, de S., *Seksuele vorming. Niet overlaten aan*. *Drieslag #4* 6e jaargang. November 2011

- De Bil, M., De Bil, P., *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie.* Soest: Nelissen, 2006

- De Boer, W.Th., Koenen Woordenboek N/N Nederlands. Utrecht- Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2006

- Delfos, M., *Ontwikkeling in Vogelvlucht. Ontwikkeling van kinderen en adolescenten.* Lisse: Swets & Zeitlinger, 2003

- Frans E., Franck T., *Vlaggensysteem*, *Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel overschrijdend gedrag*. Antwerpen, Apeldoorn: Sensoa en Garant, 2010

- Gijs, L., e.a., *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2004

- Graaf de, H., Rademakers, J., Seks in de groei, Een verkennend onderzoek naar de (pre-)seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen. Leiden: Eburon, 2003

- Hayez, J., *Ook kinderen hebben een lichaam*. Tiel: Lannoo nv, 2005

- Heyden van der, H., *Strelen*. Amsterdam: Leopold, 1996.

- Hilkens, M., *McSex. De pornoficatie van onze samenleving*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen, 2008

- Kaper, E., *Hot issues. Eeerlijk over seks.* Heerenveen: Medema, 2011

- Looy, F., Houterman, K., *Gezond gedrag in de basisschool*. 5e druk. Almelo: IKOconsult, 2008

- Ouweneel W. J., *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006

- Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI/APS), INFORMATIEBLAD, s*eksueel gedrag op de basisschool*. Utrecht: juli 2011

- RUTGERS NISSO GROEP, *ALLES over SEKS, LIEFDE EN RELATIES.* Utrecht/Antwerpen: Kosmos-Z&K, 2004

- Talley, S., *Met de kinderen in gesprek over de bloemetjes en de bijtjes.* Best: Timothy books, 1992

- Van Beemen, L., *Ontwikkelingspsychologie*. 3e druk. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff, 2006

- Van der Doef., *KLEINE MENSEN GROTE GEVOELENS*. Amsterdam: Ploegsma, 2007

- Van der Wal, J., *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding, een praktijkgericht boek*. Bussem: Coutinho, 2001

- Velema - Drent, G., *SAVE SEKS Boekje open over seks*. Kampen: Voorhoeve, 1997

- Velema - Drent, G., Velema, A., *EERLIJK GEZEGD ouders en jongeren praten over seks*. Kampen: Voorhoeve, 2009

Internetbronnen

- Baarsen. D, '*Het grote verschil*.' 2006 Geraadpleegd op 13 oktober 2011. Beschikbaar via: http://baarsen.com/nederlands.html

- Facts for Families., '*CHILD SEXUAL ABUSE.'* 2006: 2 pars. [online article by the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, No 9] Geraadpleegd op 5 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.aacap.org/galleries/FactsForFamilies/09_child_sexual_abuse.pdf

- Rutgers Nissogroep, kenniscentrum seksualiteit. '*Seksuele ontwikkelingsfasen van 0 tot en met 18 jaar*.', 2011. Geraadpleegd op 14 oktober 2011. Beschikbaar via: http://www.rutgersnissogroep.nl/professionals/voorlichting-en-preventie/opvoedingsondersteuning/seksuele-ontwikkelingsfasen

8. BIJLAGEN

Datum: …… Plaats……

8.1. Enquête leerlingen

Door middel van deze enquête probeer ik (Anne Steeds) er achter te komen hoe kinderen uit groep 8 omgaan met seksualiteit en wat zij er van vinden. Jij zit in groep 8, dus jij kunt helpen!
Je hoeft je naam niet in te vullen, maar het is wel heel belangrijk dat je de vragen eerlijk invult, dan pas kunnen jouw antwoorden iets betekenen voor dit onderzoek. De vragen gaan over seksualiteit en misschien kom je woorden tegen die je nog niet eerder gezien/gehoord hebt, dit kun je rustig aangeven en dit is helemaal niet erg.

---

1. Ik ben: **0** een jongen **0** een meisje

2. Ik ben: **0** 10 jaar **0** 11 jaar **0** 12 jaar
0 13 jaar **0** Anders, namelijk:……..

3. Probeer antwoord te geven op de volgende vragen.

A. Waar komt een baby vandaan, wat is er voor nodig en hoe wordt een kindje geboren? Leg dit uit.	.....
B. Leg uit wat er gebeurt met het lichaam van een meisje en een jongen in de puberteit.	.....
C. Wat is een condoom?	.....
D. Wat is een zaadlozing?	.....
E. Wat is menstruatie?	.....

A. Hoe vaak kijk jij tv?	**0** Elke dag	**0** Éé keer per week	**0** Heel soms	**0** Ik heb geen tv
B. Hoe lang kijk je tv?	**0** meer dan één uur per keer	**0** minder dan een uur per keer		
C. Ik heb een eigen tv:	**0** Ja	**0** Nee		
C. Naar welke programma's kijk jij? *Meerdere antwoorden mogelijk*	**0** Het journaal **0** Jeugdjournaal **0** Klokhuis **0** Ik kijk ook nog naar……	**0** Goede tijden slechte tijden	**0** SpangaS	**0** Muziekclips (SLAMFM, MTV, TMF, THE BOX)
D. Hoe vaak computer jij?	**0** Elke dag	**0** Één keer per week	**0** Heel soms	**0** Ik heb geen computer
E. Hoe lang computer je?	**0** meer dan één uur per keer	**0** minder dan een uur per keer		
F. Wat doe je op de computer?	**0** Huiswerk	**0** Chatten **0** anders:……	**0** Spelletjes	
G. Ik heb een eigen computer met internet	**0** Ja	**0** Nee		

4. Weet jij een ander woord voor de volgende woorden?

Je mag meerdere woorden invullen als je die weet	Kruis een van beide mogelijkheden aan Ja/nee ↓	Kruis aan als je het woord wel eens gebruikt ↓
1. Penis	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten
2. Vagina	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten
3. Vrijen	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten
4. Menstruatie	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten
5. Geslachtsdelen	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten
6. Een jongen die op jongens valt	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten
7. Een meisje dat op meisjes valt	**0** Ja, namelijk: …… …… ……	**0** Nee	**0** Ik gebruik het woord wel eens als ik praat met klasgenoten/leeftijdsgenoten

1. Ik praat met klasgenoten en leeftijdsgenoten ook nog over…….

Noem de woorden die je wel eens gebruikt die te maken hebben met seksualiteit. Niks is gek, schrijf alles op.

……

……

……

2. Schrijf alle woorden op die volgens jou te maken hebben met seksualiteit.

……

……

……

……

……

……

Opmerkingen Dit wil ik er nog over zeggen:

……

……

……

5. Wat heb jij <u>meegemaakt/gedaan/doe je</u>?

Aankruisen wat van toepassing is	NEE	JA	Ik weet niet wat het inhoudt
Er is wel eens naar mij gefloten op straat	**0**	**0**	**0**
Ik ben wel eens voor verkering gevraagd	**0**	**0**	**0**
Ik heb wel eens verkering gevraagd	**0**	**0**	**0**
Ik heb wel eens een liefdesbrief verstuurd/gegeven	**0**	**0**	**0**
Ik ben verliefd (geweest)	**0**	**0**	**0**
Ik heb verkering (gehad)	**0**	**0**	**0**
Ik heb gezoend	**0**	**0**	**0**
Ik heb getongzoend	**0**	**0**	**0**
Ik heb gestreeld	**0**	**0**	**0**
Ik ben gestreeld	**0**	**0**	**0**
Ik heb gevreeën	**0**	**0**	**0**
Ik heb geschuurd	**0**	**0**	**0**
Ik heb mijzelf bevredigd	**0**	**0**	**0**
Ik heb eens verkering gehad met een jongen/meisje die meer wilde dan alleen mijn hand vast houden, terwijl ik dit niet wilde	**0**	**0**	**0**
Bij mij is er wel eens iets gedaan op seksueel gebied wat ik eigenlijk niet fijn vond	**0**	**0**	**0**
Ik ben een jongen en ik denk dat ik voor jongens meer gevoelens heb dan voor meisjes*	**0**	**0**	**0**
Ik ben een meisje en ik denk dat ik voor meisjes meer gevoelens heb dan voor jongens**	**0**	**0**	**0**

* Invullen als je een jongen bent
** Invullen als je een meisje bent

Ik heb nog meer meegemaakt/gedaan, namelijk: Vertel hier over jouw ervaringen.

……
……
……
……
……
……

6. Wat vind jij eigenlijk normaal?

Ik vind het normaal dat leeftijdsgenoten van mij….	Normaal ↓	Niet normaal ↓	**Leg uit waarom je het wel of niet normaal vindt.** ↓
verliefd zijn	**0**	**0**	…… …… …… ……
verkering hebben	**0**	**0**	…… …… …… ……
zoenen	**0**	**0**	…… …… …… ……
vrijen	**0**	**0**	…… …… …… ……
naar muziekclips kijken	**0**	**0**	…… …… …… ……
bikini of naaktposters in hun kamer hebben hangen	**0**	**0**	…… …… …… ……

Er zijn nog andere dingen die ik normaal/niet normaal vind, namelijk:

……
……
……
……
……

Ik vind dat er in groep 8 seksuele voorlichting gegeven moet worden. *Waar / Niet waar* Omcirkelen wat van toepassing is.

Omdat:

……
……
……
……
……

7. Wat voel jij? Vul in wat jij voelt en ervaart bij de volgende situaties

	Dan voel ik me zo				
- Ik kijk tv en ik zie een bijna naakte vrouw voorbij komen	**0** Ik voel me er toe aangetrokken	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke beelden vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Ik kijk tv en ik zie een bijna naakte man voorbij komen	**0** Ik voel me er toe aangetrokken	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke beelden vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Ik kijk tv en ik zie twee mensen zoenen	**0** Ik ben nieuwsgierig	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke beelden vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Ik kijk tv en ik zie twee mensen vrijen	**0** Ik ben nieuwsgierig	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke beelden vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Ik computer en ik krijg ineens reclame te zien; het zijn bijna naakte vrouwen/mannen	**0** Ik ben nieuwsgierig	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke beelden vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Ik computer en per ongeluk kom ik op een site waar het alleen maar om *seks* en *naakt* draait	**0** Ik ben nieuwsgierig	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke beelden vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Een klasgenoot heeft het over borsten en billen van de meisjes	**0** Ik voel me er toe aangetrokken	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke praatjes vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit meegemaakt
- Een klasgenoot heeft het over piemels	**0** Ik voel me er toe aangetrokken	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke praatjes vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit meegemaakt
- Ik zie een tijdschrift liggen met blote vrouwen en/of mannen	**0** Ik voel me er toe aangetrokken	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zulke plaatjes vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien
- Ik ben verliefd op een heel mooi meisje/jongen	**0** Ik voel me er toe aangetrokken	**0** Ik voel me er prettig bij	**0** Ik vind zo een gevoel vervelend	**0** Ik voel niks	**0** Heb ik nog nooit gezien/gehad

Er zijn nog andere momenten waarbij ik een van de hier boven genoemde gevoelens heb ervaren, namelijk:

……

……

……

……

……

8. Wat zou je graag willen weten/vragen/schrijven over seksualiteit en alle andere onderdelen die aan bod zijn gekomen in de vragen hiervoor?

Geen vraag is te gek of dom! Schrijf hieronder de vragen op die je hebt.

Mogelijk weet jij alles al, vertel dan wat je weet en hoe het komt dat jij zoveel kennis hebt en hoe je dat vindt.

Je kunt hier ook de dingen schrijven die je nog even kwijt wilt.

- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....
- .....
  .....

9. Wie wat waarvoor? Geef antwoord op de volgende vragen.

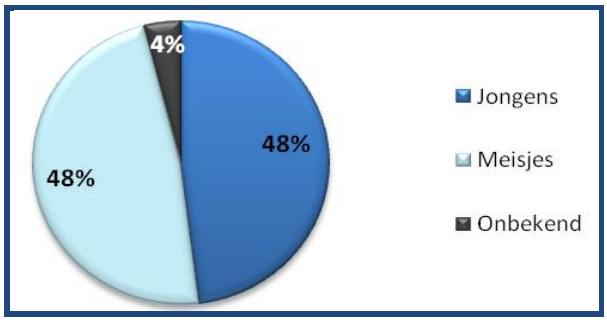
A.	Seksualiteit is * **0** Raar **0** Vies **0** Mooi **0** Goed **0** Slecht	**0** Anders namelijk:.....
B.	Waarvoor is vrijen bedoeld?	
C.	Wie heeft seksualiteit bedacht?	

* Meerdere antwoorden mogelijk.

Heel erg bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

8.2. Antwoorden leerlingen

1. Ik ben: **0** een jongen **0** een meisje



Figuur 1: Aantal deelnemende leerlingen (75 totaal)

3. Probeer antwoord te geven op de volgende vragen.

Wat de leerlingen opschreven is letterlijk geciteerd.

A. Waar komt een baby vandaan, wat is er voor nodig en hoe wordt een kindje geboren? Leg dit uit.

Onbekend

1 Een baby komt uit een vrouw haar vagina. Er is een vrouw en een man voor nodig. De man en de vrouw moeten neuken en dan komt er een kindje.
2 Als een man en een vrouw gaan vrijen, dan gaat de 'penis' in de vagina. Het zaadje komt bij (ik weet niet hoe dat heet) en dan is de vrouw 'bevrucht' en dan komt er een baby.
3 Je moet vrijen en jum voor.

Meisjes

1 nou een baby komt uit de vagina. Je hebt een man en een vrouw er voor nodig, want er zit een zatj in zijn man z'n penis en als die bij die vrouw haar zaatje komt, dan komt er een baby.
2 Een baby wordt geboren bij de moeder. Zoms is er een dokter erbij nodig.
3 Een vrouw en een man gaan vrijen en dan komt de zaadcel bij het eitje van de vrouw en dan komt de baby uit de vagina of met een keizersnee.
4 Een baby komt ui de buik van een moeder. Je hebt nodig een man.
5 De baby komt van en man en een vrouw waarbij de eicel van de man bij de vrouw binnen komt via de vagina. Het gaat naar de baarmoeder van de vrouw en wordt geboren uit de vagina.
6 Er is een man en een vrouw voor nodig, die moeten dan gaan vrijen.
7 Een baby komt uit de baarmoeder van een vrouw. Om een baby te krijgen moet je seksen, dan is de vrouw 9 maanden zwanger en dan mo3t ze bevallen. Om te bevallen moet ze heel hard persen.
8 Uit een vrouw, een man en een vrouw. Meestal in het ziekenhuis uit de vrouws vagina
9 Uit een moeders buik.
10 Als een man en een vrouw het doen. Als en baby klaar is om geboren te worden komt hij/zij uit de vagina van zijn/haar moeder.
11 Uit een buik van een vrouw. Een kindje word geboren in het ziekenhuis of thuis.
12 Een man en een vrouw en ze moeten seks hebben om een baby te krijgen.
13 Man doet zaadlozing veel zaadjes gaan naar eitjes vrouw word bevrucht eitje reip kind groeit in baarmoeder kind word geboren. Zo iets???
14 Het komt ui een vrouw er is daar wel een man voor nodig. Ik weer niet echt hoe het geboren wordt maar (ik weet het niet zeker) het doet pijn?
15 Als een man en een vrouw vrijen kan het zijn dat er een zaadje van de man in een eicel van een vrouw komt de vrouw raakt dan zwanger.
16 Eerst bij een mannelijk geslacht daarna gaat het naar de vrouw via seks dan groeit het eitje wordt het een kindje en dan wordt het geboren na 9 maanden.
17 Je moet vrijen en dan komt het zaadje van een man en dan ontstaad er een baby die langzaam groeit.
18 Uit een vagina. Als je perst komt het kindje eruit.
19 Een baby komt uit een vagina. Om een baby te krijgen, moet je vrijen. De jongen moet sperma hebben en het meisje moet een keer ongesteld zijn, dan pas kun je een baby krijgen.
20 Een baby komt uit de vrouw, kan ik niet uitleggen.
21 De baby komt uit een vagina van een vrouw en er is een zaad van de man nodig voor een baby te maken.
22 Uit de buik van een meisje/vrouw. Eigenlijk uit de vagina. Je word zwanger als de vellen van een vrouw en man in aanraking komen en na 9 maanden (ongeveer) wordt het kindje geboren.

23 Een baby komt uit een zaad van de man, er is seks voor nodig en het komt bij de bevalling uit de vrouw.
24 Een baby komt van een zaadsen en het groeit zich op. Je hebt nodig en penis en vagina en condoom, door de persen.
25 De baby komt uit de buik van een meisje. Je moet persen om de baby eruit te krijgen.
26 De baby komt uit de baarmoeder van de vrouw. Er is een man en een vrouw nodig en een kindje gaat door de vagina van de vrouw naar buiten.
27 Een baby komt uit het lichaam van een vrouw.
28 Een baby komt uit een zaadje en je moet er voor vrijen eb de baby wordt geboren uit de buik van de moeder?
29 Uit de vagina of de buik.
30 Uit de vagina, je moet eerst het hebben gedaan om zwanger te worden en dan als je hoogzwanger bent dan moet je persen voor om de baby er uit te drukken.
31 Uit de vagina en mensen moeten daarvoor vrijen. Sommige worden in het ziekenhuis geboren. De vrouw ligt op een bed en moet persen.
32 Uit je vagina. Seks is er voor nodig. Een man en vrouw.
33 Uit de buik van een vrouw. Seks. Door te bevallen dan voel je de wenen en dan moet je persen.
34 Een baby komt uit de buik van een moeder. Om een baby te krijgen moet je vrijen. Een baby komt ook uit de vagina.
35 Man en een vrouw vrijen, baby wordt ± 9 maanden gedragen. Na ongeveer 9 maand krijgt de vrouw weeën. De baby kan met een keizersnede of natuurlijk worden geboren.
36 Het komt bij een man vandaan, hij heeft een zaadje en als je dan HET gaat doen onveilig gaat die er bij de vrouw in en groeit op in de baarmoeder.

Jongens

1 Een baby komt uit je moeders buik en de baby komt dan uit je buik.
2 Uit een kut. Een condoom. Door te persen.
3 Een kind wordt vaak geboren omdat een man en vrouw samen sexen. Een kindje wordt dan vanzelf weer wolwassen en die zoekt bijv. weer een vrouw op en maakt weer kindjes.
4 Kut\een doktor en persen\ er moeten 2 mensen een jongen en een meisje en dan moet de penis\piemol in de kut\vagina en dan komt de man klaar en dan komt er sperma uit of je adopteert een kind.
5 Uit de baarmoeder van een vrouw. Je hebt er voor nodig een zaad en een eicel. De zaad gaat in de eicel en dan groeit er een baby en als hij klaar is met uitgroeien dan komt hij/zij uit de moeder.
6 Uit de piemel van een man. Je hebt een man en een vrouw nodig. Hoe het gebeurt weet ik niet. En ik ben nooit bij een geboorte geweest dus dat weet ik ook niet.
7 Uit de baar moeder. Een man en een vrouw.
8 Uit de baarmoeder er is zaad voor nodig.
9 Komt van een man en een vrouw en een kind komt uit de vrouw.
10 Je moet sperma hebben om een kind te maken.
11 Het baby komt van een meisje de vagina. Om een baby te krijgen moet je samen naar bet gaan.
12 Uit een vrouws vagina/buik. Zaad van een man zorgt ervoor dat een het kindje wordt geboren na 9 maanden.
13 Een baby komt uit een buik en je moet vrijen en dan ontstaat er een baby.
14 Een man en een vrouw gaan seksen. Dan komt de zaad van de man in een kut en wordt ze zwanger en als ze dan moet bevallen dan pers ze de baby uit de kut.
15 Uit de buik van de vrouw.
16 Een baby komt uit een vagina. Er zijn zaadjes van een man en een vrouw nodig.
17 Er is seks voor nodig en het komt uit een spermazaadje een kindje komt uit de vagina van de vrouw.
18 Weet ik niet.
19 Weet ik niet.

20 Een baby komt uit de moeder. Zatties.
21 Uit de vagina ze moeten vrijen en na 9 maanden komt het kind er uit.
22 De baby komt uit een vagina, ik weet niet hoe die geboren wordt.
23 Een baby komt ui een zaadje van een penis als je gaat vrijen gaat die naar de vagina en dan wort het een baby.
24 Een baby komt uit een vagina Sperma is er voor nodig.
25 Uit de buik Voor de groei van de familie Door te vrijen.
26 Door de eicel van de vrouw die word bevrucht van de man. Die groeit dan is die klaar en kan het eruit.
27 Er is een man voor nodig de vrouw vankt het zat op en de vrouw word zwanger en het kind komt uit de fachina\buik kerzersnee.
28 Een baby komt uit de vagina en die word gemaakt doordat een man en een vrouw vrijen.
29 Een baby komt uit de buik van de moeder Maar eerst moeten de mensen vrijen dan komt er een zaadje bij de vrouw terecht en gebeurd er van alles. Na 9 maanden kan het kind worden geboren. Of het kind komt uit een vagina of een keizersnee.
30 Een man en een vrouw. Door te vrijen.
31 Een man en een vrouw zitten te neuken en dan komt er een zaadje van de man bij een eitje van de vrouw en dan komt er een baby.
32 Als volwassen seks hebben komt een zaadje bij een eitje en dan komt er soms een baby
33 Uit een baarmoeder van een vrouw Vrijen.
34 Uit een vagina en dat komt doordat er sperma bij de eitjes komen.
35 Door een man en een vrouw samen in bed te gaan en iets vies te doen.
36 Van de buik. Een piemel en een kut en die gaan in elkaar.

B. Leg uit wat er gebeurt met het lichaam van een meisje en een jongen in de puberteit.

	Onbekend	Weet het niet
1		X
2		X
3	Als je een meisje bent, wordt je ongesteld en gaan de jongen en meisje een grote mond geven tegen de ouders	

Meisjes

1 Je verandert, je krijgt 'haar', meisjes worden ongesteld, en het lichaam verandert. Je krijgt een andere vorming.
2 Een meisje krijgt vormen en een jongen weet ik niet.
3 De hormonen gaan zich ontwikkelen.
4 Een meisje word ongesteld.
5 De meisjes krijgen borsten okselhaar en schaamhaar. En ze worden ongesteld. De jongens krijgen baard in de keel.
6 Borsten groeien, een baard in de keel en bij beide schaamhaar (bij jongen balhaar). Meisjes worden ongesteld en sommige jongens krijgen al een lichte snor.
7 De meisjes krijgen borsten en worden ongesteld, kan ook eerder zijn.
8 Het lichaam wordt groter en volwassener en dan komen er hormonen in het lichaam.
9 Meisjes en jongens krijgen schaamhaar en meisje krijgt borsten en bij een jongen groeit zijn ding.
10 Het lichaam en de geest word volwassen.
11 Meisjes krijgen tieten, schaamhaar, puisten en worden ongesteld. Jongens krijgen schaamhaar en puisten.
12 Een meisje krijgt eerst vorsten en ze wordt ongestelt. En jongens krijgen een natte droom als de zaden eruit willen als je geen vriendin heb om te kunnen vrijen.
13 Een meisje krijgt borsten en schaamhaar, een jongen alleen schaamhaar.
14 Je cellen gaan zich ontwikkelen en je word ongesteld (meisje) ej krijgt haar (okselhaar,

[60]

schaamhaar etc.). Bij een jongen hetzelfde behalve dat ongesteld zijn. En bij de meisjes worden je borsten groter.

15 Meisjes krijgen tieten en haar op hun vagina en een jongen krijgt een grotere piemel en okselhaar dat krijgen mensen ook.

16 Een meisje: word ongesteld en haar borsten gaan groeien.
Een jongen: /

17 Een meisje krijgt borsten, schaamhaar en word ongesteld. Een jonge krijgt een zware stem en schaamhaar, en krijgt sperma.

18 Je krijgt haar, borsten en je krijgt menstruatie.

19 Bij een meisje krijg je borsten word je ongesteld en puistjes. Jongens krijgen ook puisjes en gaan steeds meer naar borsten kijken enzo.

20 Dan krijgt een meisje borsten en kan menstruatie verwachten en een jonge kan dan kinderen maken met een meisje die een menstruatie heeft.

21 Je borsten beginnen te groeien, je raakt ongesteld en je stem verandert.

22 Meisjes krijgen borsten enzo en jongens veel haar (overal ie!!!)

23 Meisje: menstruatie.

24 Er gebeurt iets met de hormonen en alles gaat groeien en je reageert anders op dingen.

25 Een meisje word ongesteld.

26 Meisje: borsten krijgen, ongesteld worden, okselhaar.
Jongen: zweten groeispeurt stijve krijgen.

27 Het verandert.

28 Een meisje krijgt borsten en wordt ongesteld. Een jongen krijgt volgens mij zaadlozing.

29 Je krijgt schaamhaar, okselhaar een grote piemel of grote boobz.

30 Een meisje word ongesteld en krijgt borsten. Een jongen krijgt een zaadlozing.

31 Bij een meisje wordt je ongesteld en krijg je puisten. Bij een jongen ook (de puisten) van een jongen weet ik niks meer.

32 Als je verliefd bent in de puberteit dan wilt je lichaam die van die jongen aanraken.

33 Met het lichaam van het meisje. Je krijgt borsten en schaamhaar. Ook word je ongesteld. Met een jongen die krijgen baard in de keel. En ook natte droom.

34 Het wordt volwassen en dan gebeuren er rare dingen.

35 Nou meisje krijg borsten en haar bij de vagina en onder je oksels jongens krijgen een stijve piemel en haar bij oksels en penis en sperma en een natte droom.

36 Je word ongesteld=vrouw=borsten gaan groeien sago
Jongen = sperma lekken

Jongens

1 Alles word groter en ouder.

2 Dan rijg de jongen schaamhaar en de meisje borsten.

3 Je lichaam veranderd helemaal je krijgt o.a. schaamhaar.

4 Vaak krijg je dikkere tieten en puistjes je krijgt meer schaamhaar en jongen vaak een baard in de keel meisjes raken ongesteld en jongen krijgen een natte droom.

5 Meisjes schaamhaar grote tieten en ze worden ongesteld. Jongens natte droom schaamhaar grote penis sperma.

6 Een meisje word soms ongesteld en een jongen weet ik niet.

7 De borsten van een meisje groeien de piemel van een jongen groeit de geslachtsdelen worden behaard.

8 Het meisje kan bevrucht worden en de jongen kan bevruchten.

9 Meisjes krijgen borsten en jongens krijgen haar.

10 X

11 Als je ouder begint te worden beginnen je lichaamsdelen te groeien.

12 Groeien stemverandering haar op de penis/vagina hormonen groeien.

13 Je krijgt puisten en schaamhaar.

14 Een meisje wordt ongesteld en een jongen krijgt puisten..

15 Het wordt groter.
16 Ze groeien en bij de jongens veranderd de stem en een meisje word ongesteld.
17 De borsten van een meisje worden groter. Je krijgt puistjes en je denkt meer aan seks en je denkt meer aan seks. Je krijgt schaamhaar.
18 X
19 Ik denk dat ze grotere borsten en grotere piemels.
20 X
21 De meisje krijgt okselhaar schaam haar en bloed een jongen sperma okselhaar en schaam haar.
22 Een jongen krijgt een zware stem een harige penis en een grotere penis een meisje krijgt borsten en ook haar bij haar vagina.
23 Een jongen krijgt schaamhaar en wortd brutaler en een meisje wortd ongestelt.
24 Een meisje krijgt borsten en word ongesteld en een jongen krijgt een grotere lul.
25 Nou de jongen krijgt op sommigen plekken meer haar dan normaal en hij krijgt sperma een meisje krijgt borsten en word ongesteld.
26 Baard in de keel je krijgt interesse in meisjes en sex.
27 Er groeit meer haar en dingen groeien.
28 Dan krijgen ze de baart in de keel en meisjes krijgen dikkere tieten.
29 Er groeit haar op plekken waar eerst geen haar zat, en je gaat je anders gedragen.
30 X
31 Meisjes weet ik niet. jongen: schaamhaar, baard in de keel.
32 Je krijgt misschien hormonen en je lichaam verandert.
34 Een jongen krijgt haar bij de penis.
35 Dat weet ik alleen van de jongens ze krijgen een natte droom.
36 Ze krijgen schaamhaar en tieten. Puisten en stuife lul.

C. Wat is een condoom?

Onbekend

1 Wat je om je lul omdat.
2 Een soort zakje dat je om je piemel kunt doen als je aan het vrijen bent al je je geen baby wilt.
3 Een extra piemol.

Meisjes

1 Een ‘omhusel’ voor de penis, tegen zwangerschap en soa’s bij het vrijen.
2 Een ding dat om de penis gaat als je vrijt.
3 Ding dat om de lul moet om soa te voorkomen tijdens seks.
4 Een soort hoesje voor een penis om seks te hebben zonder zwanger te zijn.
5 Dat doen jongens om hun penis om het veilig te doen.
6 Een zakje voor om de penis voor bij het sexen.
7 X
8 Iets waardoor je geen kinderen of ziektes krijgt als je sext.
9 Een condoom is voor meisjes die ongesteld zijn.
10 Een zakje dat men om de penis doet zodat de vrouw niet zwanger wordt.
11 Dan krijg je meestal een kind van iemand die je niet kent.
12 Ik kan het niet echt uitleggen.
13 Voor veilige seks.
14 Bescherming voor als je seks wilt.
15 Een rubber iets dat je om je piemel moet doen voor veilige seks.
16 Een condoom is iets wat mannen om hun geslachtsdeel kunnen doen en als ze het dan met iemand doen word die niet zwanger.
17 Een condoom moet je om je penis doen dat houd de sperma tegen dan kan je seks hebben

zonder zwanger te worden.
18 Een rubber ding dat een man om zijn lul om doet zodat de vrouw niet zwanger raakt.
19 Een condoom is een ding die je om een mannelijke geslachtsdeelte doet om de vrouw niet zwanger te laten worden.
20 Een ding waar je veilig seks kan hebben.
21 Iets dan je kan gebruiken om niet te raken bij het vrijen.
22 Dan kunnen man en vrouw toch vrijen zonder zaadjes 'over te brengen'.
23 Bescherming tegen zwanger worden.
24 Als je seks hebt en je wilt geen kinderen krijgen moet de man die om zijn penis doen.
25 Dat doet een man om zijn piemel om te vrijen.
26 Dat gebruik je als je wilt vrijen maar geen kinderen wil krijgen.
27 X
28 Het zorgt ervoor dat je kinderen kan krijgen.
29 Dat is plastic zakje speciaal voor piemels voor seks als je geen baby wilt maar geil bent.
30 Een voorbehoedsmiddel om te zorgen dat je geen kinderen krijgt.
31 Ik kan het niet goed uitleggen.
32 Een condoom is een soort plastic ding dat je om de lul doet.
33 Een condoom is een hoesje voor om de penis om geen kinderen te krijgen.
34 Dat gebruik je als je seks wil hebben en geen baby wil krijgen.
35 Een wit lang ding het lijkt wel sok en dat gebruik je om geen kinderen te krijgen omdat mensen vinden dat het lekker voelt.
36 Een zak voor je piemel, al je het veilig wil doen dus zonder dat er iemand zwanger word.

Jongens

1 X
2 Een condoom is als je verliefd bent.
3 Een rubberen ding.
4 Dat is een soort ballon die je om je piemel doet als je gaat sexen de zaadjes komen daar dan in.
5 Een soort ballon die je om je piemel doet om geen kind te krijgen.
6 Iets wat om de penis gaat voor de veiligheid met het seksen.
7 Een zakje die de man om zijn piemel doet als hij gaat neuken.
8 Iets wat je om je penis doet.
9 Een hulpmiddel om een kind te voorkomen.
10 Condoom gebruiken ze om geen kinderen te maken maar ze kunnen nog vreien.
11 Ik weet wel hoe het er uit ziet maar ik weer niet wat het is.
12 Een zakje die een man gebruikt dat de vrouw niet zwanger wordt tijdens het vrijen.
13 Een condoom is een rond ding dat je om je penis doet.
14 Iets wat men om z'n pik doet zodat de vrouw niet zwanger raakt.
15 Zo'n ding ding die je nodig hebt bij sex.
16 Een soort rubber zakje waar een man zijn penis in moet doen en krijgen ze geen kind.
17 Een soort rubber ding dat zorgt dat je geen kinderen krijgt.
18 X
19 Dat is een soort ballon da doe je om je lul als je neuk dan wordt je niet zwanger.
20 Een zaatopvagner.
21 Een zakje voor als je geen kindje wilt voor de zaatjes.
22 Het vangt de zaadjes op bij het vrijen.
23 Iets waarmee je veilig vrijt.
24 Een rubere hoesje voor je lul.
25 Dat is een soort ballon dat is een soort schild voor je penis dan kan je niet ziek worden.
26 Een zakje om als je vrijt dat de vrouw niet zwaner word.
27 Een ding dat een jongen gebruikt om een meisje niet zwanger te maken.
28 Een rubertje wat je om je penis moet doen.
29 Een condoom is een zakje dat je beschermt tegen bijvoorbeeld een soa.

30 Condoom is… X
31 Een stukje plastic wat je om je penus doet om geen baby te krijgen en wel te neuken.
32 Een soort ballontje wat je om de penis doet. En dan kun je veilig vrijen en zonder kinderen te krijgen.
33 Een voorbehoedsmiddel.
34 Dat is een plastic zakje wat je om je penis doet.
35 Dat je om je piemel doet.
36 Een condoom is wat een jongen om ze lul doet als ze neuken zodat ze niet zwanger word.

[64]

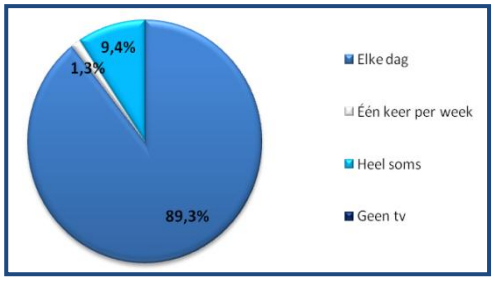
D. Wat is een zaadlozing?

	Meisjes	*Jongens*	*Onbekend*
Zoveel wisten het niet →	23	20	3
	Ik weet niet zeker maar dat geen baby's kunt krijgen of je zaad naar de vrouw gaat.	Wit spul	
	Dat zijn zaadjes van een man die nodig zijn om kinderen te krijgen.	Dat is een natte droom, je zaadjes ontwikkelen zich dan.	
	Dan verliest hij zijn zaadjes.	Dat er sperma uit een man zijn penis komt.	
	Dat je als jongen zaad vrijlaat of tijdens het vrijen.	Dat er allemaal sperma door je piemol vrij komt en er uitgaat..	
	Waardoor een kind word geboren.	Dat het zaad er in het ziekenhuis word uitgehaald.	
	Waar een man zijn zaadjes naar de vrouw brengt via seks zonder condoom.	Dat er zaat van een man ziet en dat is sperma.	
	Dat je je sperma gaat brengen bij een soort bank en dan vrouwen die een kind willen en geen man hebben in kunnen spuiten ofzo en dan zwanger raken.	Als een jongen in de puberteit zit en als ze over seks ofzo Dan hebben ze ochtends zaad in hun broek?	
	Dat is sperma volgens mij.	Sperma	
	Ik weet wat het is, maar kan het niet uitleggen.	Dat is als de man in de vagina zit dan komt er sperma uit.	
	Dat de zaad bij de vrouw komt?	Dat is dat je sperma verliest.	
	De zaadjes van man maken eitjes van vrouw vruchtbaar.	Als je gaat vrijen gaat de zaden in de vagina.	
	Ik weet niet zeker, maar een natte droom	Dat is het eerst zaat van een man.	
	De zaden bij een man komen vrij. Een vrouw kan bevrucht raken.	Een zaadlozing is als een man klaar komt en dan komt er sperma.	
		Dat de zaadjes bij de vrouw terecht komen.	
		Weet niet hoe je moet uitleggen.	
		Dat is sperma.	

E. Wat is menstruatie?

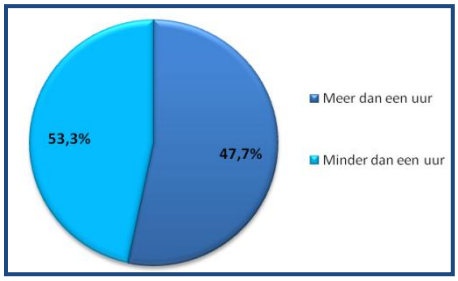
	Meisjes	*Jongens*	*Onbekend*
Zoveel wisten het niet →	22	31	3
	Ongesteld zijn	Ongesteld zijn	
	Ongesteld zijn, je verliest bloed.	Jezelf aftrekken of vingeren.	
	Dat meisjes ongesteld worden.	Jezelf een pleziertje geven.	
	Puberteit alleen dan met een ander woord.	Ongesteldheid	
	Een meisje plast dan bloed en kan kinderen krijgen.	Dat is dat een vrouw/meisje bloedt uit haar geslachtsdeel.	
	Iets met zwangerpijn of zo iets?		
	Menstruatie is ongesteld. Elk maand gaat een eitje kapot en dan krijg je bloed uit je vagina.		
	Dat je bloed krijgt.		
	Ongesteld zijn		
	Ongesteld zijn		
	Ongesteld zijn		
	Ongesteld zijn er komt bloed uit de vagina.		
	Een bepaalde tijd in de maand dat bloed uit je vagina komt.		
	Een soort ongestelt enzo.		

A. Hoe vaak kijk jij tv?



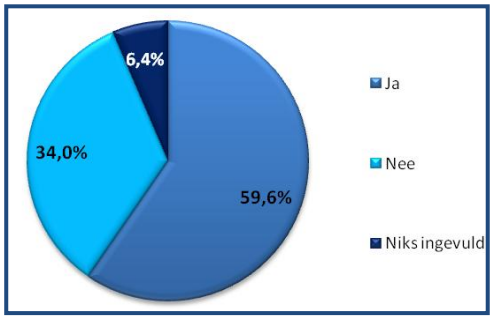
Figuur 2: Televisiegebruik.

B. Hoe lang kijk je tv?



Figuur 3: Televisiegebruik.

C. Ik heb een eigen tv



Figuur 3: Eigen televisie (Aan totaal 47 leerlingen gevraagd).

D. Naar welke programma's kijk jij? *Meerdere antwoorden mogelijk*

Journaal	41,3%
Jeugdjournaal	64,0%
Klokhuis	44,0%
Goede tijden slechte tijden	33,3%
Spangas	42,7%
Muziekclips	54,7%

Figuur 4: Programma's. Procenten van het totaal, totaal 75.

Ik kijk ook nog naar....

Anna Zoekt (1X)
Disney XD (7X)
Disney Channel (4X)
Comedy (1X)
Tekenfilms(2X)
Xol (1X)
Feuten (1X)
Nickelodeon (14X)
Cartoons (1X)
Rtl4 (3X)
Rtl5 (1X)
SBS6 (1X)
Turkse series (1X)

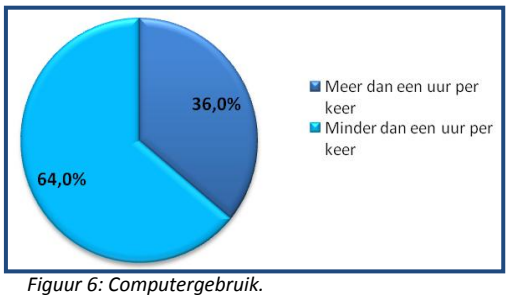
Echte meisjes op zoek naar zichzelf (2X)
Comedy Central (2X)
Glee (1X)
Amerika's next topmodel (1X)
Discovery Channel (2X)
Annimal plannet (1X)
The voice of holland (1X)
13th street (1X)
Het huis Anubis (1X)
The suit live on deck (1X)
Films (1X)
Flodder (1X)
Voetbal (2X)

Zack en Cody (3X)
Akward (1X)
Sponebob (1X)
National geographic (1X)
Zang/dans talentenjachten (1X)
DX (1X)
Sport1 (1X)
Eredivisie live (1X)
Moordvrouw (1X)
Flikken Maastricht (1X)
Vrij land (3X)
Rtl7 (1X)
NCIS (1X)

Cartoon Network (1X)
Zaplive (1X)
Dodelijkste 60 (1X)

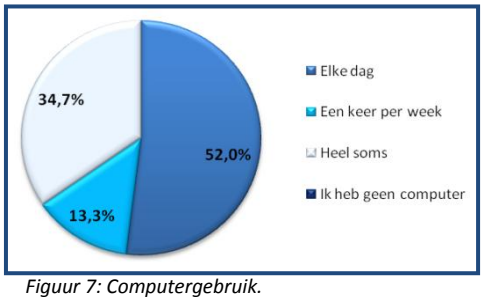
Figuur 5: Andere programma's.

E. Hoe vaak computer jij?



Figuur 6: Computergebruik.

F. Hoe lang computer je?



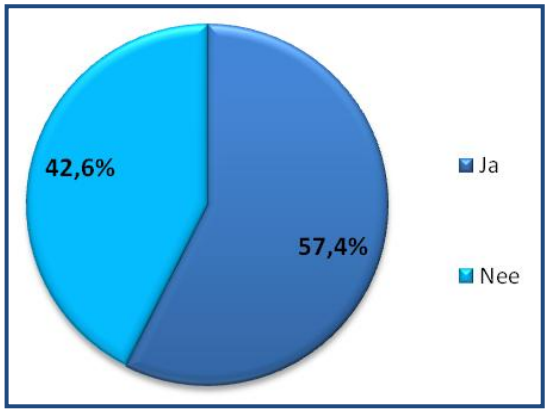
Figuur 7: Computergebruik.

G. Wat doe je op de computer?

Huiswerk	44,0%	**Anders**
Chatten	73,3%	Foto's kijken (1X)
Spelletjes	77,3%	Shoppen (1X)
Hyves	4,0%	Youtube (2X)
Muziek luisteren	4,0%	Mailen (2X)
Film kijken	4,0%	Radiozender (2X)
Overigen	16,0%	Twitter (2X)
		Habbo (2X)

Figuur 8 en 9: Computergebruik. De leerlingen gaven meerdere antwoorden. De percentages zijn berekend op het totaal aantal leerlingen: 75.

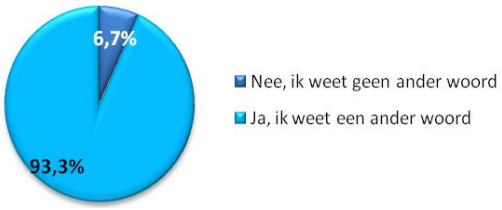
H. Ik heb een eigen computer met internet.



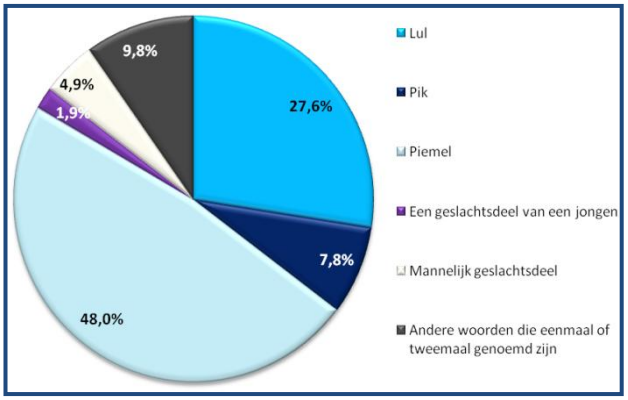
Figuur 10: Eigen computer met internet (aan totaal 47 leerlingen gevraagd).

4. Weet jij een ander woord voor..

Penis



De woorden die eenmaal of tweemaal genoemd zijn: Piemel van een jongen, plasser, zak, geslachtsdeel, worst, de ballen en pik van de mannen, uitlaat, het kruis van een jongen, kruis en een ding waaruit je plast.

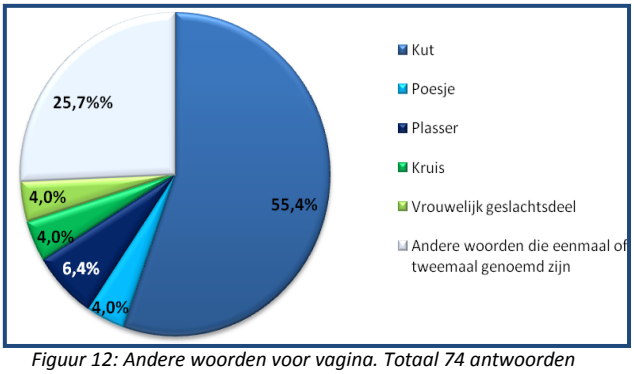


Figuur 11: Andere woorden voor penis. Totaal 102 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Vagina

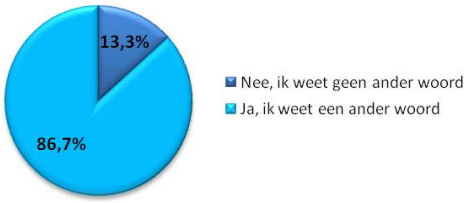


De woorden die eenmaal of tweemaal genoemd zijn: dat is fleut van een vrouw waar plas uit komt, mats, gat, kontgat, ja daar begint de menstruatie, tieten, borsten, pini, daar komt bij vrouwen plas uit, plasser vrouw , vrouwelijk lichaamsdeel, poenani, spleet, kruisje van een meisje en geslachtsdeel van een meisje.

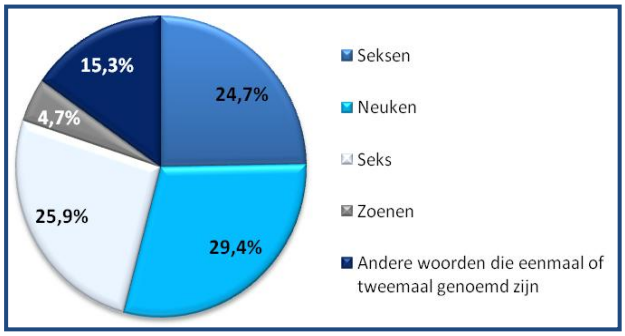


Figuur 12: Andere woorden voor vagina. Totaal 74 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Vrijen

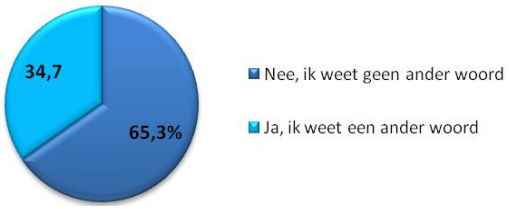


Woorden die eenmaal of tweemaal genoemd zijn: over je kut, bekken, kussen, gewoon samen in bed, meer dan zoenen en knuffelen, seks hebben, het doen, je verliefd bent, om kinderen te maken, dat ze zoenen en kroelen met elkaar, smacken, batsen in bed en tongen en zoenen.

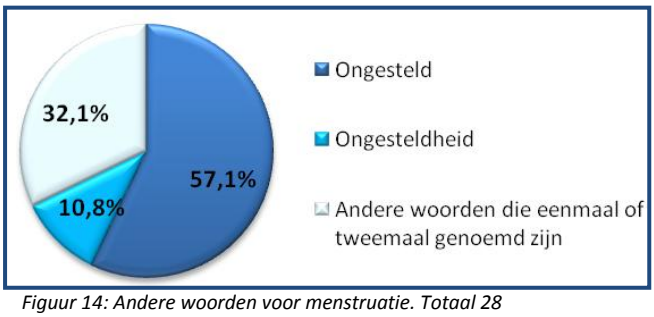


Figuur 13: Andere woorden voor vrijen. Totaal 85 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Menstruatie

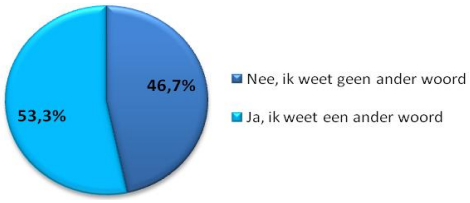


Woorden die eenmaal of tweemaal genoemd zijn: paga, vingeren, rukken, in de tomatensoep, aftrekken, klaarkomen, een beetje bloed verliezen en puberteit.

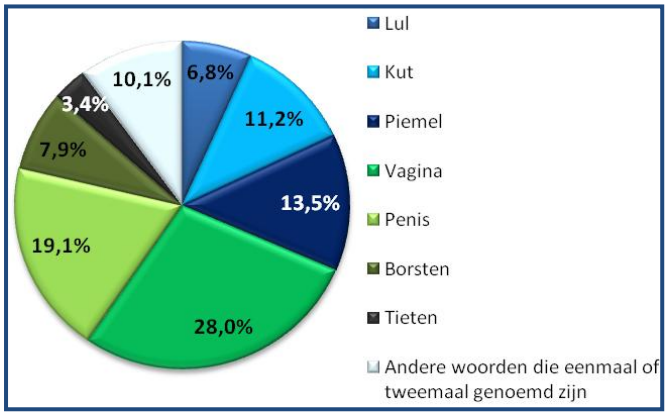


Figuur 14: Andere woorden voor menstruatie. Totaal 28 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Geslachtsdelen

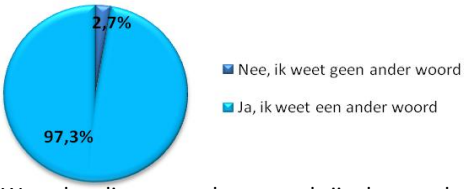


Woorden die eenmaal of tweemaal genoemd zijn: pik, bij een jongen of een meisje de delen, wat in je lichaam zit, wat je ben jongen of meisje, ballen, man/vrouw kenmerk, lichamelijke delen en niet om uit te leggen.

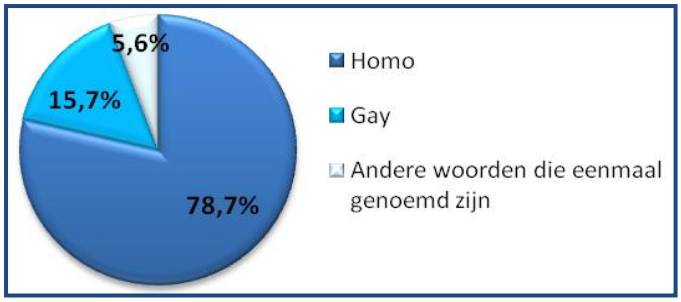


Figuur 15: Andere woorden voor geslachtsdelen. Totaal 89 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Een jongen die op jongens valt

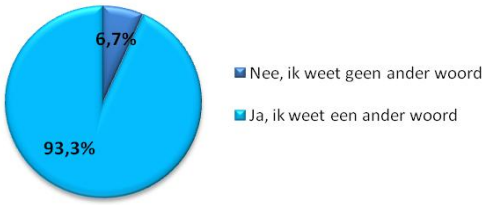


Woorden die eenmaal genoemd zijn: homoseksueel, bi, hetero, homoseksualiteit en homofiel.

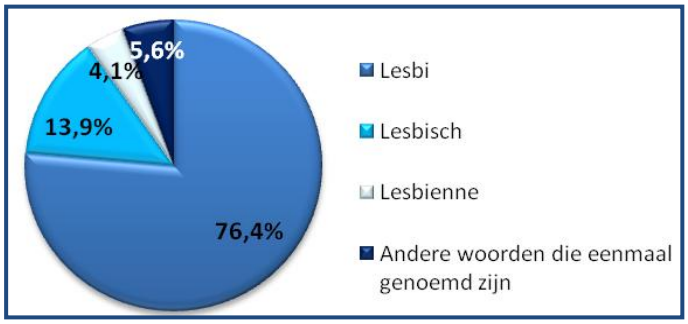


Figuur 16: Andere woorden voor een jongen die op een jongen valt. Totaal 89 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Een meisje dat op een meisje valt



Woorden die eenmaal genoemd zijn: homo, lesbifiel, lesbo en bi.



Figuur 17: Andere woorden voor een meisje dat op een meisje valt. Totaal 72 antwoorden waarvan dit de percentages zijn.

Ik praat met klasgenootjes wel eens over… Woorden die de leerlingen zelf bedachten.

Man	1	Soms maken we er	1	Vagina	1	Smacken	1
Vrouw	1	Soms met vriendin	1	Vrijen	4	Puberteit	2
Aftrekken	1	Het doen	1	Sexen	1	Borsten	2
Ballen	1	Aanranding	1	Zoenen	6	Schaamha	1
Stijve lul	1	Soms zeggen mens	1	Penis	1	Pik	1
Kontgat	1	Ongesteldheid	4	Tongen	4	Bekken	1
Piemel	2	Dat ik tegen de deu	1	Sperma	1	Kussen	1
Menstruatie	3	Teveel ovt is bijvoc	1	Vingeren	2	Verliefd	1
Neuken	7	In bed liggen	1	Hoer	1	Pijpen	1
Seks	6	Tieten	2	Slet	1		
Homo	12	Scharen	1	Trio	1		
Lesbie	7	Piemellikker	1	Porno	1		
Lul	9	Fokker/fokken	2	Pagga	3		
Kut	9	Condoom	1	Kruis	1		
Poepstamper	1	Kloten	1				

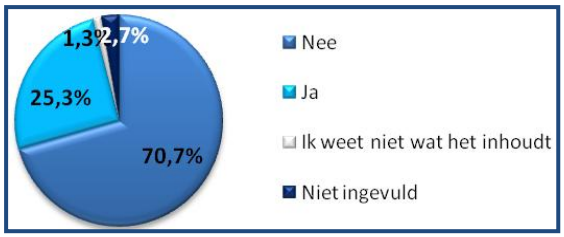
Opmerkingen

- Ik praat er liever niet over.
- Niks want ik praat er toch niet over.
- Ik vind het niet erg prettig om het over dit onderwerp te hebben.
- Het is eigenlijk bedoeld om kinderen te maken. Maar steeds meer mensen doen het voor de lol vooral jongeren tussen de 14 en 21.
- Ik gebruik eigenlijk niet dat soort woorden.
- Soms zeggen mensen iets over een dildo. Ik weet niet wat een dildo is.
- Raar, vooral nu dat je het moet uitleggen.
- Dat ik tegen de deur aan gebotst ben en dat ik pijn heb bij mijn borsten :(
- Weet niet wat menstruatie is en een jonge die op school heeft gezet zegt altijd zal ik je vingeren en ze vinden dat je op mijn leeftijd al gevingerd moet hebben en daar ben ik het helemaal niet mee eens.
- Gekke vragen.
- Dat het goed is anders komen er geen mensen bij.
- Dat ik het normaal vind.
- Ik weet niet wat menstruatie is.
- Ik vind dit raar.
- Ik vind de termen handig.
- Het wort ook in de klas genoemd de dingen van hierboven.
- Dat seksualiteit normaal is.
- Het is normaal.
- Ik vind dit een beetje vies (niet rot bedoelt).

Figuur 18: Wat heb jij meegemaakt/gedaan/doe je?

5. Wat heb jij meegemaakt/gedaan/doe je?

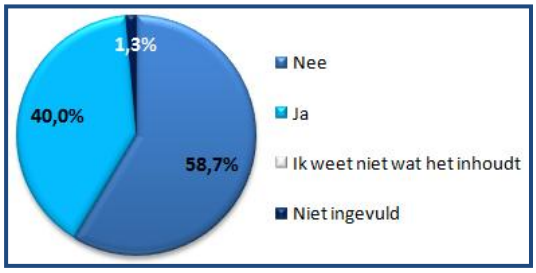
a. Er is wel eens naar mij gefloten op straat



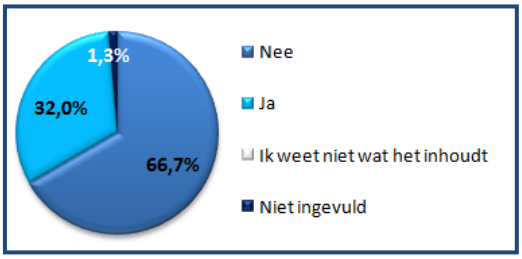
b. Ik ben wel eens voor verkering gevraagd



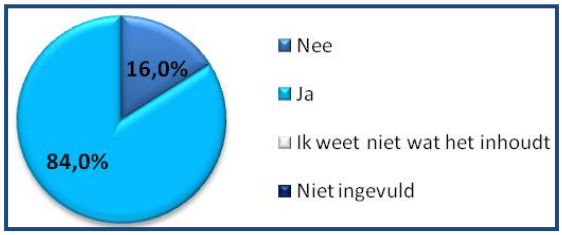
c. Ik heb wel eens verkering gevraagd



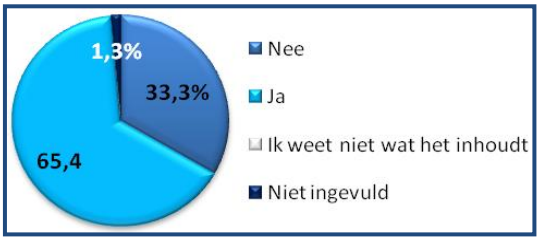
d. Ik heb wel eens een liefdesbrief verstuurd/gegeven



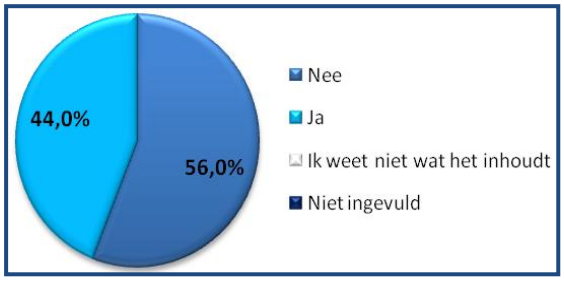
e. Ik ben verliefd (geweest)



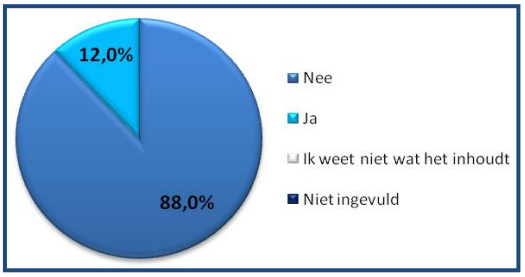
f. Ik heb verkering (gehad)



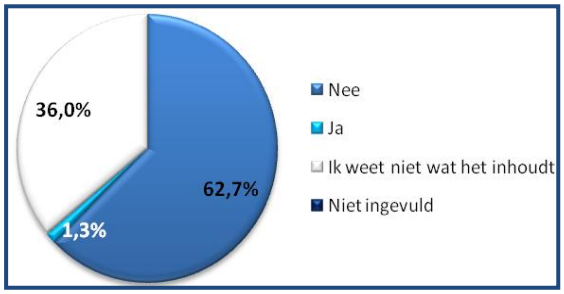
g. Ik heb gezoend



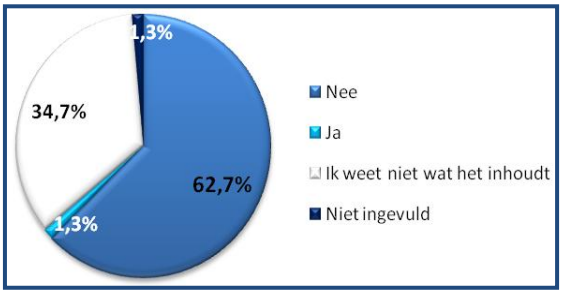
h. Ik heb getongzoend



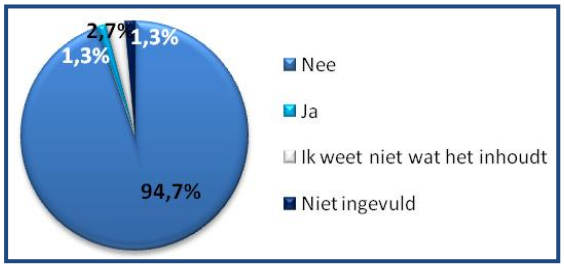
i. Ik heb gestreeld



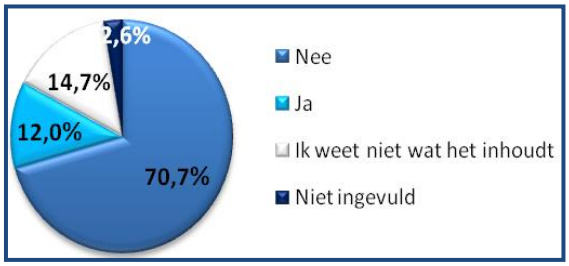
j. Ik ben gestreeld



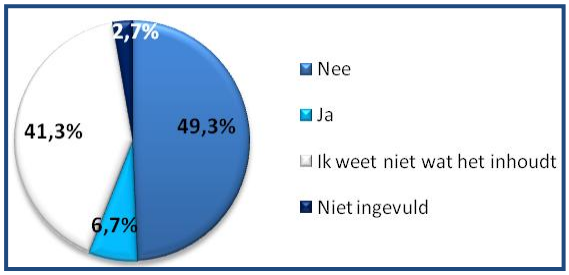
k. Ik heb gevreeën



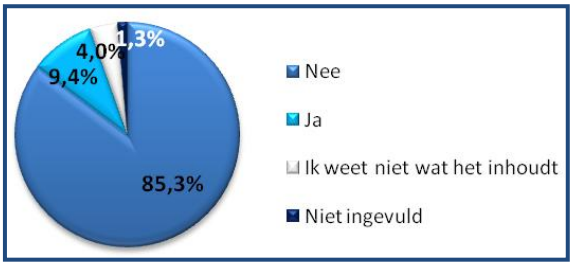
l. Ik heb geschuurd



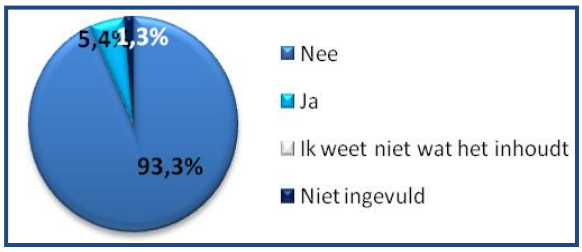
m. Ik heb mijzelf bevredigd



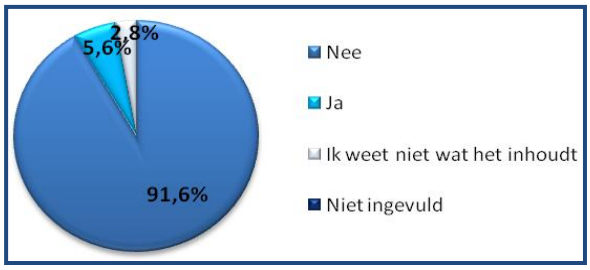
n. Ik heb eens verkering gehad met een jongen/meisje die meer wilde dan alleen mijn hand vast houden, terwijl ik dit niet wilde



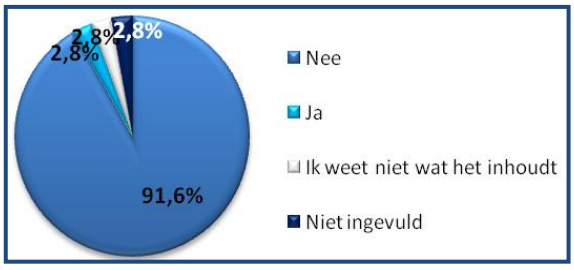
o. Bij mij is er wel eens iets gedaan op seksueel gebied wat ik eigenlijk niet fijn vond



p. Ik ben een jongen en ik denk dat ik voor jongens meer gevoelens heb dan voor meisjes



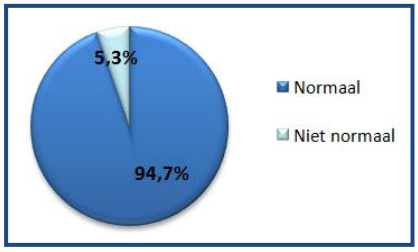
q. Ik ben een meisje en ik denk dat ik voor meisjes meer gevoelens heb dan voor jongens



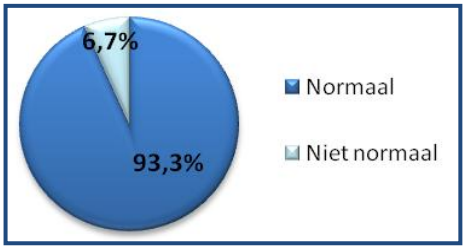
6. Wat vind jij normaal?

Figuur 19: Wat vind jij normaal?

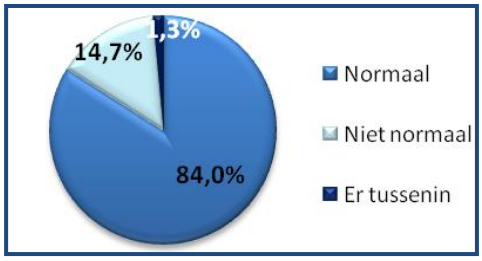
a. Verliefd zijn



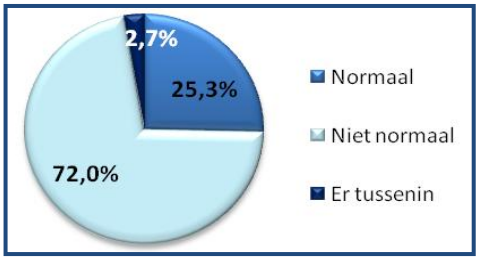
b. Verkering hebben



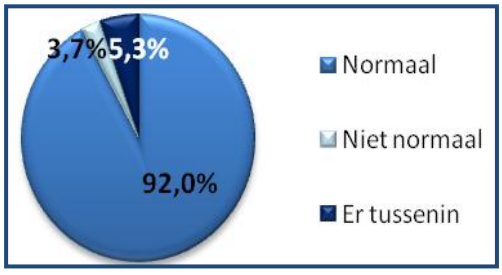
c. Zoenen



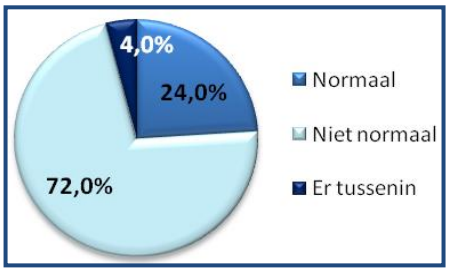
d. Vrijen



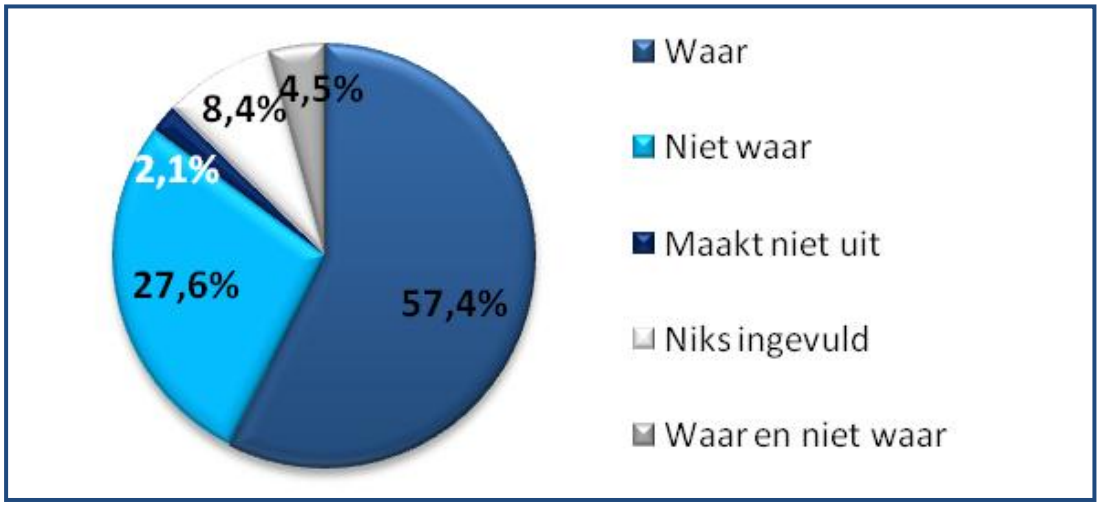
e. Naar muziekclips kijken



f. Bikini of naaktposter in je slaapkamer hebben



g. Ik vind dat er in groep 8 seksuele voorlichting gegeven moet worden (aan totaal 47 leerlingen gevraagd)



Figuur 20: Uitleg van de leerlingen.

Waarom is iets dan normaal of niet normaal? De leerlingen noemde het volgende:

Verliefd zijn ***Redenen bij normaal***	**Verkering hebben** ***Redenen bij normaal***
- Dat hoort erbij - Dat hoord op deze leeftijd - Omdat mijn vader en moeder dat ook zijn en ik ben het wel gewent dat mensen verlievd zijn - Omdat iedereen wel verliefd wordt - Het is gewoon normaal - Als je iemand leuk vind is dat gewoon zo - Omdat het gewoon zo is - Het hoort zo als je verliefd bend mag je het gerust tonen - Mijn vader en moeder zijn ook verlieft waarom dan niet als je wat jonger bent - Verliefd kan je niet zomaar niet meer zijn - Ik vind het wel passe bij mijn leeftijd - Iedereen kan wel eens verliefd zijn - Heel veel mensen zijn verliefd - Je mag blij zijn dat je van iemand houdt - De puberdijd begind nu dus ik vindt het normaal - Want we zijn al 11, 12 of 13 - Ze moeten het zelf weten vind ik - Dat hoort er gewoon bij - Daar kun je niks aan doen - Iedereen is wel eens verliefd en dan maakt leeftijd niet uit - Dan is er toch niks aan de hand - Nou als je verliefd bent dan overkomt dat je gewoon - Dat zijn gevoelens die je mag uiten - Het is geen misdaad - Omdat dat bij de leeftijd hoort - Dat gaat vanzelf - Omdat verliefd zijn normaal is - Ja want als je iemand leuk vind is dat normaal - Ik vind het normaal omdat als je echt verlieft bent dan ga je dingen doen dat je nooit doet - Omdat iedereen verliefd kan zijn of worden - Ik vind het normaal omdat het eigenlijk heel schattig is als mensen verliefd zijn en iedereen word wel eens verliefd. - Het is niet erg ofz - Dat is normaal omdat het gewoon bij het leven hoort - Als mensen elkaar leuk vinden, dan kan dat - Iedereen is wel eens verliefd - Anders krijg je geen vrouw - Iedereen vindt toch wel iemand leuk - Ik vind het normaal omdat van verkering ook kan gaan trouwen - Verliefd zijn is normaal anders krijg je nooit verkering - Want als je kinderen willen moet ook verlieft zijn de je ma - Omdat het normaal is vind ik iedereen is wel eens verliefd - Dat hoord gewoon bij het leven - Als je verliefd bent is dat juist leuk - Omdat iedereen verliefd is en dat is normaal - Verliefd zijn is…. - Dat kun je niet bepalen - Iedereen kan toch verliefd worden - Iedereen is dat - Dat hoort gewoon bij het leven - Het mag gewoon - Omdat er niets vies wordt gedaan - Dat is gwn normaal - Hoort bij het leven - Want dat gebeurt nou eenmaal en je bent het of je bent het niet, heel normaal dus! - Iedereen is wel eens verliefd - Omdat zo is - Ik ben het namelijk ook en iedereen vind het normaal - Uhm.. Ze zijn oud genoeg - Nou het is niet verkeerd - Iedereen is wel verliefd - Hoort erbij	- Dat hoort erbij - Dat hoord op deze leeftijd - Ben het wel gewent - Want dat hoort zo - Dat krijg je later ook - Het is ook gewoon normaal - Als je iemand leuk vind is dat gewoon zo - Oudere mensen hebben ook verkering en die krijgen ook weer kinderen dus is het niet erg - Heel normaal vind ik hoor als jij en ik verliefd op elkaar waren er is niks mis mee - Mijn vader en moeder zijn ook verlieft waarom dan niet als je wat jonger bent - Als je echt van iemand houdt dan wil je natuurlijk ook weten of hij/zij ook van jou houdt. - Ik vind het wel passen bij mijn leeftijd - Niet altijd hoor. Niet elke dag een andere hebben - Ik vind het normaal omdat als je op iemand bent en diegene ook op jou - Veel liefde - De puberteit begind nu dus ik vindt het normaal - Want we zijn al 11, 12 of 13 - Ze moeten het zelf weten - Ook normaal - Heel veel kinderen die ik ken hebben verkering - Als je iemand heel leuk vindt en het is wederzijts dan kan het - Dan is er toch niets aan de hand - Ja hoor - Leuk - Ja omdat ik dat ook heb - Als je dat zelf wil - Verkering hebben is normaal - Als je verkering hebt hoef je niet gelijk vieze dingen of zo te doen - Ik vin het normaal omdat je als je verkering hebt ben je echt verlieft - Als je nou van iemand houd - Ik weet niet waarom ik het normaal vind - Dat maakt niet uit laat ze als ze zijn - Ik vind het normaal omdat het gewoon betekend dat ze elkaar lief vinden - Als mensen elkaar leuk vinden dan kan dat - Als je elkaar leuk vind mag dat best - Het hoort erbij - Hoort erbij - Het hoeft helemaal niet want je kunt net zo goed trouwen - Ook normaal ik kan niet uitleggen - Dat is normaal als je verliefd op elkaar bent - Ik vind het normaal omdat ze heel erg verlieft zijn op elkaar en dan mag je best verkering hebben - Als je iemand echt leuk vind en hij jou ook vind ik dat, dat mag - Als de ander jou ook leuk vind dan is dat nog leuker - Omdat het normaal is - Het is lievde - Iedereen kan toch verliefd worden - Iedereen - Het is leuk en je bent in die tijd blij - Ik weet niet waarom niet dat is tog leuk voor hem / haar - Omdat ze dan van elkaar houden - Ja omdat dat niet veel met seksualiteit te maken heeft - Hoort erbij - Dat vind ik normaal wan als je verkering hebt is dat alleen maar leuk (meestal) - Omdat zo is - Je mag best wel een vriendje - Ze zijn oud genoeg - Dat doet iedereen - Gewoon het is normaal - Hoort er bij - Dat gebeurd - Dat hoort erbij - Als ze maar gelukkig zijn

- Dat gebeurd
- Omdat het gewoon zo is
- Het is hun keuze
- Als iemand verliefd is kan je dit niet verbieden
- Op een zekere leeftijd hoort het zo
- Dat gebeurt in het leven je kunt er niks tegen doen
- Omdat je in groep acht al een beetje puber word
- Dan hou je van iemand
- Het komt bij iedereen voor
- Als je op iemand valt, val je erop

Redenen bij niet normaal

- Je bent dan noch niet echt verliefd, je vind hem leuk. Het is niet de ware.
- Nau want als je verlieft bent dan kun je veel dingen doen
- Het hoeft helemaal niet maar soms kan het.
- Als hun dat willen
- Op een zekere leeftijd hoort het zo
- Als het niet te vergaat heb ik er geen problemen mee
- Je mag zelf weten wanneer je wilt
- Je wilt meer zijn dan vrienden
- Als je verliefd bent, die ander ook. En je neemt verkering. Daar heb ik geen problemen mee
- Als je op iemand valt val je erop

Redenen bij niet normaal

- Je bent dan nog niet echt verliefd je vind hem leuk het is niet de ware
- Vind ik normaal maar niet als je op deze leeftijd in bed gaat ofso

Zoenen

Redenen bij normaal

- Alleen een klein kusje
- Je doe het ook altijd met mijn familie maar als ik met iemand verkering hebt en hij wil zoenen dan - vindt ik het wel eng. Soms ook niet leuk meestal.
- Ze mogen het zelf weten of ze dat doen
- Je zoet toch wel eens
- Moeten zij weten
- Oudere mensen doen dat ook
- Ja hoort bij verkering en verliefd zijn
- waarom niet als je jong bent?
- Zoen bijvoorbeeld op je wang of op je lippen of op je voorhoofd ofzo maar met tong niet
- Ik vind het gewoon kunnen
- Weet ik niet, soms kan het wel
- Ligt er ook aan hoe oud je bent
- Het is fijn
- Omdat de puberteit begint
- Moeten ze zelf weten
- Zelf weten
- Kan ook gewoon
- Omdat dat doe je meestal
- ligt er aan hoe oud je bent, maar het kan
- Nog niet erg
- Normaal
- Als je dat zelf wil
- Zoenen is ook normaal
- Ja een kusje maar niet echt tongzoenen
- Vind ik normaal omdat als je gaat trouwen zoen je ook
- Als je met iemand verkering hebt mag dat best
- Ik weet niet waarom ik het normaal vind
- Kan best kusje op de lippen ofz. Tongen weten ze zelf maar.
- Als mensen elkaar leuk vinden kan dat best
- Als je zelf tot iemand aangetrokken voelt mag je de gene dat late weten door te zoenen
- Het hoort erbij
- Hoort erbij
- Zoenen is soms normaal
- Omdat het niet vies is sommige mensen vinden het vies maar het is gewoon normaal
- Ja eigenlijk weet ik niet waarom, maar tongzoenen vind ik weer niet normaal
- Hoort erbij
- Omdat het normaal is
- Weet niet
- Zelf zoende ik ook dus ik vindt het normaal
- Moeten ze zelf weten ik doe het ook
- Sommige vinden het leuk, ik niet maar ik vind het wel normaal
- Ja dat kan nog
- Hoort erbij
- Het kan maar als je het nog niet wilt hoeft het ook nog niet
- Omdat zo is
- Maar niet in de klas. Ik heb ook een paar X gezoend
- Als ze het leuk vinden
- Dat doet iedereen wie verkering heeft
- Vaak is het gewoon een kusje
- Moet zelf weten

Vrijen

Redenen bij normaal

- Anders komen er geen kinderen meer
- Anders hadden wij ik en zij hier allemaal niet geweest
- Ligt eraan hoe oud je bent
- Het is normaal
- Vind ik normaal
- Als je kinderen wilt maken
- Anders krijg je geen kind
- Hoort erbij
- Ik vind het normaal omdat je toch wel een kind wil
- Weet niet
- Voor de groei van de familie
- Dat is gewoon een ding wie alle mensen wel een keer doen
- Moet zelf weten
- Anders zou d mensheid uitsterven
- Als ze dat leuk vinden, heb ik daar geen bezwaar
- Als hun dat willen
- Als diegene zich daar prettig bij voelt. Maar niet in het openbaar

Redenen bij er tussenin

- Wel een beetje vreemd voor dat je jong bent. Maar later niet meer

Redenen bij niet normaal

- Daar ben je nor veelste jong voor
- Je bent een kind duh!!
- Dat is voor veel oudere mensen!
- Lijkt me vies en omdat ik het nog nooit gezien heb en niet gewent ben
- Omdat je daar eigenlijk dan nog te jong voor bent
- Dat doe je niet in groep 8
- Voor jongeren is het overdreven
- Niet normaal we zijn nog veelste jong!
- Te jong voor
- Op onze leeftijd kan dat nog niet en het is dan misbruik
- Ben je nog veel te jong voor
- Te jong
- Daar ben je nog te jong voor?
- Nog iets te jong pas op je 16 ofzow
- Want je bent nog heel jong
- Daar ben je echt nog veelste jong voor!
- Dat is dan wel super erg
- Nee dat doe gewoon niet
- Dat hoort niet
- Niet normaal pas als je minstens 16 bent
- Daar ben je nog te jong voor
- Op deze leeftijd niet, pas als je een beetje volwassen bent
- Omdat ik mezelf nog veel te jong vind
- Nee! Daar ben je veeeeeelste jong voor.
- Niet normaal te jong
- Te jong
- Je hoort nog niet op zo'n jonge leeftijd te vrijen
- Maakt niet uit of je wil of niet
- Daar zijn ze te jong voor
- Ik vind het raar
- Niet voor deze leeftijd
- Te jong
- Dat hoort niet
- Veel te ver

- Dat gebeurd - Als ze dat leuk vinden heb ik geen bezwaar - Als hun dat willen - Op zekere leeftijd hoort het zo - Het is wel apart als je het ziet, maar het is niet verboden - Weet ik niet - Als degene zich daar prettig bij voelt - Heb het gedaan ***Redenen bij er tussenin*** - Ik vind het vies, maar andere mensen niet ***Redenen bij niet normaal*** - Het is meestal een wangkusje - Dit ook bij verliefd zijn - Echt tongzoenen? Nee tuurlijk niet. - Dit hoort niet - Het is gewoon zo - Dat gaat te ver - Ik vind dat dat alleen hoeft als je al in de 2de zit - Vies	- Raar weet je hoe vies - Dat moet je niet op je twaalfde - Dat doe je niet in deze leeftijd - Ik vind het vies - Nee daar zijn we te jong voor - dat vind ik echt niet kunnen voor kinderen van mijn leeftijd daar zijn ze veel te jong voor! - Zo jong al? - Op zo'n jonge leeftijd na'a. - Veel te jong - Het is niet normaal je bent nog 11, 12 of 13 - Te jong - Ik vind dat je daar te jong voor bent - Dat hoort niet op zo'n jonge leeftijd - Je bent nog wel heel jong - Vies - Dat doe je toch niet
Naar muziekclips kijken ***Redenen bij normaal*** - Gewoon normaal - Doet iedereen - Muziek is leuk - Naar ge - Dan kunnen ze welke lied je het leukst vindt - Dat doet iedereen wel eens - Het is leuk - Dat doet iedereen - Omdat het gewoon leuk is - Muziek is leuk waarom zou je er niet naar mogen kijken - Waarom niet? - Ja kan wel maar geen vieze - Als er geen naakte mensen in voorkomen vind ik het goed - Iedereen kijkt naar muziekclips (de meeste dan) - Als je van muziek houd kan je dat best gewoon kijken - Doe ik ook - Als het geen vieze clips zijn - Want niet alle clips zijn vies - Dat is alleen muziek dat is niet erg - Waarom niet?! - Ik kijk zo vaak daarna - Als er per ongeluk iets ergs voorbij komt dan is het niet zo erg, dus ik vind dat het kan - Niets erg - Ja maar echt met naakte mensen dan niet! - Niet alle muziekclips zijn "erg" - Het is heel gewoon - Omdat dat ik ook doe - Iedereen kijkt dat wel - Het is normaal - Ja want niet overal komt vieze dingen in voor - Vind ik normaal om - Waarom niet? - Ligt eraan wat voor muziek clips als het iets met seks te maken heeft vind ik het niet normaal - Normaal het is gewoon muziek - Dat doet iedereen - Gewoon - Als ze grappig, leuk ofzo zijn - Want je heb verschillende muziekclips - Iedereen doet dat wel - Ik vind het normaal maar naar viese kijk ik niet naar andere wel - Is normaal en als het iets met seks te maken heeft moet je zelf maar weten of je kijkt - Waarom niet - Omdat het normaal is - Het is muziek dat is het leeven - Waarom niet? - Gwn leuk	**Bikini- of naaktposter in hun kamer hebben hangen** ***Redenen bij normaal*** - Als hun dat leuk vinden is dat normaal - Moeten zij weten - Als ik dat mooi vind (of Hij) dan mag dat - Veel hebben dat wel maar ik doe het alleen als het mag - Het mag - Het is normaal - Als ze het leuk vinden moeten ze het doen - Als je dat leuk vind is dat normaal - Sommige doen dat gewoon - Heb ik ook (J) - Zelf heb ik een bikinifoto in mijn kamer (J) - Waarom niet? (J) - Als het van je moeder mag - Voor vrijgezelle mannen - Dat gebeurd - Als zij dat prettig vinden zeg ik daar over - Als hun dit willen (maar ik ga dat niet doen) ***Redenen bij er tussenin*** - Moeten ze zelf maar weten - Bikini gaat wel maar naaktposter niet - Ik vind het niet fijn maar opzich vinden andere het leuk ***Redenen bij niet normaal*** - Ook iets te jong 16 jaar oké - Je bent een kind hoor - Dat is gewoon vies - Dat vind ik niet normaal dat is echt vies - Want als de ouders dat zien dan ga je uit huis uit - Dat vind ik raar - Als je jonger dan 10, 11 of 12 bent is het echt niet normaal - Overdreven - Te jong voor - Nee het is smerig om dat in je kamer te hangen - Beetje gek, als je een kind bent - Dat doe je toch niet en ik vind het niet normaal! - Eigenlijk nog te jong - Dan ben je raar - Nog te jong - Dat is echt iets voor oudere jongens/meisjes - Eng - Ja hallo dan ben je echt gek! - Dat hoort niet - Je bent daar nog te jong voor - Nee geen naakt foto s vind ik want daar zijn ze nog te jong voor - Gewoon - Daar ben je nog te jong voor - Niet normaal als je 17 bent snap ik het - Omdat iedereen dat kan zien (bikini kan nog wel hoor) - Je kan ook iets normaals ophangen - Nee omdat vies is

- Dat is gewoon normaal - Waarom niet? - Het hoort bij het muziekje - Dat is normaal - Waarom niet, niet alle video's hebben met sex te maken - Dat mag want wat is er erg aan muziekclips kijken! Sommige zijn echt heel leuk hoor! - Als je van muziek houdt, dan mag dat - Als ze maar niet vies zijn - Dat is leuk - Het is normaal eigenlijk luister je alleen muziek - Dat gebeurd - Hoort bij de muziek en het kan je een bepaald gevoel of emotie doorgeven - Dat doet toch bijna iedereen? - Als hun dat willen - Omdat het leuk is - Niet naar viese kijken - Het is je eigen smaak als je graag naar muziekclips kijkt, prima - Ze zijn toch niet naakt ***Redenen bij er tussenin*** - Naar gewone waar niet naakte mensen in voor komen vind ik gewoon maar waar naakte mensen in voor komen vindt ik niet normaal - Ik kijk niet muziekfilms weet t niet. - Het ligt eraan wat er in voor komt ***Redenen bij niet normaal*** - Nee omdat ze heel vies zijn - Omdat je toch niet naar blote mannen en vrouwen gaat kijken	- Ik vind het gewoon dom het is niet nodig - Je mag het zelf weten maar ik zou het niet doen dus zeg ik niet normaal - Ik vind dat niet normaal - Dat is gewoon raar en goor - Vies - Vind ik vies! - Dat hoort gewoon niet - Dat mag je van mij best doen als reclame maar in je kamer is het iets waar je altijd naar kijkt en dan krijg je een verkeerde indruk - Wel als je ouder bent, maar nu nog niet - Vinden hun ouders denk ik niet goed - Heb ik niet, dus zal het niet weten - Je kijkt er elke dag naar en het is vies - Ik vind dat je dan nutteloos voor de wereld bent oftewel sneu - Moet je zelf weten - Als je 16 bent oké maar 12 dan niet echt - Dat weet ik niet - Vies - Dit gaat meestal om de vrouwen. Ik vind dit respectloos zoek zelf een partner en kijk daar maar naar - Je bent nog jong
Nog andere dingen? ***Niet normaal*** - Tongen op je 11 de - Schuren of mishandeld worden - Dat iemand op zijn 12 al tonkt of baby's wil en nog wel veel meer maar kan er zo niet op komen - Seksfilmpjes kijken - Seks met honden is niet normaal - In een kinderboek zag je een vrachtwagen met tekeningen van naakte vrouwen - Midden op straat hevtig zoenen - Je condoom op straat gooien - Naakt wilmpjes op internet zetten - Je zelf naakt door de webcam laten zien - Iemand seksueel misbruiken - Sexs hebben gehad is niet normaal, behalfe als je zomaar ben verkragt - Tong niet normaal - Vrijen als één van de twee dat niet wil - Altijd naakte/halfnaakte vrouwen. Dat vind ik respectloos. En dat jongens/mannen vrouwen een wijf noemen vind ik ook respectloos ***Niet duidelijk aangegeven of het normaal of niet normaal is*** - Seks hebben onder de 25 jaar - Iemand uitschelden dat iemand niet weet waarom - Onder de 10 verkering hebben of zoenen of seks hebben als je niet getrouwd bent - Dit formulier want sommige dingen mag je wet maat je hoeft ze niet te gebruiken - Pijpen - In bed gaan, tongzoenen, naaktposters! - Tongen - Homo - Lesby **Normaal** - Seksen want: het is hetzelfde als vrijen - Dat mensen met zichzelf spelen zoals vingeren en aftrekken - Voetballen - Ja tongzoenen vindik normaal maar dingen die met seks te maken hebben vind ik raar - Over seks praten	

Figuur 21: De leerlingen geven aan wat zij voelen/vinden in een situatie
Percentages berekend op het totaal aantal jongens(36) en meisjes(36)

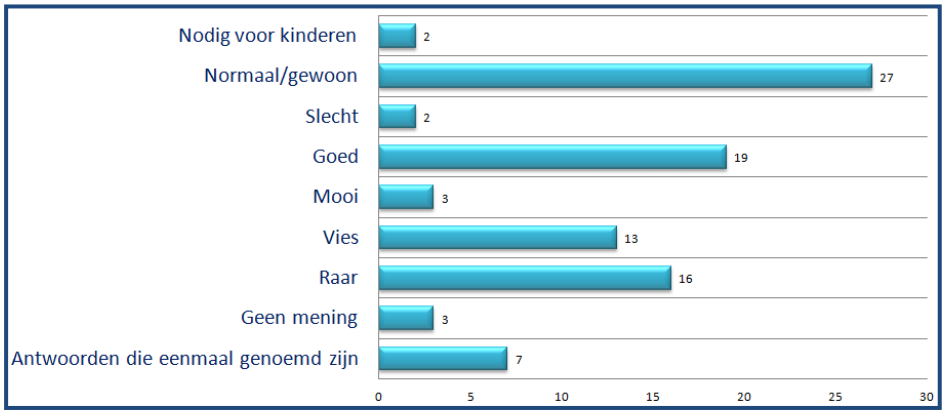
	Meisjes (36)	Jongens (36)
Ik kijk tv en ik zie een bijna naakte vrouw voorbij komen		
A. Ik voel me er toe aangetrokken	0,0%	8,3%
B. Ik voel me er prettig bij	2,8%	16,7%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	3,9%	30,6%
D. Ik voel niks	52,7%	44,4%
E. Heb ik nog nooit gezien	5,5%	5,6%
Ik kijk tv en ik zie een bijna naakte man voorbij komen		
A. Ik voel me er toe aangetrokken	0,0%	2,8%
B. Ik voel me er prettig bij	2,8%	2,8%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	36,1%	41,7%
D. Ik voel niks	38,9%	38,9%
E. Heb ik nog nooit gezien	25,0%	19,4%
Ik kijk tv en ik zie twee mensen zoenen		
A. Ik ben nieuwsgierig	11,1%	13,9%
B. Ik voel me er prettig bij	5,5%	2,8%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	8,3%	8,3%
D. Ik voel niks	72,2%	69,4%
E. Heb ik nog nooit gezien	0,0%	0,0%
Ik kijk tv en ik zie twee mensen vrijen		
A. Ik ben nieuwsgierig	11,1%	16,7%
B. Ik voel me er prettig bij	0,0%	2,8%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	5,6%	25,0%
D. Ik voel niks	22,2%	36,1%
E. Heb ik nog nooit gezien	16,7%	13,9%
Ik computer en ik krijg ineens reclame te zien; het zijn bijna naakte vrouwen/mannen		
A. Ik ben nieuwsgierig	0,0%	13,9%
B. Ik voel me er prettig bij	0,0%	5,6%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	52,8%	41,7%
D. Ik voel niks	27,8%	30,6%
E. Heb ik nog nooit gezien	11,1%	13,9%
Ik computer en per ongeluk kom ik op een site waar het alleen maar om seks en naakt draait		
A. Ik ben nieuwsgierig	0,0%	19,4%
B. Ik voel me er prettig bij	2,8%	5,6%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	63,9%	33,3%
D. Ik voel niks	13,9%	16,7%
E. Heb ik nog nooit gezien	27,8%	25,0%
Een klasgenoot heeft het over borsten en billen van de meisjes		
A. Ik voel me er toe aangetrokken	2,8%	19,4%
B. Ik voel me er prettig bij	2,8%	13,9%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	47,2%	22,2%
D. Ik voel niks	30,6%	41,7%
E. Heb ik nog nooit meegemaakt	19,4%	8,3%

	Meisjes (36)	Jongens (36)
Een klasgenoot heeft het over piemels		
A. Ik voel me er toe aangetrokken	2,8%	5,6%
B. Ik voel me er prettig bij	5,6%	2,8%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	33,3%	16,7%
D. Ik voel niks	44,4%	55,6%
E. Heb ik nog nooit meegemaakt	16,7%	11,1%
Ik zie een tijdschrift liggen met blote vrouwen en/of mannen		
A. Ik voel me er toe aangetrokken	2,8%	19,4%
B. Ik voel me er prettig bij	0,0%	5,6%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	38,9%	22,2%
D. Ik voel niks	41,7%	44,4%
E. Heb ik nog nooit gezien	16,7%	8,3%
Ik ben verliefd op een heel mooi meisje/jongen		
A. Ik voel me er toe aangetrokken	8,3%	16,7%
B. Ik voel me er prettig bij	55,6%	58,3%
C. Ik vind zulke beelden vervelend	8,3%	2,8%
D. Ik voel niks	11,1%	8,3%
E. Heb ik nog nooit meegemaakt	19,4%	13,9%

Wat zou je graag willen weten/vragen over seksualiteit?
Op welke leeftijd wil je eigenlijk gaan vrijen?
Zijn er ook kinderen die al seks hebben?
Wat is de gemiddelde leeftijd om seks te hebben?
Op welke plaatsen kan het allemaal?
Is verkrachting erg?
Doe vrijen pijn?
Mensen zeggen dat je smaken voor condooms hebt, is dat waar?
Wat moet je doen als je word verkragt door iemand?
Doet het bij een jongen pijn als hij zeks heeft?
Is het fijn?
Wat moet ik doen als ik zwanger raak op zo'n jonge leeftijd?
Wat moet je doen als je iemand leuk vind, maar diegene niet?
Wat is menstruatie? (6X)
Wat is een zaadlozing?(4X)
Wat is een baarmoeder?
Wat is een dildo?
Wat is een ander woord voor geslachtsdelen?
Ik weet alles, behalve wat is mesialiteit?
Wat komt er bij kijk als je seks hebt?
Wat kan een vrouw doen om te menstrueren?
Waar is een stijve voor nodig?
Hoe ontstaat een piemel?
Hoe iemand er achter is gekomen.
Hoe moet je vingeren?
Hoe veel vrijen mensen?
Hoe voelt het om seks te hebben?
Hoe voelt het om te tongen?
Hoe noem je een man die een vrouw wilt worden en een vrouw die een man wil worden?
Wat voel je als je tongzoent?
Hoe is het om te vrijen?
Wil weten hoe er liefde ontstaan.
Waar komt je Borsten vandaan?
Wie heeft seks bedacht?
Waarom hebben we lichaamsgeslachtsdelen?
Waarom krijgen we schaamhaar, maar waarom bij jongens?
Waarom gebeurt dat dat je veel andere dingen krijgt?
Waarom de meeste het zo raar vinden Waarom bestaat schelden?
Waarom bestaan er condooms met smaak? (Heb ik wel eens gezien)
Waarom schelden mensen met seksuele dingen?
Waarom gaan mensen raar doen in de puberteit?
Waarom vind iedereen seks vies?
Waarom doen minder jarigen soms ook aan seks?
Waarom seksen mensen met dieren?
Waarom is sperma wit?
Zou iedereen je raar vinden als een zeg? Ik ben verlieft op een meisje/jongen?
Wat zou je willen schrijven/kwijt willen over seksualiteit?
Ik vind dit raar.
Het was een leuke en leerzame les.

We hadden het met HVO ook soort van dit en toen lachte iedereen maar het is best normaal. Maar over dit zulke is toch nog wel raar.
Ik weet zowat alles uit een boek.
Ik vind dit een grappige vragenlijst.
In groep b7 hebben we het er met de juf uitgebreid over gad, omdat sommige kinderen raar over deden we hebben toen ook filmpjes gekeken over meisjes in de puberteit en jongens in de puberteit.
Het lijkt me een beetje erg om ongesteld te worden.
Het was wel een beetje grappig.
Ik weet nog niet echt veel dingen en volgens mij hoeft dat ook nog niet maar de dingen die ik weet hoor ik weer van anderen.
Ik snap bijna iks van seksualiteit.
Ik hoef niks meer te weeten.
Weet ik allemaal door HVO.
Ik vind seksualiteit vies! En ik weet bijvoorbeeld wat sommige woordjes betekenen.
Ik weet van vrijen omdat ik het vaak gezien heb.
Ik weet van zoeken omdat ik het vaak gezien heb.
Ik weet van piemels omdat ik het zelf ook heb.
Ik weet van borsten omdat ik het gezien heb.
Ik weet van condoom omdat het gehoord heb.
Ik weet van sperma omdat ik het gehoord heb.
Ik weet van schaamhaar omdat ik het heb.
ik weet van misbruik omdat ik het heb gehoord.
Ik weet van hoeren omdat ik het heb gehoord.
We hebben er een hele middag er over grapt.
Ik wil deze vragen niet.
In groep 6 kregen we al voorlichting. En mijn ouders zijn er vrij open over. Als ik vragen heb, antwoorden ze normaal.
Ik weet alles al bijna.

Wat vind je van seksualiteit?



Antwoorden die eenmaal genoemd zijn: apart, handig, fijn en leuk, normaal op je 16, als je 20 bent normaal, als je 18 bent normaal en privé.

Figuur 22: De leerlingen geven aan wat zij van seksualiteit vinden. Totaal 92 antwoorden.

Waarvoor is vrijen bedoeld?

Voortplanting	59	78,7%
Genot	17	22,7%
Verliefdheid	3	4,0%
Weet het niet	6	8,0%
Niks ingevuld	7	9,3%
Totaal aantal aantwoorden	92	
Totaal aantal leerlingen	75	

De antwoorden van de kinderen bevatten een aantal steekwoorden, sommige kinderen gaven meerdere antwoorden.

Figuur 23: De leerlingen geven aan waar vrijen voor bedoeld is. In totaal 92 antwoorden. De percentages zijn berekend op het aantal leerlingen; 75.

Wie heeft seksualiteit bedacht?

Adam en Julia	1	1,3%
De eerste mensen op aarde	3	4,0%
Adam en Eva	10	13,3%
De mensheid	3	4,0%
Dieren	2	2,7%
Apen	2	2,7%
Mijn opa	1	1,3%
Niemand	2	2,7%
God	3	4,0%
Ik weet het niet	52	69,3%
Totaal aantal aantwoorden	79	
Totaal aantal leerlingen	75	

Figuur 24: Wie heeft seksualiteit bedacht volgens de leerlingen?
In totaal 79 antwoorden. De percentages zijn berekend op het aantal leerlingen; 75.

8.3. Enquête leerkrachten

Enquête over seksualiteit in groep 8 **Januari/februari 2012**

Door middel van deze enquête probeer ik (Anne Steeds, Pabo studente) te achterhalen hoe en wat u ervaart omtrent seksuele behoeften en gedragingen van leerlingen uit groep 8, uw houding ten opzichte van deze leerlingen en uw houding ten opzichte van het geven van seksuele voorlichting/ hen seksueel opvoeden. Deze enquête vraagt naar een aantal persoonsgegevens van u, dit om het onderzoek te versterken en de mogelijkheid open te houden voor eventuele vervolgonderzoeken (uw naam hoeft u niet te vermelden).

1. Persoonsgegevens

Ik ben:

0 Man **0** Vrouw

0 jonger dan 25 jr. **0** tussen de 25 en 35 jr. **0** tussen de 35 en 45 jr. **0** ouder dan 45 jr.

Ik ben:

0 Heteroseksueel **0** Homoseksueel **0** Biseksueel **0** Anders:……

Burgerlijke staat/positie in relatie

0 Gehuwd **0** Relatie en samenwonend **0** Relatie (niet samenwonend) **0** Geen relatie

0 Anders, namelijk……

Mijn geloofsovertuiging:

0 Ik heb een christelijke geloofsovertuiging, namelijk……

0 Ik heb geen christelijke geloofsovertuiging, maar ik ben wel overtuigd(andere religie/stroming) ……

0 Ik heb geen geloofsovertuiging

0 Ik ben atheïst

2. Werkgegevens (Omcirkelen wat van toepassing is.)

1.	Ik werk op een ***christelijke/openbare*** school met een identiteit die ***past/niet past*** bij mijn persoonlijke geloofsovertuiging.
2.	Ik werk ***0-5 jr. / 5-10 jr. / 10-15 jr. / 15-20 jr. / 20-30 jr. / langer dan 30 jr.*** in het reguliere basisonderwijs.
3.	Ik geef op dit moment les in groep ***3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / ik geef op dit moment geen les / ik ben directeur***
4.	Tijdens mijn loopbaan heb ik ***1 keer / 2 keer / 3 keer / 4 keer / 5 of meer keer*** groep 8 gehad.
5.	In de afgelopen vijf jaar heb ik ***1 keer / 2 keer / 3 keer / 4 keer / 5 keer*** groep 8 gehad.
6.	Op dit moment werk ik op een school waar seksuele voorlichting geven ***verplicht / niet verplicht*** is.
7.	Op dit moment werkt mijn school wat betreft seksuele voorlichting met ***een speciale methode, namelijk:…… / de biologiemethode, namelijk:…… / de school doet niet aan seksuele voorlichting.***
8.	Wij hebben ieder jaar ***een aantal / één / geen*** gastlessen in groep 8 van specialisten op het gebied van seksualiteit.
9.	De school waar ik werkzaam ben, staat in ***een dorp / een stad. Plaatsnaam:……..***
10.	Deze school heeft overwegend ***autochtone /allochtone / evenveel autochtone als allochtone*** leerlingen.

3. Ervaring (a)

De leerlingen uit mijn groep(en) 8 spreken/spraken over:	JA	NEE	Ik denk van wel	Geen idee	Ik ken het woord niet
Verliefd zijn	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Verkering	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Neuken (vrijen)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Prikken (vrijen)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ankeren (vrijen)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Kieren (vrijen)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ballen (vrijen)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Vrijen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Gemeenschap hebben	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Copulatie	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Paga (pijpen)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Pijpen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Beffen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Kloppen (aftrekken)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ipa (aftrekken)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Aftrekken	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Vingalinga (vingeren)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Klaarkomen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Player	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Hoer	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Prostituee	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Slet (hoer)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Sloerie (hoer)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Snol (hoer)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Pijpslet (meisje dat veel jongens pijpt)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Hosselen (iemand versieren)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Flowen (iemand versieren)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Iemand versieren	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Scharrelen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Conjo (vagina)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Poese/poes (vagina)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

De leerlingen uit mijn groep(en) 8 spreken/spraken over:	JA	NEE	Ik denk van wel	Geen idee	Ik ken het woord niet
Kut (vagina)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Poeny (vagina)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Vagina	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Penis	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Lul	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ballen (Testikels)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Bobs (borsten)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Tieten (borsten)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Borsten	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Tepels	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Nippels (tepels)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Anus	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Boeler (homo)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Homo (homoseksueel)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Nicht (Homo)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Lesbi (lesbienne)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Pot (lesbienne)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Bi (biseksueel)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Chick (lekkere meid/meid)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Mentos (ongesteld)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Menstruatie	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ongesteld zijn	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Pollutie (onwillekeurige zaadlozing)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Natte droom	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Zaadlozing	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Condooms	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Seks	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Anale seks (via de anus)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Orale seks (via de mond)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Seksclubs	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Hoerenhuis	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Schuren	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Anders namelijk (indien nodig met betekenis): .....

.....

Eventuele opmerkingen

.....

.....

Ervaring (b)

	In mijn klas…	Waar	Aankruisen wat van toepassing is. Hier heb ik geen weet van	Niet waar
1.	wordt /werd gezoend	**0**	**0**	**0**
2.	wordt /werd er door leerlingen gevreeën	**0**	**0**	**0**
3.	kijken/keken de meeste leerlingen naar muziekclips op de televisie	**0**	**0**	**0**
4.	zijn/waren er leerlingen die er naar het lichaam (borsten, billen) van medeleerlingen kijken	**0**	**0**	**0**
0.	zijn/waren leerlingen waarvan ik denk dat zij met homoseksuele gevoelens te maken hebben	**0**	**0**	**0**

4. Handelen (a)

Hoe handelt u in de volgende situaties? (Niet invullen hoe u vindt dat men moet handelen, maar wat u daadwerkelijk zou doen)

Probeer bij het invullen van deze tabel zo **objectief** mogelijk naar uzelf te kijken. Aankruisen wat van toepassing is.

1.	Tijdens een bonte avond dansen leerlingen op een lied dat seksgetinte teksten bevat. Voorbeelden(vertaald): 'ik wil je vrijen.', 'sexy bitch.', 'van voor naar achter, beweeg nu je kont, dat vind ik leuk.'.	**0** Ik beëindig het lied en laat hen niet verder dansen. Ik zeg er waarschijnlijk niks over.	**0** Ik beëindig het lied, laat het volgende groepje hun act doen en praat later over de teksten met het dansende groepje.	**0** Ik beëindig het lied en praat direct met heel de groep over de teksten die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, maar praat later met de klas over de teksten die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, de teksten vallen wel mee.	**0** Ik doe niks, niemand heeft toch door wat er gezongen wordt.
2.	Tijdens een bonte avond dansen leerlingen op een lied met seksgetinte bewegingen. Voorbeelden: Handen op geslachtsdelen, heupen gebruiken voor een vrijbeweging, borsten naar voren bewegen.	**0** Ik beëindig het lied en laat hen niet verder dansen. Ik zeg er waarschijnlijk niks over.	**0** Ik beëindig het lied, laat het volgende groepje hun act doen en praat later over de bewegingen met het dansende groepje.	**0** Ik beëindig het lied en praat direct met heel de groep over bewegingen die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, maar praat later met de klas over de bewegingen die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, de bewegingen vallen wel mee.	**0** Ik doe niks, niemand heeft toch door wat deze bewegingen betekenen.
3.	Tijdens een creatieve les maakt u gebruik van tijdschriften. In deze tijdschriften staan echter pagina's met pikant geklede/naakte vrouwen en mannen. Een groepje leerlingen maakt van de gelegenheid gebruik om het aan anderen te laten zien en er smakelijk om te lachen.	**0** Ik gebruik geen tijdschriften, leerlingen komen daar alleen maar rare plaatjes en artikelen in tegen.	**0** Ik zou nooit gebruik maken van tijdschriften zonder ze te controleren op naakte en pikant geklede mensen, deze haal ik er dan van te voren uit.	**0** Ik pak het tijdschrift, leg de klas stil en praat over de plaatjes, over hoe we daar mee om moeten gaan op een normale manier. Ze zullen het zeker vaker tegen gaan komen.	**0** Ik pak het betreffende tijdschrift af en laat iedereen verder gaan met het werk. Na de les kom ik er nog kort op terug.	**0** Ik doe niks, de leerlingen gaan vanzelf wel weer aan het werk en de plaatjes worden dan weer vergeten.	**0** Ik kijk even met hen mee, doe luchtig over de plaatjes en laat iedereen reageren hoe hij/zij wil. Iedereen weet toch dat we zonder kleding naakt zijn.
4.	Een groepje jongens doet iedere keer pogingen om de meisjeskleedkamer in te kijken en om zo de meisjes zonder kleding te zien.	**0** Zodra de leerlingen gaan omkleden, sta ik altijd al op de wacht om dit te voorkomen.	**0** Als ik de jongens betrap, stuur ik hen terug naar hun kleedkamer en laat het hierbij.	**0** Ik stuur de jongens de kleedkamer in en heb direct een gesprek met ALLE jongens.	**0** Ik grijp in, laat alle leerlingen omkleden en praat met de klas over de privacy van meisjes én jongens.	**0** Ik denk bij mezelf: 'Dat deden wij toch vroeger ook?'.	**0** Mijn jongens doen dat niet. Als zij dit doen hebben zij hier geen seksuele gevoelens bij, dus is het niet zo erg.
5.	Een aantal meisjes in uw klas heeft uitdagende kleding aan (voorbeelden: korte rokjes, niks om de schouders, inkijk) en zoekt extreem contact met een aantal jongens.	**0** Zodra ik de meisjes zie, voor andere kleren. Zij weten dan zelf wel wat ik daarmee bedoel.	**0** Ik zorg dat iedereen van elkaar afblijft en begin een gesprek (klassikaal) over kleding en hoe je daar mee omgaat. Wat netjes is en wat soms minder netjes kan zijn.	**0** Ik benoem hoe mooi de meisjes er uitzien en praat direct klassikaal over de gevoelens die (de kleding van) de meisjes kunnen opwekken bij jongens/mannen.	**0** Ik doe niks, maar houd het wel in de gaten. Misschien zou ik er iets mee moeten doen als dit heel vaak voorkomt.	**0** Ik doe niks, die meiden zijn mooi en dat mogen zij best laten zien, bovendien willen zij hiermee de jongens helemaal niet uitdagen.	**0** Ik doe niks, jongens hebben in groep 8 hier echt nog geen gevoelens bij.

Wanneer u een wat uitgebreider antwoord op een specifieke vraag had willen geven, kunt u hier dat hier toelichten.

Opmerkingen:

.....

.....

.....

Handelen (b)

Aankruisen wat van toepassing is.

Probeer bij het invullen van deze tabel zo **objectief** mogelijk naar uzelf te kijken.		Altijd	Regelmatig	Soms	Zelden	Nooit
1.	Ik plaag leerlingen met verkering en verliefd zijn	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.	Ik plaag leerlingen met de mogelijkheid tot zoenen/kusjes geven	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.	Ik gebruik MTV/SLAM FM/TMF/THE BOX clips in de klas	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
4.	Tijdens rustige (creatieve) lessen zet ik de radio aan	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
5.	Rond Valentijnsdag stimuleer ik de leerlingen iets te doen met de liefde	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
6.	Op Valentijnsdag besteed ik aandacht en tijd aan de liefde	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
7.	Ik gebruik zelf woorden zoals; homo, tieten, lul, scharrelen, etc.	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
8.	In de klas maak ik grapjes over mijn man/vrouw/relatie	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
9.	Ik draag een korte rok/broek, (diep) uitgesneden truitjes of kleding waarbij mijn schouders ontbloot zijn	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
10.	Wanneer er grapjes worden gemaakt die (op seksueel gebied) niet kunnen, lach ik mee	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
11.	Ik kies eerder een echte meiden film die ook leuk is voor jongens dan een tekenfilm	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
12.	Als ik denk dat een leerling homoseksuele trekjes vertoont, vraag ik aan een collega of hij/zij dat ook op is opgevallen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
13.	Als ik denk dat een leerling homoseksuele gevoelens heeft of zich zo gedraagt, houd ik een les over homoseksualiteit en benadruk ik dat het ook kan gebeuren dat je op iemand van het zelfde geslacht valt en dat dit volledig normaal is, om zo deze jongen (of meisje) te bevestigen in wie hij/zij is	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Eventuele opmerkingen:

……

……

5. Mening en standpunten

Aankruisen wat van toepassing is.

		Eens				Oneens
1.	Ieder kind dat van de basisschool komt moet een ruime bagage hebben aan seksuele kennis, ongeacht de persoonlijke (lichamelijke) ontwikkeling van het kind	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.	Ik, als leerkracht van groep 8, hoor seksuele voorlichting te geven	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.	Ik als leerkracht heb invloed op de seksuele ontwikkeling en het seksueel welzijn van de leerlingen in mijn klas	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
4.	Ik praat makkelijk over seksualiteit met leerlingen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
5.	Ik praat makkelijk over seksualiteit met volwassenen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
6.	Leerlingen mogen alles aan mij vragen over seksualiteit en ik zal antwoord proberen te geven	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
7.	Ik geef leerlingen expliciet de ruimte om vragen te stellen op het gebied van seksualiteit	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
8.	Leerlingen zien veel seks om zich heen, door bijvoorbeeld reclameborden en televisie	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
9.	Ik heb voldoende kennis van seksuele ontwikkeling bij leerlingen (kinderen) en jongeren	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
10.	Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om seksuele voorlichting te geven en kinderen seksueel op te voeden	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
11.	Ik weet om te gaan met kinderen die misbruikt zijn/worden	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
12.	Ik weet om te gaan met kinderen die oversekst zijn/doen	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
13.	Ik weet om te gaan met kinderen die er niet tegen kunnen om over seksualiteit te praten en dit openlijk laten merken	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
14.	Ik weet wat de leerlingen weten over seksualiteit	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
15.	Ik weet wat de media te bieden heeft als het gaat om seks en seksualiteit (gevraagd en ongevraagd)	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
16.	Orde hebben in de klas is een voorwaarde voor het geven van seksuele voorlichting	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
17.	Een goede band hebben met de klas is een voorwaarde voor het geven van seksuele voorlichting	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
18.	Ik weet om te gaan met een leerling die beweert homoseksuele gevoelens te hebben	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
19.	Ik weet om te gaan met leerlingen waarvan ik denk dat zij zich aangetrokken voelen tot personen van het zelfde geslacht	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
20.	Over homoseksualiteit moet gewoon gesproken worden in de klas, het moet bespreekbaar zijn. Het is nu eenmaal feit dat niet alle mensen op personen van hetzelfde geslacht verliefd worden	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Aankruisen wat van toepassing is.

Rake uitspraken		Eens				Oneens
21.	Mijn geloof speelt een grote rol in mijn houding ten opzichte van seksualiteit en seksuele voorlichting/opvoeding	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
22.	Mijn geloofsovertuiging laat ik weerklinken wanneer ik seksuele voorlichting geef	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
23.	God wil dat wij rein leven en zo omgaan met seksualiteit, seks (vrijen) hoort dus ook binnen het huwelijk	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
24.	'Mijn' God keurt homoseksualiteit af	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Eventuele opmerkingen:

.....

.....

.....

.....

.....

Mening en standpunten (b)

Er zijn in Nederland kinderen (groep 8) die seksuele ervaringen hebben en regelmatig bloot worden gesteld aan 'seks'. Maar wat is volgens u normaal? Mogen zij zoenen, vrijen, naar muziekclips kijken, naaktbladen bekijken? Omschrijf wat u normaal seksueel gedrag vindt voor een kind uit groep 8. Denk hier bijvoorbeeld aan het taalgebruik, de bewegingen, de relaties, de lichamelijke contacten, de hoeveelheid ervaringen en de handelingen.

6. Benieuwd naar de resultaten?

Doordat u deze vragenlijst heeft ingevuld, ben ik heel erg geholpen. Heel hartelijk dank daarvoor**!**
Als u benieuwd bent naar uitkomsten van deze enquête, kan ik u eenmalig een e-mailbericht sturen.
Ik wil bericht over de uitkomsten van deze enquête:
0 Nee
0 Ja, mijn e-mailadres (in blokletters): .....@.....

7.Opmerkingen

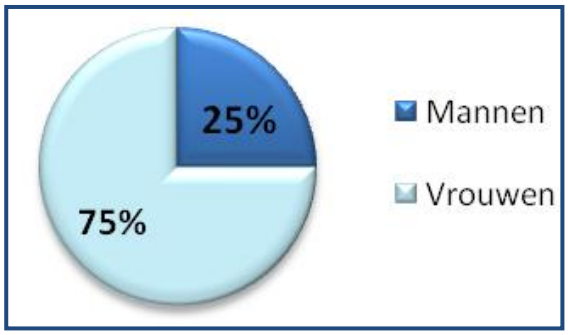
Voor **verdere opmerkingen/aanvullingen/andere belangrijke informatie** kunt u de volgende pagina benutten, maak hier gerust gebruik van**!**

Met vriendelijke groet,

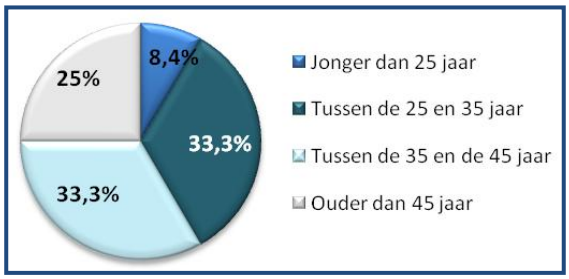
Anne Steeds – van Herwijnen

8.4. Antwoorden leerkrachten

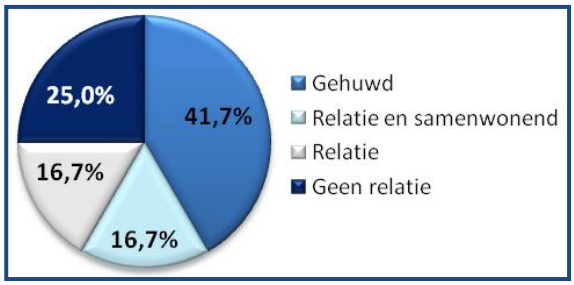
Figuur 25: Deelname leerkrachten. 12 totaal.



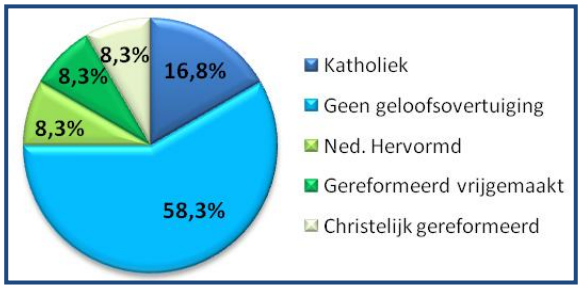
Figuur 26: Leeftijd leerkrachten.



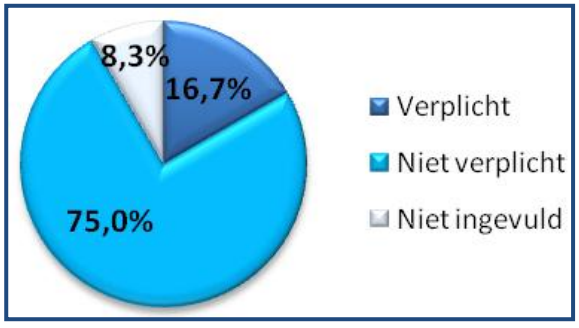
Figuur 27: Burgerlijke staat leerkrachten.



Figuur 28: Geloofsovertuiging leerkrachten.



Figuur 29: Bij ons is seksuele voorlichting geven…



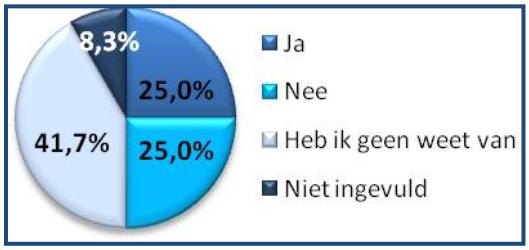
3. Ervaring (a)

Figuur 30: Waar spreken de leerlingen over?

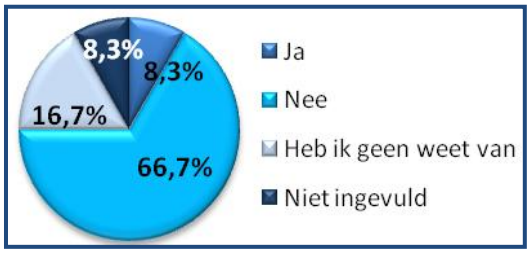
De leerlingen uit mijn groep(en) 8 spreken/spraken over:	JA	Ik denk van wel	**Totaal**		JA	Ik denk van wel	**Totaal**
Verliefd zijn	**12**		**12**	Kut (vagina)	**11**	**1**	**12**
Verkering	**12**		**12**	Poeny (vagina)			
Neuken (vrijen)	**7**	**3**	**10**	Vagina	**9**	**1**	**10**
Prikken (vrijen)				Penis	**9**	**1**	**10**
Ankeren (vrijen)				Lul	**11**	**1**	**12**
Kieren (vrijen)		**1**	**1**	Ballen (Testikels)	**11**		**11**
Ballen (vrijen)				Bobs (borsten)	**1**		**1**
Vrijen	**7**	**3**	**10**	Tieten (borsten)	**10**	**2**	**12**
Gemeenschap hebben	**2**	**1**	**3**	Borsten	**10**	**1**	**11**
Copulatie				Tepels	**6**	**2**	**8**
Paga (pijpen)	**1**		**1**	Nippels (tepels)			
Pijpen	**2**	**7**	**9**	Anus	**7**	**1**	**8**
Beffen		**7**	**7**	Boeler (homo)			
Kloppen (aftrekken)		**1**	**1**	Homo (homoseksueel)	**10**	**1**	**11**
Ipa (aftrekken)		**1**	**1**	Nicht (Homo)	**5**	**3**	**8**
Aftrekken	**1**	**4**	**5**	Lesbi (lesbienne)	**10**		**10**
Vingalinga (vingeren)		**1**	**1**	Pot (lesbienne)	**4**	**4**	**8**
Klaarkomen	**5**	**5**	**10**	Bi (biseksueel)	**6**	**3**	**9**
Player	**9**	**1**	**10**	Chick (lekkere meid/meid)	**10**		**10**
Hoer	**7**	**3**	**10**	Mentos (ongesteld)			
Prostituee	**6**	**2**	**8**	Menstruatie	**8**	**3**	**11**
Slet (hoer)	**8**	**2**	**10**	Ongesteld zijn	**9**	**3**	**12**
Sloerie (hoer)	**3**	**2**	**5**	Pollutie (onwillekeurige zaadlozing)			
Snol (hoer)	**3**	**2**	**5**	Natte droom	**5**	**1**	**6**
Pijpslet (meisje dat veel jongens pijpt)				Zaadlozing	**3**	**1**	**4**
				Condooms	**9**		**9**
Hosselen (iemand versieren)			**1**	Seks	**9**	**1**	**10**
Flowen (iemand versieren)	**1**		**1**	Anale seks (via de anus)			
Iemand versieren	**10**	**1**	**11**	Orale seks (via de mond)		**2**	**2**
Scharrelen	**4**	**1**	**5**	Seksclubs			
Conjo (vagina)	**2**		**2**	Hoerenhuis	**1**		**1**
Poese/poes (vagina)	**1**	**1**	**2**	Schuren	**3**		**3**

Ervaring (b)

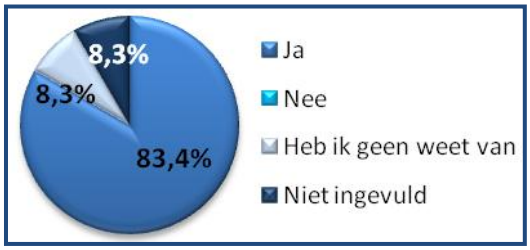
Figuur 31: In mijn klas wordt/werd gezoend.



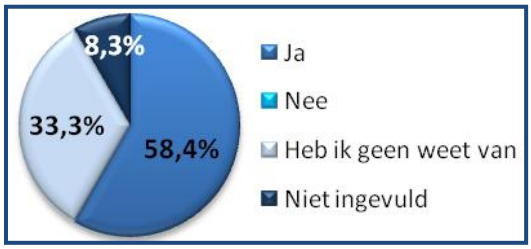
Figuur 32: In mijn klas wordt/werd gevreeën.



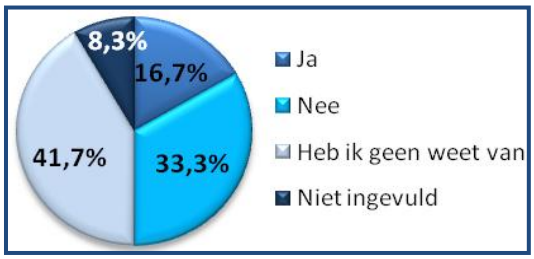
Figuur 33: In mijn klas kijken/keken de meeste leerlingen naar muziekclips op de televisie.



Figuur 34: In mijn klas *zijn/waren er leerlingen die naar het lichaam (borsten, billen) van medeleerlingen kijken/keken.*



Figuur 35: *In mijn klas zijn/waren leerlingen waarvan ik denk dat zij met homoseksuele gevoelens te maken hebben/hadden.*



4. Handelen (a)

Figuur 36: Hoe handelt de leerkracht?

1.	Tijdens een bonte avond dansen leerlingen op een lied dat seksgetinte teksten bevat. Voorbeelden(vertaald): 'ik wil je vrijen.', 'sexy bitch.', 'van voor naar achter, beweeg nu je kont, dat vind ik leuk.'.	**0** Ik beëindig het lied en laat hen niet verder dansen. Ik zeg er waarschijnlijk niks over.	**0** Ik beëindig het lied, laat het volgende groepje hun act doen en praat later over de teksten met het dansende groepje.	**0** Ik beëindig het lied en praat direct met heel de groep over de teksten die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, maar praat later met de klas over de teksten die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, de teksten vallen wel mee.	**0** Ik doe niks, niemand heeft toch door wat er gezongen wordt.
			2 **18.2%**	**3** **27.3%**	**6** **54.5%**		
2.	Tijdens een bonte avond dansen leerlingen op een lied met seksgetinte bewegingen. Voorbeelden: Handen op geslachtsdelen, heupen gebruiken voor een vrijbeweging, borsten naar voren bewegen.	**0** Ik beëindig het lied en laat hen niet verder dansen. Ik zeg er waarschijnlijk niks over.	**0** Ik beëindig het lied, laat het volgende groepje hun act doen en praat later over de bewegingen met het dansende groepje.	**0** Ik beëindig het lied en praat direct met heel de groep over bewegingen die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, maar praat later met de klas over de bewegingen die niet 'normaal' zijn.	**0** Ik doe niks, de bewegingen vallen wel mee.	**0** Ik doe niks, niemand heeft toch door wat deze bewegingen betekenen.
		1 **9.1%**	**2** **18.2%**	**3** **27.3%**	**5** **45.4%**		
3.	Tijdens een creatieve les maakt u gebruik van tijdschriften. In deze tijdschriften staan echter pagina's met pikant geklede/naakte vrouwen en mannen. Een groepje leerlingen maakt van de gelegenheid gebruik om het aan anderen te laten zien en er smakelijk om te lachen.	**0** Ik gebruik geen tijdschriften, leerlingen komen daar alleen maar rare plaatjes en artikelen in tegen.	**0** Ik zou nooit gebruik maken van tijdschriften zonder ze te controleren op naakte en pikant geklede mensen, deze haal ik er dan van te voren uit.	**0** Ik pak het tijdschrift, leg de klas stil en praat over de plaatjes, over hoe we daar mee om moeten gaan op een normale manier. Ze zullen het zeker vaker tegen gaan komen.	**0** Ik pak het betreffende tijdschrift af en laat iedereen verder gaan met het werk. Na de les kom ik er nog kort op terug.	**0** Ik doe niks, de leerlingen gaan vanzelf wel weer aan het werk en de plaatjes worden dan weer vergeten.	**0** Ik kijk even met hen mee, doe luchtig over de plaatjes en laat iedereen reageren hoe hij/zij wil. Iedereen weet toch dat we zonder kleding naakt zijn.
		1 **9.1%**		**4** **36.4%**	**1** **9.1%**		**5** **45.4%**
4.	Een groepje jongens doet iedere keer pogingen om de meisjeskleedkamer in te kijken en om zo de meisjes zonder kleding te zien.	**0** Zodra de leerlingen gaan omkleden, sta ik altijd al op de wacht om dit te voorkomen.	**0** Als ik de jongens betrap, stuur ik hen terug naar hun kleedkamer en laat het hierbij.	**0** Ik stuur de jongens de kleedkamer in en heb direct een gesprek met ALLE jongens.	**0** Ik grijp in, laat alle leerlingen omkleden en praat met de klas over de privacy van meisjes én jongens.	**0** Ik denk bij mezelf: 'Dat deden wij toch vroeger ook?'.	**0** Mijn jongens doen dat niet. Als zij dit doen hebben zij hier geen seksuele gevoelens bij, dus is het niet zo erg.
		1 **9.1%**	**1** **9.1%**	**6** **54.5%**	**3** **27.3%**		
5.	Een aantal meisjes in uw klas heeft uitdagende kleding aan (voorbeelden: korte rokjes, niks om de schouders, inkijk) en zoekt extreem contact met een aantal jongens.	**0** Zodra ik de meisjes zie, zorg ik voor andere kleren. Zij weten dan zelf wel wat ik daarmee bedoel.	**0** Ik zorg dat iedereen van elkaar afblijft en begin een gesprek (klassikaal) over kleding en hoe je daar mee omgaat. Wat netjes is en wat soms minder netjes kan zijn.	**0** Ik benoem hoe mooi de meisjes er uitzien en praat direct klassikaal over de gevoelens die (de kleding van) de meisjes kunnen opwekken bij jongens/mannen.	**0** Ik doe niks, maar houd het wel in de gaten. Misschien zou ik er iets mee moeten doen als dit heel vaak voorkomt.	**0** Ik doe niks, die meiden zijn mooi en dat mogen zij best laten zien, bovendien willen zij hiermee de jongens helemaal niet uitdagen.	**0** Ik doe niks, jongens hebben in groep 8 hier echt nog geen gevoelens bij.
	Één leerkracht zou contact zoeken met ouders **9.1%**		**2** **18.2%**	**4** **36.4%**	**4** **36.4%**		

4. Handelen (b)

Figuur 37: Hoe handelt de leerkracht?11 leerkrachten vulden deze tabel in

	Aantal leerkrachten per mogelijkheid	Altijd	Regelmatig	Soms	Zelden	Nooit
1.	Ik plaag leerlingen met verkering en verliefd zijn		**1**	**4**	**4**	**2**
2.	Ik plaag leerlingen met de mogelijkheid tot zoenen/kusjes geven		**1**		**4**	**6**
3.	Ik gebruik MTV/SLAM FM/TMF/THE BOX clips in de klas				**1**	**10**
4.	Tijdens rustige (creatieve) lessen zet ik de radio aan		**2**	**5**	**2**	**2**
5.	Rond Valentijnsdag stimuleer ik de leerlingen iets te doen met de liefde	**2**	**2**	**3**	**2**	**2**
6.	Op Valentijnsdag besteed ik aandacht en tijd aan de liefde	**3**	**3**	**2**	**2**	**1**
7.	Ik gebruik zelf woorden zoals; homo, tieten, lul, scharrelen, etc.			**1**	**4**	**6**
8.	In de klas maak ik grapjes over mijn man/vrouw/relatie		**1**	**3**	**3**	**4**
9.	Ik draag een korte rok/broek, (diep) uitgesneden truitjes of kleding waarbij mijn schouders ontbloot zijn			**2**	**2**	**7**
10.	Wanneer er grapjes worden gemaakt die (op seksueel gebied) niet kunnen, lach ik mee				**2**	**9**
11.	Ik kies eerder een echte meiden film die ook leuk is voor jongens dan een tekenfilm			**3**	**1**	**7**
12.	Als ik denk dat een leerling homoseksuele trekjes vertoont, vraag ik aan een collega of hij/zij dat ook op is opgevallen	**2**	**2**	**3**	**1**	**2**
13.	Als ik denk dat een leerling homoseksuele gevoelens heeft of zich zo gedraagt, houd ik een les over homoseksualiteit en benadruk ik dat het ook kan gebeuren dat je op iemand van het zelfde geslacht valt en dat dit volledig normaal is, om zo deze jongen (of meisje) te bevestigen in wie hij/zij is		**3**	**2**	**1**	**3**

5. Mening en standpunten

Figuur 38: Waar is de leerkracht het mee eens of mee oneens?

Aankruisen wat van toepassing is.

	Aantal leerkrachten per mogelijkheid	Eens				Oneens
1.	Ieder kind dat van de basisschool komt moet een ruime bagage hebben aan seksuele kennis, ongeacht de persoonlijke (lichamelijke) ontwikkeling van het kind		**5**	**3**	**2**	**1**
2.	Ik, als leerkracht van groep 8, hoor seksuele voorlichting te geven	**2**	**4**	**2**	**1**	**2**
3.	Ik als leerkracht heb invloed op de seksuele ontwikkeling en het seksueel welzijn van de leerlingen in mijn klas	**2**	**4**	**3**	**1**	**1**
4.	Ik praat makkelijk over seksualiteit met leerlingen	**2**	**4**	**2**	**3**	
5.	Ik praat makkelijk over seksualiteit met volwassenen	**1**	**5**	**3**		**2**
6.	Leerlingen mogen alles aan mij vragen over seksualiteit en ik zal antwoord proberen te geven	**6**	**3**	**2**		
7.	Ik geef leerlingen expliciet de ruimte om vragen te stellen op het gebied van seksualiteit	**1**	**4**	**3**	**2**	**1**
8.	Leerlingen zien veel seks om zich heen, door bijvoorbeeld reclameborden en televisie	**6**	**3**	**2**		
9.	Ik heb voldoende kennis van seksuele ontwikkeling bij leerlingen (kinderen) en jongeren	**3**	**3**	**4**	**1**	
10.	Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om seksuele voorlichting te geven en kinderen seksueel op te voeden	**3**	**4**	**2**	**2**	
11.	Ik weet om te gaan met kinderen die misbruikt zijn/worden	**1**	**3**	**3**	**4**	
12.	Ik weet om te gaan met kinderen die oversekst zijn/doen	**1**	**6**	**2**	**2**	
13.	Ik weet om te gaan met kinderen die er niet tegen kunnen om over seksualiteit te praten en dit openlijk laten merken		**6**	**5**		
14.	Ik weet wat de leerlingen weten over seksualiteit		**4**	**5**	**1**	**1**
15.	Ik weet wat de media te bieden heeft als het gaat om seks en seksualiteit (gevraagd en ongevraagd)	**4**	**3**	**4**		
16.	Orde hebben in de klas is een voorwaarde voor het geven van seksuele voorlichting	**6**	**5**			
17.	Een goede band hebben met de klas is een voorwaarde voor het geven van seksuele voorlichting	**7**	**4**			
18.	Ik weet om te gaan met een leerling die beweert homoseksuele gevoelens te hebben		**6**	**3**	**1**	**1**
19.	Ik weet om te gaan met leerlingen waarvan ik denk dat zij zich aangetrokken voelen tot personen van het zelfde geslacht		**6**	**4**	**1**	
20.	Over homoseksualiteit moet gewoon gesproken worden in de klas, het moet bespreekbaar zijn. Het is nu eenmaal feit dat niet alle mensen op personen van hetzelfde geslacht verliefd worden	**9**	**2**			

Aankruisen wat van toepassing is.

Rake uitspraken		Eens				Oneens
21.	Mijn geloof speelt een grote rol in mijn houding ten opzichte van seksualiteit en seksuele voorlichting/opvoeding	**2**		**1**		**8**
22.	Mijn geloofsovertuiging laat ik weerklinken wanneer ik seksuele voorlichting geef	**1**		**3**		**7**
23.	God wil dat wij rein leven en zo omgaan met seksualiteit, seks (vrijen) hoort dus ook binnen het huwelijk	**2**	**1**	**1**	**1**	**5**
24.	'Mijn' God keurt homoseksualiteit af	**1**				**9**

Mening en standpunten (b)

- Ik vind dat leerlingen op de basisschool vooral nog kind moeten kunnen zijn en leuk spel(en). Als ze verkering willen/krijgen is dat meestal handje vasthouden en in groep 7/8 soms ook een kus. Vrijen, naaktbladen, seksueel getinte clips of dansjes vind ik niet op de basisschool thuis horen evenals het daarbij behorende taalgebruik.

- Seksuele ervaringen in groep 8. Zelf vind ik dat wel erg vroeg. Tenminste als we over een verkering met seks spreken. Doktertje spelen zie ik meer als 'ontdekken' en niet als seks alhoewel dat er natuurlijk ook weer vanaf hangt… Zelf vind ik dat zoenen eventueel kan in groep 8, maar dat dat verder gaat… Nou nee ik zelf vind dat een onprettig idee. Maar 't gebeurt wel ja. Overigens niet in mijn groep 8 denk ik. Ik denk dan meer aan 16^{+}. Onder de media komen we niet uit. Er wórdt naar clips gekeken, er wórdt in naaktbladen gekeken en er wórdt op internet naar 'vieze filmpjes' gezocht; als ouders en leerkrachten hebben wij de taak om de kinderen te leren dat deze beelden vaak ver van de werkelijkheid staan. Seks is iets moois en hoort bij een relatie, bij de liefde! Seks 'om een breazer', seks die opgedrongen is, of terwijl 'seks zonder respect' is 'not done'. Hoort niet/mag niet.
Het is geen ramp (en we kunnen het ook niet tegenhouden) dat kinderen in aanraking komen met clips, seksbladen en seks op internet, maar het is belangrijk hoe ze ernaar kijken. Is het normaal wat we zien en horen? Daarom is het belangrijk dat ouders en leerkrachten hierover praten met de kinderen:
Seks en respect (gelijkwaardigheid!) zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden:
-beide mensen moeten 't willen niks tegen hun zin doen.
-je doet pas aan seks als je diegene vertrouwt, als je al best lang samen bent en het beide wil en er oud genoeg voor bent. Seks op basisschool, nee! Vind ik.
-als ouders en leerkrachten moet je de bewegingen en het taalgebruik uit de clips bespreken; dat het er vaak best onrespectvol aan toe gaat, en dat je het vervolgens hebt over gelijkwaardige relaties, liefde. Net als porno, is dit hoe het werkelijk gaat, zou moeten gaan?? Daarover praten met de kinderen, in gesprek gaan.
Ik heb het wel eens met de kinderen over bovenstaande, niet als echte 'les' maar meer tussendoor n.a.v. opmerkingen of verhalen van de kinderen. Kinderen kunnen er best goed en open over praten. Er zijn echter ook kinderen die er niet over willen praten. Verder praten we over verliefd zijn, ongesteld zijn, het lichaam dat verandert.

- Respect hebben voor vrouwen/mannen. Van groep 8 verwacht ik geen lichamelijk contact, behalve zeer onschuldig 'gedoe', kus op wang etc..

- Kinderen uit groep 8 mogen leren dat seksualiteit en intimiteit een pracht cadeau is van onze Schepper. Van daar uit kun je met hen erover praten. Dat ze leren hoe het werkt en is bedacht. Als je dat nog wilt aanreiken als ze echt puber zijn ben je mijns inziens te laat.

- Ik vind het normaal dat ze interesse gaan tonen in het andere geslacht, maar wel tot een zekere hoogte. Ik zou als leerkracht geen videoclips aanbieden die te veel seksueel getint zijn. Ik keur het af dat kinderen uit groep 8 naaktbladen krijgen aangeboden. Zoenen en vrijen ik ook niet verantwoord in groep 8. Verkering kan goed zijn, maar wel met de juiste ondersteuning van thuis.

- Kinderen van groep 8 zijn bezig hun eigen – veranderende – lichaam te ontdekken. Bij vooral de meisjes verandert er lichamelijk veel. Jongens weten zich vaak geen houding te geven. Ze doen stoer en imiteren wat ze via de media, oudere broers, vrienden aangereikt krijgen. Hierbij hoort mijns inziens geen vrijen, zoenen, strelen etc., dus geen intimiteiten. Maar wel aandacht voor het andere geslacht of ontdekken dat je op het zelfde geslacht valt. Schaamtegevoel, de ander mag je niet naakt zien, hoort hier ook bij.

- Wat onderling praten over verliefd zijn, wat je al weet over seks, wat je op tv of bij een ander hebt gezien,

over ongesteld zijn en een veranderend lichaam. Zoenen komt soms voor, verder moet het nog niet gaan. Geen bewegingen! Geen ongewenste aanrakingen. Naakt in bladen komt soms voor, zolang het niet pornografisch is moet dit, mits niet te vaak, een keertje kunnen. Vooral allochtone leerlingen moeten hier hun informatie soms zelfs vandaan komen. Dit overigens nóóit op school, tenzij het in een leerboek voorkomt.

- De ‘meeste’ leerlingen die ik de laatste jaren in groep 8 had wisten wel een beetje maar ‘technisch’ nog lang niet alles. Van de tv hebben veel kinderen wat foute voorbeelden gezien (ook op de computer). De impact daarvan op lange termijn ken ik niet, op korte termijn is deze impact niet groot. Een enkeling reageert sterk op het grote aanbod. Vaak blijkt dat er dan ook thuis niet op de voor mij gangbare manier met seks wordt omgegaan of over wordt gepraat (veel vieze woorden noemen etc.). Vóór het schoolkamp zorg ik altijd voorlichting te hebben gegeven. Een deel technisch een deel over gevoelens en keuzes.

8.5. In gesprek met de leerling

In de gesprekken hieronder is dat wat de leerlingen zeiden letterlijk geciteerd.

Gesprek met Stan

Stan: Komen er nog andere kinderen of ben ik de enige?

Jij bent van deze klas de enige en dan heb ik ook nog een gesprekje met iemand van de andere groep 8. Vind je dat goed?

Stan: Ja.

Dit was die enquête hè, dit is een lege. En ik ben benieuwd wat je van deze lijst vindt. Wat vind jij normaal?

Stan: Verliefd zijn, verkering hebben, zoenen, ligt er aan. Vrijen niet en dit ook niet(naaktposter in je kamer).

Kun je uitleggen waarom vrijen niet normaal is in groep 8?

Stan: Nou, je bent pas 8 en als je dan met iemand naar bed gaat of zo dan is dat echt niet normaal.

Ja, en waarom is dat niet normaal?

Stan: Je bent te jong ervoor.

Wanneer mag het dan wel?

Stan: 16/17.

Oké. En deze? Bikini of naakt poster in je kamer?

Stan: Dat is best wel raar.

Waarom is dat raar?

Stan: Vies, vind ik dan.

Jij vindt het vies. Maar als ik op straat loop dan …

Stan: .. dan zie je het ook.

Ja, wat vind je daar dan van?

Stan: Zeg maar beetje mongolisch.

Waarom vind je dat mongolisch?

Stan: Nou raar, dat zijn je edele delen en niemand moet zeg maar raar gaan doen.

Dus daar moet je juist heel voorzichtig mee omgaan volgens jou? Hoe komt het denk je dat we in Nederland dat wel heel veel op straat hebben hangen?

Stan: Weet ik niet.

Oké terug naar die lijst. Je zei dat je muziekclips kijken niet echt normaal vindt?

Stan: Ja want je hebt ook hele vieze muziekclips.

En die zou je niet kijken?

Stan: Nee.

Waarom zou je die nou juist niet kijken?

Stan: Nou als het een muziekclip is zou ik het wel kijken, maar dan zou ik ff met de lyrics erbij zoeken (op internet), dan zie je niet de videoclip, maar dan zie je gewoon die tekst en dan op andere site.

Dus dan zou het liedje je gewoon interesseren?

Stan: Ja, eigenlijk wel.

Als je nu kijkt naar jouw klas, worden er wel eens grapjes gemaakt over seksualiteit?

Kun je eens noemen wat gebeurt er dan en wat voor grapjes zijn dat?

Stan: Nou, zoals een keer, iemand was zo boos en toen zei ie….. ik neuk jou!

Echt waar? En wat betekent dat?

Stan: Nou gewoon daar mee bedoelde hun verkrachten. Was alleen omdat ze een beetje boos was.

Oké, goh. En wat zeggen ze, of jij, nog meer?

Stan: Weet niet echt precies. Ze doen het altijd wel als er bijna niemand is, dan gaan ze altijd achter die hoekje daar gaan ze altijd zo praten.

Waar praten ze dan over?

Stan: Viezigheid en zo.

Wat bedoel je met viezigheid?
Stan: Nou gaan ze zeggen van: 'Jij gaat toch neuken en zo later hè.'.
Echt?
Stan: Soms wel, denk ik. Ik hoorde ze een keer zo praten, daarom.
Praat jij ook wel eens over seksualiteit?
Stan: Ik bedoel het niet gemeen, maar ik zeg gewoon als ze daar mee schelden zeg ik het is iets heel normaals hoor. Ik scheld er niet echt mee.
Maar praat je er wel eens over?
Stan: Ik praat er wel over. Soms, maar ligt er aan waarbij, maar ja.
En als je er dan over praat, waar praat je dan over?
Stan: Weet ik ook niet precies. Want ik praat er bijna nooit over. Het maakt me niet uit wat mensen doen hoor. Het is gewoon hun probleem, het is hun lichaamsdeel, wat hun er mee willen doen moeten ze maar zelf weten.
Oké. En praten jouw vrienden wel eens over seksualiteit?
Stan: Nee, dat heb ik nooit.
Stel er wordt een grapje over seksualiteit gemaakt in de klas. Wat doet de meester dan?
Stan: Dat doen ze meestal als meester er niet op let of zo. Doen ze altijd zo stiekem achter die steen of zoiets.
Zojuist hadden we het over muziekclips. Worden deze wel eens gebruikt in jullie klas?
Stan: We zetten wel soms muziek.. (stil).. bij toets of zo maken. Meestal gewoon, ik weet niet, liedjes uit de top-40. Radio hebben we nooit aan. Maar bij de BSO waar ik op zit doen ze dat wel.
Ik moet na school gelijk naar bso, dat vind ik niet leuk maar ja.
Vind je het niet leuk? Waarom niet?
Stan: Nou iedereen gaat er af, ik ben helemaal de oudste daar, de enige.
En wanneer ga jij er af dan?
Ik moet 2 maanden wachten als je wordt uit geschreven. Dus m'n moeder heeft me al uit geschreven dus ik moet nog een maandje ff wachten en dan hoef ik er niet meer heen. Dan mag ik direct na school, dus kwart voor 3, mag ik direct naar huis.
En hoe is het met verkering in de klas? Hebben jullie het er wel eens over? Heeft de meester het er wel eens over?
Stan: Ik ben de enige die heeft.
Echt waar? Met wie heb je?
Stan: Van de andere school. En daar plagen ze me wel mee.
Wie, de meester ook?
Stan: Ja.
Wat zegt hij dan?
Stan: Zegt ie van: 'Hoe gaat het met haar en zo?'. Zeg ik: 'goed' en dan zegt ie: 'Wanneer gaan jullie trouwen?', en dan zeg ik: Meester.. (grr..).
En wanneer wil je trouwen dan?
Stan: Nou, rond 20ste of zo.
Maar klopt het dat je wel echt helemaal verliefd bent?
Stan: Ja!
Leuk! Hé is er verder nog iets wat je wil zeggen over seksualiteit?
Stan: Wat is die menstruasatie of zoiets?
Menstruatie bedoel je. Weet je wat ongesteld zijn is?
Stan: Ja.
Dat is het zelfde. Raar woord hè?
Stan: Ja, kan je beter gewoon ongesteld schrijven dan kan iedereen het weten want wij hebben maar één keer seksuele voorlichting gehad.
Oké. En je vind dat seksuele voorlichting op school hoort?
Stan: Ik vind van wel, want dan kunnen ze weten wat de risico's of zo mee is.
Oké en wat zijn de risico's dan?

Stan: Nou je kan als je het fout doet of zo dan kan je een kind krijgen.
Wat doe je dan fout?
Stan: Nou als je zeg maar in bed en je gaat dan met je vriendin het doen met een condoom of zo, zij is ongesteld en jij hebt al je weet wel en als je het dan gaat doen dan kan zij zwanger worden en dan heb je een dik probleem.
O, maar waarom heb je dan een dik probleem?
Dan word je een soort vader beter gezegd.
O ja, en is dat een beetje vroeg?
Stan: Ja, want ik denk niet dat je als je 12, 13 of 14 bent dat je een kind kan verzorgen.
Oké dan kun je geen kind verzorgen, maar vind je dan wel dat je op je 13e, 12 mag vrijen?
Ik vind van niet. Ik vind rond de 16/17 normaal.
O ja, dat zei je al.
Stan, heel erg bedankt, dit was dan even het gesprekje.
Wat vond je ervan om die enquête in te vullen?
Best leuk.
Waarom vond je het leuk?
Stan: (lachen) Ik weet niet. We kunnen zo ook onder de les uitkomen.
O, wat voor les hadden jullie anders gehad?
Stan: Irritante taal.

Gesprek met Aniela

…Praat je weleens over seksualiteit met iemand?
Aniela: Ja, met vriendinnen soms. Soms ja dan lachen we er een beetje om.
Waar praat je dan over?
Aniela: Nou, als we bijvoorbeeld ergens op tv iets hebben gezien dat grappig is en zo dan lachen we er nog om. Bijvoorbeeld bij *Goede tijden slechte tijden* soms van die dingen.
Zoals?
Aniela: Nou, dat ze zoenen en zo.
En vrijen ook?
Aniela: Ja soms, maar dan ga ik gauw ff naar een andere zender, want ik kijk dat liever niet.
Wat voel je er dan bij als je het wel ziet?
Aniela: Nou van o, als m'n ouders het maar niet zien zo iets, dat ik dat kijk, want ja *Goede tijden* is wel heel erg leuk en zo, maar als m'n ouders er bij zijn zet ik het gelijk weg.
Hoe komt dat?
Aniela: Ja ik weet niet, misschien mag ik er niet naar kijken of zo als het er komt.
Dus jij denkt dat jouw ouders niet willen dat jij vrijende mensen ziet?
Aniela: Ja, denk het wel.
Weten zij dat je *Goede tijden slechte tijden* kijkt?
Aniela: Ja en soms kijken ze ook wel.
Praat je wel eens met je ouders over seksualiteit?
Aniela: Heel soms.
Met vriendinnen dus meer. En waar heb je het dan zoal over? Je zegt wel we hebben wat gezien op tv. Kijken jullie dan wel eens samen *Goede tijden slechte tijden*?
Aniela: Ja, want ze volgen het ook allemaal en dan praten we er de volgende dag over.
Waar praat je dan nog meer over?
Aniela: Ligt er aan, ik weet eigenlijk niet. Gewoon meestal over de tv dingen of zo of als iemand iets heeft gezegd of zo uit de klas of als er bijvoorbeeld iets staat dan moeten we doordenken.
Noem eens iets waarbij je kunt doordenken.
Aniela: Ja, als er iets staat. Net was er iets bij een boek toen moest ik en ook een meisje die naast me zit moesten we erg lachen. Ja, dat was met een jongen die werd ontvoerd door twee meisjes.

En wat denk je er dan bij?
Aniela: Ja, dat ze dan hem ontvoeren en zo. Ja, want hij was naakt.
Hij was naakt?
Aniela: Jahaha, hij had alleen een handdoek om of zo. Ja, zo'n jongetje dat niet echt zo voor zichzelf durfde op te komen. Hij had dacht ik alleen een handdoek om of zo.
Waarom dacht je dan door en waar dacht je dan aan?
Aniela: Nou gewoon omdat ie naakt was, dat ze met hem wat wilde doen. En die meester is nu heel erg boos dat ze hem hebben getreiterd. Want ze hadden hem naar, ik weet niet waar, ze hem mee hebben genomen of zo. Ja ik weet niet precies wat er was gebeurd, maar volgens mij was ie gewoon bijna naakt dus.
Hé als je wel eens met vriendinnen over seksualiteit praat, het is wel eens lacherig, maar is dat ook wel eens anders?
Aniela: Soms zijn we er ook wel eens serieus over. Want we weten wel wat het is en zo. Vroeger in groep 7, toen moesten we, de hele klas die was toen echt, de juf zei alleen maar bal en toen lagen we onder de tafel al. Dat was wel echt heel erg doordenken. Of als iemand banaan zei of zo. Toen moesten we ook al lachen. Ja maar nu is dat wel over nu doen we er meer serieus over maar het is nog steeds soms best wel lachen.
Oké. Wat vind jij trouwens van sommige reclames waar vrouwen in hun ondergoed op staan?
Aniela: O van hunkemoller of zo? Ja niks, ja het is maar ondergoed. Mij doet het eigenlijk helemaal niks.
Kan dat bij sommige kinderen ook anders zijn?
Aniela: Ja ik denk bij jongens. 'Die is lekker en zo.', ik denk dat ze dat wel eens zeggen.
Ook jongens uit jouw klas?
Aniela: Ja, vooral die ene die hier net was volgens mij. Die doet dat wel soms. Ja die doet dan wel: 'O die is lekker.', en zo.
En hoe is het voor jou als je een knappe man in ondergoed ziet?
Aniela: Gewoon, leuk, ik ga daar niet iets bij verzinnen of zo.
Want wat zou je erbij kunnen verzinnen dan?
Aniela: Nou dat je dan denkt van: o die is leuk en ja daar zou ik het wel mee willen doen en zo. Ja maar ik denk gewoon die is mooi en ik ga weer verder.
Wie zou dat wel hebben dan?
Aniela: Nou, ik denk wat oudere meisjes denk ik. Ja, ik denk 16 of zo. Dat ze dat dan zeggen.
Hé kijk jij toevallig ook naar SlamTV?
Aniela: Ja.
Heb je trouwens een tv op je kamer of niet?
Aniela: Nee maar binnenkort krijg ik er wel een. Want meestal wil ik iets kijken op tv en dan willen m'n ouders iets anders kijken. Dat geeft een beetje problemen.
Wat vind je van sommige clips waar vrijbewegingen worden gemaakt of waar vrouwen schaars gekleed zijn?
Aniela: Nou dan heb ik zo iets van ja oké zo hoeft het nou ook weer niet, maar als het een leuk liedje is dan maakt het mij niet zoveel uit. Dan kijk ik er wel gewoon naar. Meestal dan dans ik er op, dus dan kijk ik niet echt.
Je houdt van dansen? Leuk. Hé, als we het toch over dansen hebben, heb je wel eens geschuurd?
Aniela: Nee.
Gebeurt dat wel in de klas denk je?
Aniela: Nee, ik denk het niet.
Nee? Je reageert een beetje afkeurend. Hoe komt dat?
Aniela: Ja ik denk dat ze dat dan nog niet durven. Want de meeste jongens zijn nog wel een beetje kinderachtig. En meisjes, ik denk dat ze dat dan nog niet willen zeg maar. We praten er wel eens over, maar echt nog doen, dat denk ik niet.
Iets anders. Wat vind je ervan als een jongen of een meisje een poster op z'n kamer heeft hangen van een bijna of naakte vrouw?
Aniela: Als het niet te erg is, bijvoorbeeld iemand van wie je fan bent of zo, die dan niet helemaal naakt is, dan vind ik het niet zo erg. Maar als een jongen bijvoorbeeld van die hele naakte doet op die leeftijd, op 12-jarige leeftijd,

dan vind ik het nog een beetje niet kunnen zeg maar. Ik denk op je 16de of zo, of dat het dan meer gaat komen.
Dan vind je het wel normaal?
Aniela: Ja op zich wel, als het maar niet heel erg wordt. Want ik denk dat de ouders het ook niet zo fijn zouden vinden. Ik denk dan dat ouders nog niet van hun kind willen dat ze dat dan allemaal weten en zo. Dat ze er echt mee bezig zijn. Ik vind het sowieso niet zo geweldig als iemand dat doet. Maar als je 16 bent en als je dat graag wil of zo dan maakt het mij niet zoveel uit. Ik zou het niet doen. Nou misschien van iemand waarvan ik fan ben en die staat dan in z'n broek alleen, zonder shirt en als ik die poster leuk vind, als ik daar fan van ben dan zou ik het misschien wel doen. Als het van de bekende mensen is.
Hé zou je nog wat willen vertellen of wat willen vragen over seksualiteit?
Aniela: Weet eigenlijk niet, ik weet eigenlijk wel zeg maar wat de dingen zijn, alleen niet alles, maar dat hoef ik ook nog niet te weten nog. Later op de middelbare of zo.
Nou Aniela bedankt.
Aniela: Alsjeblieft.

De naam Stan en Aniela zijn gefingeerd.